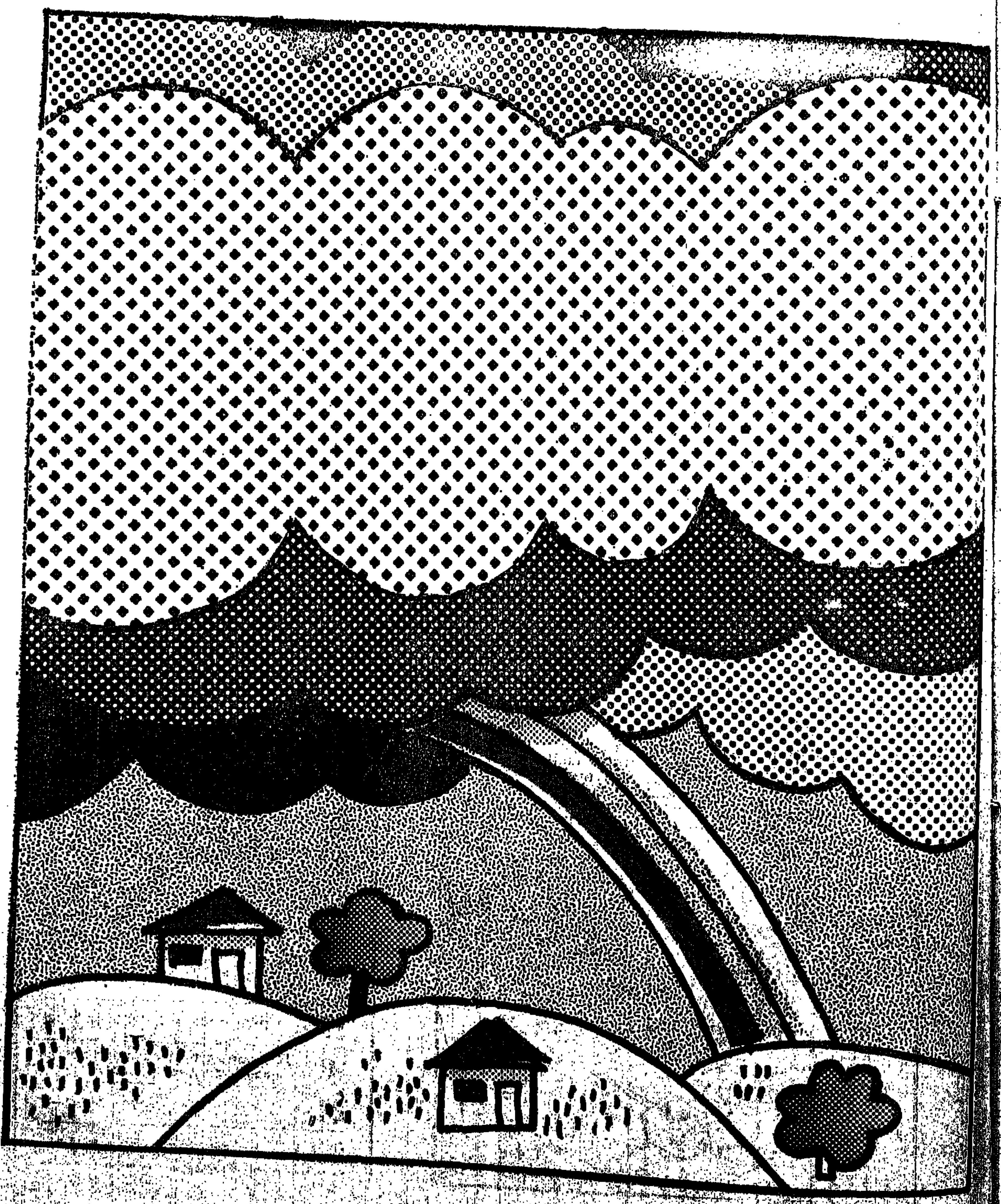

אנו עוזרים להם לאורך כל הדרך

עוד כשהם קטנים ופוסעים לעבר העתיד הרחוק - ועד לזמן בו נמצא עתיד זה כבר מאחוריהם.
אנו עוזרים להם באמצעות מגוון תכניות חסכון מיוחדות: "דן חסכון", "חסכון לתיכון", "חסן לחייל", "חסן להשכלה גבוהה", ו"מטמון לדירה". כל אחת מתכניות אלה תקל עליהם לעבור בהצלחה שלב נוסף וחשוב בחייהם כשהם מצויידים בהרגלי חסכון חשובים ומשוחררים מדאגות כספיות.
חסכו עבורם בתכניות אלה כבר עכשיו כשהם עדיין ילדים, והם יהנו מעזרתנו לכל אורך הדרך.

בנק הפועלים

חותם

מס' 50 (267) שנה ה'
כ"ט כסלו תשל"ה, 13 דצמבר 1974

המערכת והמנהלה: ביתן „על המשמר", רח' בן־אביגדור 4, תל־אביב. המען למכתבים תגובות והערות: שירות „שט (עולי" תל־אביב. עורך ראשון: בצלאל לב ז"ל.

העורך: ישראל זמיר. עריכה גראפית: „סיט". צלמות: ריבה סגל. מזכירת: נורית לבנר. חברי המערכת: י. אופז, צ. בן־שלוש, מ. גילון, ד. נפן, ש. טויב, נ. מנור, ד. מרוז, י. סובול, מ. סונית, י. קאנץ, נ. קונן, ח. רז, ח. סור.

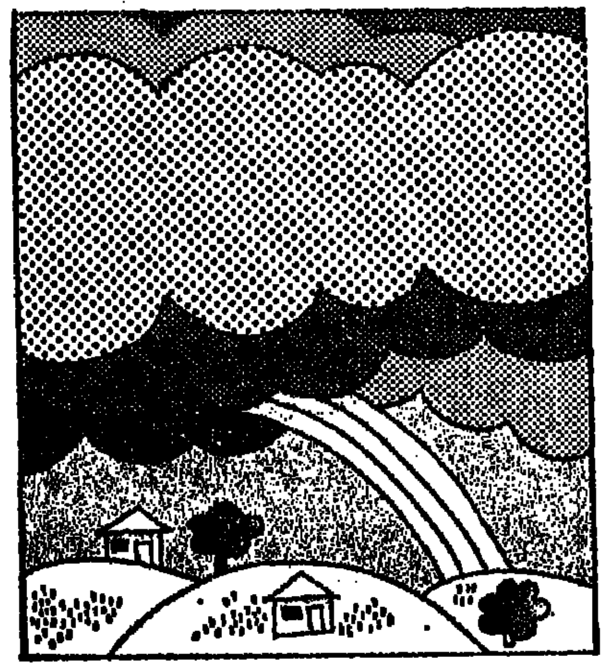

תמונת השער: החורף בא

בגליון זה:

3 הכסדום היינו?... — ברוך רבינוב
4 הליכוד — סוס טרויאני, ראיון עם בן־אהרון — אלי פיינגרש
6 הצעקה האחרונה — שלומית טויב
8 אוריאה־פוספאט — יהושע סובול
10 חדרוזים על הגדר — גוגה קוגן
12 תזמורת קליטה — רות חזן
14 עלילת חיים ניאו ריאליסטית — א. ניר
16 הגשרים הפתוחים אינם גשר לשלום — ראובן מרון
17 לא על המלל לבדו... — צביה בן־שלום
18 טורים: אהרון בכר, לזר, דוד שחם, יהושע סובול, אביבה גולדשטיין, יוסי בן־בסט
21 יו—YO—יו—YO
22 לוח שידורי הרדיו והטלוויזיה

6.12.74-13.12.74

השבוע—איך היה? השבוע—איך היה?

גשם היה לנו שבוע של גשם. החקלאים נשמו לרווחה. רחובות ושכונות הוצפו מים, תהלוכות הלפידים המסורתיות של חנוכה בוטלו. בית־ישראל מלבב לביבות, למרות מחיר השמן שנתייקר, וממשיך לספר בגבורותיהם של המכבים.

גישוש השר אלון היה בוואשינגטון לשיחות גישוש הכרוכות בהמשך היוזמות המדיניות של ממשלת רבין. בשלב זה אלון מרוצה וגם הנשיא פורד מבסוט („אני ידידכם..."; „ישראל חזקה תרתיע ממלחמה..."). השאלה הגדולה היא אם מצרים נכונה ללכת להסדרים בלעדי סוריה. מכל מקום, נושאים כמו פינוי שטחים ופירוז, הארכת מנדאט האו"ם, סיורים מצריים־ישראליים בשטחים המפונים — אילו היתה לנו כיום ממשלת ליכוד לאומי — כל אלה היו מוקפאים בבחינת אל תגעו במשיחי...

כדורסל במשחק פינג־פונג היסטורי חודשו בשעתו יחסי ארה"ב־סין. לאחרונה מדברים על חידוש היחסים הדיפלומאטיים עם ברה"מ. איננו יודעים אם לשמועה זו יש רגליים, אך דומה שבאה ההזדמנות לכך בנכונותה של צ.ס.ק.א. הרוסית לשחק כדורסל עם „מכבי" תל־אביב במסגרת משחקי גביע אירופה.

נשבר מי שקלקל לנו במקצת את החג — היו טייסי „אל־על", שלגביהם חיזוק החגורה בא לידי ביטוי רק לפני המראה ולפני נחיתה, וחבל. סקרי דעת־הקהל מספרים שהמורל הלאומי מתחיל להתאושש ולעלות. זהו, נשבר ליילל. נשבר לקטר. שמחנו שמכתב אגרנט הזים חשד לזיופים והיעלמות מיסמכים מאוגדת „ברן". מלחמת הגנרלים אף היא נמאסה על כולנו, ולא מוסיפה לנו בריאות. אז בואו נדליק נרות ונשיר שירי חנוכה. חג־שמח!

הכסדום היינו?...

(הערות לבנטוב)

הבנקים: פויכטואנגר, אלרן, קרדיט, א"י־בריטניה, הבנק השוויצי של רוזנבאום, „החברה לישראל", „אוטוקארס" - האין אלה בנקים וחברות פרטיות שנסתבכו?

מאת ברוך רבינוב

קראתי, וחזרתי וקראתי, פעם ופעמיים ושלוש, את מאמרו של מ. בנטוב „חרושת המליונרים" בגליון „חותם" מס. 49 מה־6 בדצמבר ש.ז., ועדיין קשה לי לעכל ולהאמין שאכן יצירה זו היא פרי עטו של בנטוב. שהרי הרשימה בעיקרה אינה אלא תיאור חד־צדדי, סללני של מציאותנו הכלכלית והחברתית, ומשיכן של הכללות שהן מרחיקות אותנו מהאמת במקום לקרבנו אליה. תיאור החברה, המשק והמציאות הן במיגזר ההסתדרות, והן במיגזר הציבורי־הממלכתי אינו הולם את בנטוב — הפובליציסט הרציני, הכלכלן הבהיר, בעל היומרות לאובייקטיביות ולראייה מאוזנת של המציאות.

נפל דבר בעולמנו הקטן: מזה חודשים רבים עדים אנו להתמוטטות חברות, לפשיטות רגל של בנקים. כספים רבים, ציבוריים ופרטיים — מועברים לחברות מפוקפקות „וחוויות" וסופם שהם מושקעים על קרן הצבי — וידידנו בנטוב מודרז להסיק מכך לקחים כוללניים על דמותו של המשק הציבורי כולו. כותב בנטוב: „...זו שיטה שאינה קיימת בחברות פרטיות, שהרי בהן הבעלים אינם מודרזים לסכן את כספם הם, והמנהל לא ירשה לעצמו לקבל סיכונים בלי אישור הבעלים. לכן השיטה הזאת פורחת במשק הציבורי, הממלכתי וההסתדרותי דווקא — ששם יכול המנהל לשחק בכסף לא שלו, בלי כל פיקוח..." והמסקנה המתקבלת מכאן פשוטה בתכלית: המשק הציבורי נכשל ומשוט את הרגל, ועל־כן הבו גודל לחברות הפרטיות, הסולידיות, המבוקרות, הנמנעות מסיכונים וכו' וכו'. וכל הבוז למשק הציבורי, הממלכתי, ההסתדרותי — שהוא בזבזני, ללא פיקוח וללא חרדה לכספי הציבור.

ואומנם, זאת היא המציאות וזו האמת? — יקצר המצע מלהעלות את כל פרשיות פשיטות־הרגל, התמוטטות החברות ובזבוז המשאבים שהיינו עדים להם במדינה מסוף שנות הששים (פרשיות הבנקים „פויכטוונגר", „אלרן", „קרדיט") דרך פרשת „אוטוקרס" ו„בנק א"י־בריטניה" ועד הפרשיות שבהן אנו עומדים בעצם ימינו אלה — פרשת הבנק השוויצרי של הד"ר טיבור רוזנבאום, הסתבכותה של „החברה לישראל" ובנותיה — וכן פרשת מעורבותו של אחד המנהלים של חברה הסתדרותית גדולה „סולל־בונה" בעסקי הבנק השוויצרי.

מי רווחי יותר

בטוח אני שגם בנטוב יודע שפרט לפרשת „ורד", שום חברה ציבורית, ממלכתית או הסתדרותית לא היתה מעורבת בפשיטות רגל, לא גרמה הפסדים למשלם המיסים ולא הסתבכה בהשקעות אבודות. כל הפרשיות שהזכרתי, כולן הן על טהרת הבנקים הפרטיים או החברות הפרטיות דווקא. ואם ב„חברה לישראל" עסקינן, טוב שנזכור שחלקה של ממשלת ישראל בחברה זו הוא 7% בלבד, עוד כ־2% מהחברה הם בבעלות חברות של משק העובדים (כולל בנק־הפועלים) ועוד כ־2% בבעלות הבנק־הלאומי־לישראל; ו־ כ... אילו הבעלות על יותר מ־89% של החברה היא בידי מבחר יעקוני מאד של בעלי ההון הפרטי היהודי בארץ ובעולם — החל מהבארון רוטשילד בפאריז, דרך בנקאים יהודים מאנגליה, אילי־הון יהודיים בארה"ב ובגרמניה ועד למיליונר יהודי ממקסיקו... אלה הם, כעדות בנטוב, ה„בעלים שאינם מודרזים לסכן את כספם... ונציגם לא ירשה לעצמו לקבל סיכונים וכו' וכו'" — והנה דווקא לאלה קרה מה שקרה וכבר נכתב ונאמר על כך רבות...

אולם בנטוב הוא כנראה מסוג הפובליציסטים הקובעים תחילה את התיזה ואח"כ מתאימים את העובדות לצורך ההוכחה.

הנה כי כן, לאחר שהוא „כופף" קצת את העובדות „והוכיח" באותות ובמופתים שכל הכשלונות הכלכליים והפינאנסיים הם נחלת החברות הציבוריות וההסתדרותיות בלבד, הוא ממשיך ופורש בפנינו גם את הסיבות שגרמו לכך ושהן משמשות, בעצם, את המטרה העיקרית של הרשימה שלו, וכך הוא מתאר את הסיבות והגורמים לכשלונות: „...קם דור של ‚ביצועיסטים', של ‚אשפים פינאנסים', שבעיניהם העיקר הוא ההצלחה (מסתבר שהצלחה היא מלה מעיקרה ואנו לתומנו חשבנו אחרת — ב.ר.), הם פרו שיטה של ניהול אוטוקראטי, סמכותי, אישי... המנהלים האלה לא יצרו צוות עבודה, לא קיימו שום פורום להתייעצויות ולא דאגו לאחריות קולקטיבית..." „הגענו לכך שמזכירות ההסתדרות ומזכירות חברת העובדים אסור להם לדעת מה נעשה ב„בנק הפועלים", ב„כור" או ב„סולל בונה"... וכו' וכו'".

מובאות מעטות אלה מתיאורו הארוך, הנרגש והמרגש של בנטוב, הבאות להציג באור מסולף את דמות המנהלים וההנהלות של המשק ההסתדרותי, מתבססות בעצם על אב־טיפוס אחד, והוא המנהל של „החברה לישראל", חברה פרטית לכל דבר, אשר את אופיה ומרכיביה תיארנו כבר לעיל.

הישג המשק ההסתדרותי

אולם, יורשה לי להוסיף כאן שורות מספר על המשק ההסתדרותי הציבורי בכלל ואופן ניהולו:

ימי קיומו של המשק ההסתדרותי כמעט כשנות קיומה של ההסתדרות, ומפעלי המשק הממלכתי חלקם קדמו לקום המדינה וחלקם — לאחר קום המדינה. שנים רבות מקובל היה לראות את המשק הציבורי כנחות לעומת המשק הפרטי; טענו שהוא צובר הפסדים, שהוא פחות יעיל, ולפעמים גם בזבזני — ולא תמיד עמד בתחרות ובמשימות הזמן. כך, לפחות, טענו אבירי המשק הפרטי וכוהניו בארץ ובתפוצות.

זכינו והמשק הציבורי וההסתדרותי התקדם, צמח, נעשה יעיל והוא צועד בראש המפעלים בארץ, בפיתוח, בתיעוש בבניה ובמימון. „כור" — הוא כיום הקונצרן התעשייתי הגדול והיעיל בארץ; „סולל בונה" — הוא המוביל במערכת הבניה בארץ; „בנק־הפועלים" מהווה כיום מטריה פינאנסית עיקרית ותכופות בלעדית של המשק ההסתדרותי, של ההתיישבות והקואופרציה. הוא עונה על כל צרכי המימון של ההסתדרות והוא המוביל בין הבנקאות הישראלית. אינני מכיר הרבה תנועות פועלים בעולם היכולות להתגאות ביצירה משקית עצמאית כדוגמת המשק ההסתדרותי שלנו, והוא הדין במשק הציבורי והממלכתי. ולדוגמא נציין רק את מפעלי ים המלח, הפוספאטים, מפעלי תמנע, כימיקלים ועוד. בראש כל המפעלים של המשק ההסתדרותי עומדות מועצות מנהלים, ובכמה מהם גם הנהלות קולקטיביות פעילות, פונקציונאליות, חושבות יחד, דנות ומחליטות. ההנהלות ומועצות המנהלים של המפעלים ההסתדרותיים נבחרות כל שנה מחדש, כשהרכבן נקבע ע"י מוסדות ההסתדרות וחברת העובדים. לבוא היום ולכתוב ש„מזכיר ההסתדרות ומזכירות „חברת־העובדים" אסור להם לדעת מה נעשה ב„בנק הפועלים", ב„כור", או ב„סולל־בונה"... כמאמר בנטוב, — הרי זה חוסר־ידיעה או פשוט התעלמות מידיעת המצב.

אינני מתיימר לקבוע שהכל שפיר מבחינת סידרי ניהול דמוקראטיים וחברתיים בכל מפעלי משק העובדים. כל מפעל ושיטות הניהול שלו. ודאי לא חסרים פה ושם ליקויים, אין ספק שייתכן וצריך להמשיך ולשפר את שיטות הניהול ולהעמיק את הביקורת הציבורית — אולם מכאן ועד לפסילה החברתית הטוטאלית בנוסח בנטוב — רב המרחק. פסילה טוטאלית של סדרי הניהול והמנהלים מחטיאה את המטרה וזורעת ציניות ויאוש ממשק ציבורי ומבעלות מעמדית על אמצעי הייצור.

לאחר שגמר לקטול את המשק הציבורי ואת מנהליו, עובר בנטוב להסביר לנו את השיטה ליצירת מיליונרים בארץ — בבחינת „יש מאין" ע"ח כספי הציבור. כאן מצפה לנו גילוי מרעיש ממש. יודעים אתם איך קמו מיליונרים בארץ? פשוט מאד, ע"י שיטת הסובסידיות למצרכים! — לא מאמינים? — הנה אביא את הסברו של בנטוב ככתבו וכלשונו:

„...בשלב מסויים רצתה הממשלה לחסוך ל„משקיעים" (שימו לב: אצל בנטוב „משקיעים" הם תמיד במרכאות כפולות, ללמדך דעת שאין אף משקיע אמיתי ומצפוני אחד בארץ, וכל עניין ה„משקיעים" אינו אלא מושג נרדף למתעשרים ע"ח הכלל...) את עליית השכר של הפועלים והציעה כתמורת סובסידיה למצרכים התיוניים מקופת המדינה. המעבידים התעשרו וקופת המדינה הלכה והתרוקנה. הממשלה רצתה לסתום את הפה לפועלים המתמרמרים על היוקר, מבלי להפריע להתעשרות המועטים (ההדגשה שלי ב.ר.) ...ולכן המציאה את שיטת הסובסידיות".

לא כאן המקום להרצות את התיאוריה על הקשר שבין שכר למחירים. לתומי חייתי כל השנים באשליה שמחיר המוצר יש לו השפעה גם על יכולת היצוא וכושר התחרות בשוקי העולם, ושכל שיטת הסובסידיות לא באה לעולמנו אלא כדי לשמור על השכר והשפעתו על מחיר המוצר במסגרת סבירה. והנה בא בנטוב, ולאחר עשרות שנים מגלה לנו שכל שיטת הסובסידיות לא באה לעולם אלא על־מנת להזרים כמה מיליארדים לירות כל שנה — במישרין לכיסי המעבידים.

משקיעים או „משקיעים"

כאן נאלץ אני לשאול את בנטוב שאלה אישית, המלווה אותי מאז קראתי לראשונה את מאמרו: בנטוב מוכיח שבכל אשמה השיטה הפראגמאטית, שהתפתחה לאורך 25 שנים של פיתוח מואץ (כאילו ניתן היה ליצור תשתית תעשייתית שהיא הכרחית לקיום הבטחון, קליטת עליה והרחבת אזורי האיכלוס, ללא פיתוח מואץ). שיטה זו הולידה אליבא דבנטוב, כלכלה מעוותת, „חרושת מיליונרים" וכו' וכו', שאת תוצאותיה הכלכליות והחברתיות אנו רואים רק היום. לפחות מחצית הזמן מתוך 25 השנים הללו היה מ. בנטוב שר בממשלה, אחראי לתיקים כלכליים ותמיד חבר בוועדת השרים לענייני כלכלה. את השואה הכלכלית והחברתית המתקרבת, הוא ראה ודאי מקרוב, והרבה זמן בטרם התגלה המצב לעיני בני תמותה רגילים כמוני.

מודע אני לעובדה שגם במשך שנות שבתו בממשלה היה בנטוב ער לליקויים הנובעים מחוסר תכנון, הוציא לבעיות הפער החברתי וצמצומו והתריע בפני יצירת מוקדים של התעשרות קלה של מעטים ע"ח הכלל. את דעתו ביטא תכופות בכתב ובע"פ והקדיש לכך גם חוברת מיוחדת. אולם או ראה כנראה את נושאי מלחמתו זו בפרופורציות הנכונות, תוך ראיית האורות והצללים המלווים פיתוח מואץ, שהוא כורח הנסיבות. או ידע ודאי גם להבחין בין „משקיעים" במרכאות, שהם בכל זאת המיעוט, לבין משקיעי אמת, והם רבים בארץ, שהשקיעו רבות בידע ובכספים והקימו עשרות מפעלים לתפארת בכל פינות הארץ, ובראש וראשונה בערי הפיתוח.

אינני מאמין שאפילו בנטוב בטוח גם היום שכל מדווי תקופתנו באו לנו מחוסר תיכנון כפי שזה בא לידי ביטוי במאמרו. קשה לדמות שהי בהונכו מתכנן־נביא שחזה 5 מלחמות במשך 25 שנים, מהן שתי מלחמות בשבע השנים האחרונות, והשפעתן על המשאבים ועל מאזן התשלומים. כמו כן קשה היה לצפות את ממדי העלייה, עליית המחירים הכללית בעולם, וכן משבר הדלק והשלכותיו על מאזן התשלומים של מרבית מדינות העולם, כולל ישראל.

מדינות ותיקות, מבוססות ומתוכננות בעולם המערבי עומדות בפני הרס כלכלי, אינפלאציה גוברת וגרעונות כבדים במאזני התשלומים שלהם, וזה ללא תקציבי־בטחון אלא אך ורק כתוצאה מהאמרת מחירי הדלק מאז סוף 1973. אצלנו אלמנט זה, מחירי הדלק, הוא רק אחד בשרשרת הגורמים הכבדים שהזכרתי לעיל, ושבכוחם לשים לאל כל תיכנון מראש.

ומשום שנתונים אלה לא נעלמו גם מבנטוב — קשה עלי אם מסוגל אני להבין, מה הבשורה ומה התכלית שבהצגת התמונה המסולפת, המעוותת והחד־צדדית של מציאותנו הכלכלית והחברתית, כפי שזו נעשה במאמר הנ"ל ומעל במת הצעירים דווקא.

"הליכוד" [illegible]

הוויכוח על ממשלת־ליכוד־לאומי אינו יורד מסדר־היום. הכל דנים במה שמכונה „קווי היסוד של הממשלה". יש הטוענים כי הפתרון לכל מחלותינו קשור באותה נוסחת פלא - ממשלת־ליכוד־לאומי. מה הם הנימוקים נגד צעד זה?

- שיחה עם ח"כ יצחק בן־אהרון.

ש. מהו ההבדל בין המונחים ממשלת ליכוד, ממשלת חירום וממשלת אחדות לאומית?

ת. לטעמי, יש הבדל מהותי מאוד בין שלושת המושגים האלה. כל ממשלה בישראל חייבת בעת כזאת להיות ממשלת חירום, כלומר, כשהעם והמדינה נמצאים במצב של חירום שבין הפרדת כוחות לבין סכנת מלחמה. המשאבים העצומים שעלינו להפריש לצורכי בטחון, לצורכי קליטה ולעניינים סוציאליים מחייבים את החברה הישראלית להתארגן כחברה לשעת חירום.

המושג „ממשלת אחדות לאומית" פירושו ממשלה הנשענת על רוב כוחו של העם, כיוון שממשלה כזאת צריכה להתוות דרך מדינית מוגדרת, מובהרת ומושחזת כראוי בכל אחד ואחד מהמרכיבים שלהם — הבטחוני, הפוליטי, הבינלאומי והחברתי.

הייתי אומר כי ממשלת אחדות לאומית, לפי טעמי, היא ממשלה המלוכדת עם ההסתדרות הכללית של העובדים, המייצגת למעלה מ־100,000 מבוגרים; ממשלה המלוכדת עם שוחרי השלום ומבקשת הידברות והסדר על יסוד פשרה טריטוריאלית עם הערבים, כולל הפלשתינאים.

ואילו „ממשלת ליכוד לאומי" מעלה את הליכוד לשלטון מבלי שזכה לכך באמצעות ציבור הבוחרים. בבחירות האחרונות הוצגו לפני הבוחר שתי תוכניות של קווי־יסוד, המנוגדות זו לזו. לאחר תוצאות הבחירות הגיע ה„ליכוד" למסקנה, כי אין לו סיכוי להגיע לשלטון על־ידי הכרעת הבוחר, ולכן הוא מנסה להגיע לשלטון באמצעות [illegible] העוקר את מחנה העבודה.

אולם יש תקופות בהן מרכיבים ממשלה מקוטב אל קוטב. לפי הנסיון שאירע בעולם, וגם אצלנו, קורה שבעת מלחמה קיימת תוכנית אחת ויחידה המשותפת לכולם — לנצח במלחמה. בעת כזאת כל שאר הבעיות הפוליטיות והחברתיות נדחות לשעה אחרת, שלאחר השגת הנצחון.

ש. פרשנים פוליטיים מנסים להעריך את יחסי הכוחות בתוך מפלגת העבודה, במאבק על הקמת ממשלת ליכוד לאומי. מהי הערכתך?

ת. אין ספק, כי בציבוריות הישראלית יש הלך־רוח הנוטה להמיר הכרעות בטחוניות, מדיניות ואחרות בהיאחזות בקמיע, שכאילו פוטרת אותך מלחשוב, מלהכריע ומלהסתכן בהכרעות משלך. כדי להתחמק מכל אחת מהבעיות הקשות הללו, נמלטים אל הסיסמה של „שבת אחים יחדיו": נוכח האחדות הערבית הגוברת, רוצים להציג בפני העולם כולו חזית יהודית ציונית, אשר תכלול את כל הציוניים בעם. הלך־רוח זה קיים בחוגים נרחבים בעם וגם בתוך מפלגת־העבודה. מצויה במפלגה סיעה אחת מגובשת, סיעת רפ"י, ויש בוודאי גם יסודות נוספים משאר החטיבות של המפלגה, שהציעו הקמת ממשלת ליכוד לאומי למחרת הבחירות, אלא שאז, השאיפה לממשלה כזאת נבעה מנימוקים אחרים. לחוגים אלה יש עמדה עקרונית שאומרת, כי ההבדלים בין „מפלגת־העבודה" לבין סיעות „הליכוד" הם מינימאליים. בחלק גדול של הדברים הם מלוכדים יותר עם „הליכוד" מאשר עם שאר החטיבות במפלגת־העבודה. להם, ממשלת ליכוד היא באמת תשובה אורגאנית לבעיות העומדות על הפרק.

בעבר נעשו במפלגת־העבודה שני נסיונות להביא את הנושא הזה לכלל הכרעה, וברוב מכריע ההצעה נדחתה. קשה היום לאמוד אם חלו תמורות ביחסי הכוחות בתוך „מפלגת־העבודה", ואיש לא יוכל לדעת זאת עד שהעניין לא יגיע להכרעה מחודשת. חושבני כי גם היום יש רוב מכריע נגד ממשלת ליכוד. כל עוד המנהיגות הפוליטית ונציגות המפלגה בממשלה תעמוד על אותם קווי היסוד הקיימים מבלי לשנותם ומבלי לשנות את ההרכב הקיים של הממשלה, איש לא יעלה על הדעת להמיר את הקואליציה הנוכחית עם מפ"ם בקואליציה עם ה„ליכוד". מסביב לשני יסודות אלה מאוחד רוב רובה של המפלגה. לא תיתכן הרחבת הממשלה, אלא אם תישאר במלואה וללא כירסום תוכנית הממשלה בשאלות בטחון, במדיניות חוץ, בבעיות חברה. ישנו אלמנט נוסף, רב משקל, והוא שעם הקמת ממשלה שתכלול את כל הסיעות בכנסת, תיאלץ מפלגת־העבודה להצטמק ביחסי־הכוחות בממשלה. היא תצטרך לוותר על עמדות־מפתח חשובות, וכמפלגה, תיהפך למיעוט בממשלה המורחבת. לכן, כל עוד לא ישתנה המצב המדיני אין לחשוש משינויים ביחסי הכוחות בתוך העבודה.

כלפי חוץ, כל אחד היה רואה ברצון ממשלה הכוללת את כל הסיעות הציוניות בכנסת, והמפגינה בכך אחדות לאומית לפחות באופן פורמאלי. אך נשאלת השאלה, לשם מה ממשלה מתפקדת? עניינה המכריע של ממשלה הוא לקבוע דרך כדי להוביל את העם, כדי ליזום יוזמות ולהסתכן בהכרעות. לכן היא לא יכולה להיות ממשלה של „שיתוק לאומי" ולא ממשלה שבתוכה כל סיעה עלולה לשתק או לנטרל את האחרת.

בסיס משותף בין הממשלה הנוכחית לבין הליכוד, המאפשר קבלת החלטות נחרצות וגורליות לגבי גורלה של המדינה, פשוט אינו־קיים. מספיק לעקוב אחרי כל הדיונים והוויכוחים שהתנהלו בכנסת. עד היום הזה, כבעניין הפרדת הכוחות, „הליכוד" הצביע נגד [illegible] הפרדת הכוחות ונגד ההסכמים הכוללים שהושגו כתוצאה מהמו"מ על הפרדת הכוחות. „הליכוד" הצביע נגד נכונות הממשלה לפשרה טריטוריאלית ביהודה ושומרון, גם כאשר נאמר, שכאשר יגיע הזמן להכריע בשאלה זאת יתייצבו בפני העם לקבלת אישורו.

הפער בין הבסיס הרעיוני לבין ההגשמה הפוליטית נשאר, איפוא, כפי שהיה לפני שנות דור בציונות, בין תנועת העבודה לבין הרביזיוניזם. ברור לי, כי „חירות" היא מהדורה עוד יותר מגובשת וקיצונית ולאומנית של הרביזיוניזם מימי ז'בוטינסקי. לכן, הוויכוח ההיסטורי לגבי האיסטרטגיה של התנועה הציונית בשאלה הערבית, לגבי השאלה של שלום ומלחמה, לגבי שאלות חברתיות — לא יושב. הוויכוח הזה מתנהל בחריפות רבה ובאופן מודע על־ידי „הליכוד" בימי משבר אלה ועל אף המשבר, יותר מאשר בימים תקינים.

ש. אם יבוא „הליכוד" ויציע שיתוף בממשלה מבלי לדרוש כל שינוי בקווי היסוד שלה, כלומר, הקמת ממשלה דומה לזאת שקמה בימי מלחמת ששת הימים, האם תדחה הצעה כזאת?

ת. זו כמובן טעות אופטית, משום שממשלה לא קיימת רק על בסיס של קווי היסוד שעל גבי הנייר. ממשלה מושתת על הרכבים אנושיים ומפלגתיים. אם גורם מסויים, המתנגד לקווי היסוד של הממשלה, אך מתוך צרכים טאקטיים הוא אומר: אינני דורש כתנאי להצטרפותי שינוי של קווי היסוד, אבל אני בא לממשלה הזאת עם דעותי ואני, בתוך הממשלה, איאבק עליהן — הרי מתעוררת כאן בכל חומרתה השאלה של הרכב הממשלה. קווי היסוד יכולים להתקיים רק בתנאי שהמייצגים אותם הם גם הכוח המכריע בממשלה. לכן, ההצעה המפתה של „הליכוד" היא בחזקת הונאת [illegible] שבאה לערפל את עיני הציבור. כדי להתגונן בפניה ישנה רק דרך אחת — שההצטרפות תהיה סמלית; שההצטרפות לא תשנה את הכוחות המייצגים את קווי היסוד, המבטיחים בכל הכרעה רוב אשר עומד בלב ובנפש מאחורי קווי היסוד.

אולם אפשרות כזאת היא בלתי־ריאלית, כי לא ייתכן שתנועה פוליטית תקום יום אחד ותאמר שגנזנו את כל התוכנית הפוליטית כדי להצטרף לממשלה, ומקבלים את תוכניתה על מנת לקעקע אותה מן היסוד. מצב דומה קיים בהסתדרות. „גח"ל" נכנסה להסתדרות כדי לקעקע את כל יסודותיה, את האידיאולוגיה שלה ואת מגילת היסוד של ההסתדרות בתחום המעמדי, בתחום הסוציאלי־התיישבותי, ביחסה אל „חברת העובדים" וכו'. כסיעת מיעוט, הם מבטאים דעה, נאבקים עליה. אך אם תכניס את הדעה הזאת לתוך המוסדות האקזקוטיביים, אתה משנה את ביצועם של קווי היסוד של ההסתדרות. לכן לא יכלה גח"ל, על סמך התכנית שלה, להצטרף למוסדות המכריעים של ההסתדרות.

סכנה לדמוקראטיה

השלכה רלוונטית של נושאים אלה תהיה מבחן לדמוקראטיה הפרלמנטרית ולדמוקראטיה בישראל בכלל. היום אנחנו משטר רב־מפלגתי, ובמתכונת של ממשלת ליכוד אנו עלולים להגיע למשטר חד־מפלגתי, הנדרש כביכול מסיבות הזמן. ימי החירום אצלנו הם למעשה ימים של קבע.

כל 27 שנות קיומה של המדינה הן תקופת חירום מתמשכת, עם עליות וירידות במתח הבטחוני־מדיני, ובוודאי צפויה לנו מציאות כזאת גם בשנים הבאות. מכאן שהיינו צריכים להגיע למסקנה, כי בשל הצורך בממשלת־ליכוד מפני של חירום הדמוקראטיה הפרלמנטרית בישראל היתה צריכה למות, וזאת מתוך ההנחה כי כל הסיעות נמצאות בממשלה, ללא תוכנית עצמאית ומגובשת. בזה שולטים גם את הכנסת ואת כל המרכיבים החשובים המזינים דמוקראטיה חברתית—פוליטית; כלומר, מגיעה בחופש התארגנות הפוליטית, במאבק על דעות פוליטיות וחילופים בשלטון בהתאם להחלטות העם. משום מה אין מזכירים את הבעיה הזאת במסגרת הוויכוח הכללי ואין מצביעים על הסכנה של מכת־מוות לדמוקראטיה בישראל.

ש. אם בכל זאת, כתוצאה מצירוף מסויים של מאורעות פוליטיים או בגלל שינוי ביחסי הכוחות במפלגת העבודה, תקום ממשלת־ליכוד זו או אחרת. כיצד נראית בעיניך האפשרות של גיבוש כוחות, המכוונים ליצור מערך נגדי על חזית שמאלית, אשר מרכיביה העיקריים יהיו מפ"ם ואולי התנועה „מוקד", וכל אותם האזרחים המחפשים זה שנים לתנופה מעין זאת?

ת. שאלה זאת מובילה לבניין רב קומות של היפותיזות על גבי היפותיזות. היא מתאימה למצב של תמונה טוטאלית בתולדות תנועת הפועלים בארץ, שאותה השגנו בכל כך הרבה יסורים ודמים, אם כי ב־40 שנות של פילוג ופירוד. אין כל להעלות על הדעת כי הישג זה יוקרב למולך, על מנת למצוא שפה משותפת עם המתנגדים ההיסטוריים של התנועה הפועלית. מיסגת כוח איננו ריאלי לא בתוך תנועת העבודה ולא בתוך מפ"ם. לכן, אין גם טעם להתייחס עכשיו בשאלה פוליטית כזאת לתנועת העבודה.

ישנם, בלי ספק, ב„עבודה" אנשים המוכנים לוותר על מפ"ם למען השותפות האחרת. שמענו מפני מ. דיין בהזדמנויות שונות, כי היה ממיר ברצון ובהתלהבות את מפ"ם ביסודות של „הליכוד". אבל אלה אשר ברצינות ובתום לב רוצים לראות ממשלת־ליכוד־לאומי, אינם מעלים על הדעת לרסק למען המטרה הזאת את תנועת העבודה, ועל־ידי כך להפוך חלק של תנועת העבודה לשותפו של בגין, כלומר לשותף של מיעוט. במילים אחרות, זה אומר להעלות את הליכוד לשלטון כגורם קובע וראשי, כאשר פלג ממחנה העבודה מזדנב אחריו. זהו היבט אפוקליפטי שאיננו סביר משום בחינה, ולכן לא כדאי לעשות עליו ספקולציות.

על הערת ביניים שהתייחסה לתקופת הבחירות האחרונות, בה יצירתה של חזית שמאלית־ציונית היה עניין אקטואלי ואפשרי, הגיב י. בן־אהרון בטענה שהרקע לנסיון זה התבסס על מערכת סיבות שונה לגמרי מזו שהוא הסביר בהקשר לנושא ממשלת „הליכוד".

*** בציבור הישראלי שורר הלך־רוח הנוטה להמיר הכרעות ב...קמיע של „שבת אחים יחדיו"**

*** עניינה של ממשלה להוביל את העם, ליזום יוזמות ולהסתכן בהכרעות.**

*** הליכוד בא לממשלה עם דעותיו ומתכוון להיאבק עליהן בתוך הממשלה.**

ממשלת ליכוד בזמן המלחמה

ש. מה למעשה ההבדל בין אותה ממשלת־ליכוד שקמה בתקופת מלחמת ששת־הימים לבין ממשלת־ליכוד שאותה רוצים להקים עכשיו? איך הוקמה? על מה התבססה וכיצד פעלה?

ת. צריך להתחיל מתולדות העניין. הממשלה קמה לעת מלחמה ולקראת מלחמה ודאית. היא קמה על בסיס של אותה התוכנית הקלאסית של ממשלות לאומיות מקוטב אל קוטב למען השגת נצחון על האויב והכרעתו בקרב. למחרת הנצחון החל המשבר בפנים. כאשר החלו הדיונים נתגלתה מיד המחלוקת בין המרכיבים של תנועת העבודה לבין „הליכוד", והיתה זו רק שאלה של זמן מתי השותפות שהוקמה תתפרק. האנגלים לא היססו לעשות צעד כזה בהתאם לנסיונם הפרלמנטרי. למחרת המלחמה התפרקה ממשלת הליכוד בין ה„שמרנים" ובין ה„לייבור" והוכרז על בחירות כלליות.

הסברה מתוך עמדת הגנה

ש. בציבור קיים רצון ושאיפה לאחד את כל כוחות העם. במידה מה זאת שאיפה ספונטאנית ובלתי־רציונאלית הנובעת מההנחה ההגיונית לכאורה, כי בעת מצוקה וחירום ההבדלים הפוליטיים של המפלגות חייבים לפנות המקום למטרה יחידה ומשותפת לכולן, הקשורה בעמידה מלוכדת מפני מכלול הסכנות החמורות המאיימות על עצם קיום המדינה. כיצד מסבירים איפוא להמוני העם את תוכנם של הדברים ואת מה שמסתתר מאחורי המגמה הרגשית „ללכד את העם" במסגרת ממשלת ליכוד?

ת. ודאי שיש צורך חיוני להסביר עמדה המתנגדת להקמת ממשלת הליכוד. הסבר זה טמון במאבק רעיוני־פוליטי המתנהל לא מהיום הזה. בתוך הציבור הישראלי השתרר רפיון גדול, ובאווירה כזאת אנשים נאחזים בכל מיני פתרונות שווא. תנועה שיש לה דרך ויש לה אידיאה צריכה להיאבק עליהן, אלא שהמאבק הרעיוני־פוליטי נגד „הליכוד" כמעט פסק, ותנועת „העבודה" נמצאת היום במצב של התגוננות. כל הדיונים בכנסת, והוויכוח בעיתונות, הם ביטוי לתופעה זאת. לתנועת העבודה יש דרך, יש נסיון והישגים בהגשמת דרכה עוד לפני ייסוד המדינה. יש לה נסיון פרגמטי מספיק; לא רק על יסוד הגדרות אידיאולוגיות, אלא על בסיס של עשיה חלוצית ויצרנית. דברים אלה מוכיחים את אמיתות המחלוקת הזאת, שהינה מהותית ובעלת משמעות, שקובעת גורל חיים מאז ההכרעה בימי החלוקה ועד היום הזה. הבדלי ההשקפה הבסיסיים מעולם לא נפתרו על־ידי פשרות רקובות בתנועה הציונית, לפני ואחרי קום המדינה.

היתה תקופה שבה בן־גוריון הכריז על ממשלה „מקיר אל קיר", להוציא „חירות" ומק"י, והוא דגל בהשקפה זו שנים רבות. אולם הוויכוח בתנועה הציונית ובמדינת ישראל בין שתי הדרכים הבסיסיות בהגשמת היעדים הציוניים בתחום הפוליטי, הבטחוני והחברתי נשאר קיים, ובשנים האחרונות אף החריף כתוצאה מהשתנות העמדות הלאומניות והמעמדיות של הליכוד, דווקא בשעה שעמדות אלה ניטשטשו במפלגת העבודה. לכן יש לתנועת העבודה מה להסביר לציבור, אלא שהיא עסוקה רובה ככולה בענייני שלטון, עסקים, פרשיות וכו', ואיננה מגייסת את הכוחות האינטלקטואליים ואת הכוחות המוסריים שלה כדי לנהל את המערכה הרעיונית הזאת, שהיא באמת מערכה על החיים ועל המוות בשביל המדינה.

חוסר הכוונה הזאת ומצבם במאבקים הפוליטיים השונים מוביל גם לניתוח מצבה של תנועת העבודה הציונית־הסוציאליסטית, גורלה והתפתחותה מאז האיחוד שהביא להקמת „מפלגת העבודה" והמערך. לדעתי, זהו פרק עגום וחמור מאוד בתולדות תנועת העבודה. [illegible] לאכזבות מרות, שלא היו תוצאה מעצם הקמת מסגרת האיחוד, אלא נבעו מאותו רפיון רעיוני־ערכי שדבק במפלגות הפועלים עוד לפני איחודן במסגרת המערך.

מכון לבון

[illegible]

✱ סל המצרכים הקיבוצי נתייקר ב־30%. האם חש בכך הקיבוצניק? כיצד משפיעה חברת־השפע על עקרונותיו?

[illegible]

✱ ה„הסתפקות במועט" מעולם לא היתה אידיאולוגיה. כי אם חסרון־כיס... - דעתם של צעירים ובני דור הביניים.

שאלתו המתפעלת של התייר האמריקני „מדוע זה כל הקיבוצים הוקמו בתוך פארקים?" הפכה כבר לציטוט קלאסי בשיחות על „הקיבוץ כחברת רווחה" ועל „המחנה" לשעבר, המזכיר כיום לתיירים משתאים פרבר עירוני אקסקלוסיבי.

אנשי חוצלארץ, כידוע, משתאים. ואילו ישראלים רבים — עינם צרה. בעבר, נוח היה להם לקשור ליגלוג סלחני לדלפונותם של חלוצי הקיבוץ. היום אפשר לנקות את המצפון הבורגני ולומר: הנה, גם הם כמו כולנו. לא עוד צדיקים ונפילי שמורת־הטבע. מה גם, שלפי הדימוי המקובל, אין הסוציאליזם מתיישב בנקל עם סממני שפע ורווחה.

בימי מצוקה שלאחר פיחות, גובר קולם של מטילי הדופי, המליגים על חיי הרווחה של הקיבוצניק אשר דאגות פרנסה אין לו ו„אין הוא יודע איפה הוא חי".

גם הקיבוצניק עצמו מיטיב לדעת כי בימים שכאלה (כמו בימי מלחמה, להבדיל) מורגשים יותר מתמיד הבטחון הסוציאלי והערבות ההדדית שמעניק הקיבוץ לאנשיו. גם בהידרשו ל„הידוק חגורה" של ממש, אין הקיבוצניק הבודד מדיר שינה מעיניו. הוא חש עצמו מוגן בחממה. אנשי הכלכלה בקיבוצים כבר העריכו את הירידה הצפויה בצריכה ב־8 אחוזים לערך והיתוו קווים להרחבת ההשקעות היצרניות. החקלאות תיפגע עתה פחות מסקטורים אחרים, בהיותה ענף יציב ורווחי. ייפגעו בעיקר ענפי תעשיה המבוססים על קוניונקטורה.

כבר עתה ברור, שסל־המצרכים הקיבוצי יתייקר ב־30 אחוז לפחות. ובכל־זאת — ובכל־זאת מרגיש הקיבוצניק את עצמו מובטח ומוגן גם בימים אלה. כ־85 אחוז מתקציבי הקיום שלו נתונים לשליטתו הישירה של הקיבוץ, ובכלל זה „הסעיפים" העיקריים: הכלכלה, יחידות הדיור, חינוך הילדים. לכל היותר, הוא נדרש עתה לשבור את ראשו איך לתמרן בתקציב ההלבשה המקוצץ שלו, לדחות לעתיד בלתי ידוע את רעיון הטלוויזיה הפרטית והנסיעה הקבוצתית לחו"ל. ואם מתקרב תורו ל„שיכון הוותיקים" — לנסות לעכל את הרעיון שהדירות אשר יוקמו מעתה (כך בקיבוץ־הארצי) לא יעלו בשטחן על 44 מ"ר (עם תוספת עד 10 אחוז במידת הצורך). זאת, לאחר ש„המלה האחרונה" בדיור כבר הגיעה ליחידה בת 54 מ"ר, ותכל חזון בוודאות שהרמה תוסיף ותעלה (למחזור המשתכנים הבא צפוי שיכון משוכלל עוד יותר. גם עתה עדיין קשה להעלות בדמיון איך נוגס הקיבוצניק ברמת־חייו ו„יורד" לדירה מוקטנת. ובחצר הקיבוץ נשמעות היום השערות ש„חדרים" המוקטנים ייבנו ודאי עם מרפסת נוספת שאפשר לסגרה בבוא העת, או פאטנט אחר שיציל את המצב.

קשה לקשור הכנסה - בהוצאה

לקיבוצניק „האזרח" קשה לקשור במישרין את הוצאותיו הצרכניות ברמת ההכנסות שלו. כי הכנסותיו קשורות במעילות משקית ארוכת טווח ואי־אפשר להשוותן למשכורת חודשית. מן המפורסמות היא, שההשוואה בין משפחה עירונית ממוצעת ומשפחה בקיבוץ מצביעה על רמת־חיים ממוצעת גבוהה יותר בקיבוץ. אבל למעשה, קשה להשוות. מסביר את הקושי דב פלג, מהמחלקה לכלכלה של הקיבוץ־הארצי: „אפשר להשוות את רמת הרווחה בין קיבוץ לקיבוץ" — הוא קובע — „אך לא בין קיבוצניק לעירוני. כי הוצאות הקיום של קיבוצניק אינן ניתנות לחישוב בהשוואה להוצאותיו של שכיר עירוני. כי איך למדוד סעיפים כמו תרבות או עבודה במטבח? ואיך לחשב כמה ,עולה' כל ילד בבתי־הילדים של החינוך המשותף? כאשר אדם בעיר נוסע בכבישים, אין רשת הכבישים נכללת בהוצאותיו אלא באורח עקיף בלבד, באמצעות המיסים. ואילו הכבישים הנסללים בחצר הקיבוץ נכללים בהוצאות הישירות.

לוותר בפרטים ובפריטים

עקרונית, מוכנים עתה הכל „לחדק". הקשיים מתעוררים, כמובן כשמגיעים לפרטים ול...פריטים, הנראים כולם חיוניים בעיני מי שהורגל לחיות איתם.

כפי שנמסר ב„השבוע בקיבוץ־הארצי", סברו תחילה „קברניטי המשק הקיבוצי", אנשי מחלקת־הכלכלה, כי אם יקוצצו 5 אחוז מהתוצאות, יהיה זה צעד ריאלי שיענה גם על דרישות הממשלה. אך לאחר בדיקה מעמיקה יותר הסתבר, כי יש להוריד את ההוצאות ב־8 אחוזים, כאשר ההורדה העיקרית נופלת על הוצאות החברים, ופחות מכך על האוכלוסיה התלויה (ילדים ובני־נוער).

אשתקד, בעקבות המלחמה, עמדו רוב הקיבוצים בהורדה של 10 אחוז בתקציבי הקיום שלהם. התעוררה, איפוא, השאלה באיזו מידה ניתן יהיה לנגוס שוב באותם סעיפים שהתכווצו ממילא בתשל"ד.

מכל מקום, ההצעה שהותוותה בימים אלה אומרת להוריד את רמת־הכלכלה, הריהוט, הלבוש. כך הוחלט להוריד את רמת ההלבשה ב־10 אחוז לחברים וב־5 אחוזים לילדים, בהנחה שעם התייצבות המחירים תבוצע העלאה ריאלית מחודשת. כן הוחלט לבטל את הנסיעות לחו"ל ולצמצם במשהו גם את ההוצאות האישיות.

אנשי מחלקת־הכלכלה מתנגדים בתוקף לשינוי השיטה של חלוקת המצרכים בכיוון לתקציב אישי כולל, כפתרון קל לצורך הצימצומים. גישה כזאת, הם טוענים, אשר למית מהווה החבר יחידה תקציבית עצמאית ואינו סומך עוד על הקיבוץ, היא שגרמה ל„בהלת קניות" שניכרה בחלק מהקיבוצים. באותם קיבוצים רוקנו „הלקוחות" את מדפי־ה„כלבו", והחלו באגירה...

„השפעת הכפולה"

אין ספק כי תופעת מעין זו מעידה כי הקיבוצניק מן השורה שוב אינו מרגיש עצמו ממשויך כל־כולו ל„יחידת חיים לוחמת", כפי שמנהיגיו נהגו להתבטא בעבר, בדברם על החברה הקיבוצית ומשימותיה. אך גם בהיותו להוט אחר דברי חומר, אין ליבו שלם. עדיין הוא חוזר ושואל את עצמו, איך מתמרגים בין חברת רווחה על השפעותיה לבין העקרונות הישנים? והאם אין הוא חוזר אל הזעיר־בורגנות המסורתית אשר בה בעטו המייסדים?

בספרו „הקיבוץ והעתיד" שהופיע לפני כ־3 שנים, תיאר י. רינג מעין־המפרץ את המחלות האורבות לגוף הקיבוצי וכבר נותנות בו סימניהן. אחת המסוכנות שבהן היא מחלת השיבה: „זו השיבה לימים של טרם מהפיכת הקיבוץ". הסימפטומים שלה עלולים להתבטא בסגנונם של בית־כנסת או היכל־תרבות, המנסים להתחרות בהיכלי ציבור מפוארים שנתרמו ע"י מיליונרים, בצידוק העבודה השכירה „ובשיבה אל הריבוד ההכרחי של פקחים ומנהלים (חברי קיבוץ) מזה, ושל פועלים (שכירי חוץ) מזה", או ב„סיגנון דיבור מעודכן היודע על מה לצחוק ומה לקטול בלעג ובסיגול אופיים של ילדי הקיבוץ לדימוי המוצלח של גברברים וחתיכות".

חולי נוסף שעל סכנותיו עמד רינג הוא „השפעת הכפולה". „כפולה — כי מתלכדים בה חיידקי השפע החומריותיים שבקיבוץ עם חיידקי ההשפעות הזרות שמקורן בתעמולת השפע".

בשולי דבריו אלה העיר רינג כי הוא מחריף את התיאור במתכוון וניגש עם זכוכית מגדלת אל תופעות עובריות למדי. קטלנותו זו בביקורת אופיינית לאנשי הקיבוץ, הרואים בחריפות יתירה, בלי שום אידיאליזציה עצמית, ליקויים שבתוך ביתם, ונוהגים למדוד את עצמם לאור החזון המחמיר. על־כך מעידה יותר מכל העיתונות הפנימית של הקיבוצים.

נובורישיות

הארכיטקט התל־אביבי מיכאל קון, שתיכנן פרוייקטים רבים בקיבוצים, משול לאורח לרגע הרואה כל פגע. אני חוזרת לשיחתי עימו בימים ש„לפני המבול" הקיבוצים, לפי התרשמותו, רצים היום אחר אביזרים המבטאים יוקרה, שפע, רווחה, כדי להוכיח לאחרים, אך בעיקר לעצמם, שהם כבר לא דלפונים מזי רעב.

בסיוריו בקיבוצים, מראים לו מארחיו לעתים קרובות את „המלה האחרונה" ב„סלון" הקיבוצי. וכשאומרים לו בגאווה: „תראה, גם אצלנו", הוא מפטיר באירוניה: „כן, גם אצלכם"...

כאשר קיבוצניק מרהט היום את „החדר" (והכוונה לשיכון בן חדר וחצי פלוס מטבחון ושירותים), הוא נתון ללחצים חברתיים די גלויים, כמו בכל מקום. קשה לו לצפצף על דעת „החברה". החברים עוברים בשירות בשיכונים החדשים, באים „להציץ", משורים ומודדים ומעלים הצעות. אבל התחרות מתונה, יחסית. על־כך נהוג לומר בקיבוצים ש„טו־פוטו אינך צריך להסגין שיש לך כסף, עליך להסגין רק טעם"!

מתחרים בחברים — וב„עיר". השאיפה הנובורישית לתדמית „לצפון תל־אביב" מזכירה לארכיטקט קון את מה שקורה לפועלים שהתעשרו בארה"ב וגם בבריה"מ. נובורישות, לפי גירסתו, פירושה רדיפה אחר סממני יוקרה אפילו על־חשבון הניצול הראציונלי של המרחב אשר בו אתה חי (וכששואלים אותו האם „זה יפה לשים ספרים בסלון", הוא נוהג לומר ש„זה יפה בתנאי שאתה קורא ספרים"). סלון קיבוצי — „ליווינג רום" — שהילדים אינם יכולים לזוז בתוכו, הוא נובורישיות, ובדומה לכך חזיתות זכוכית במבני ציבור המנסים להתחרות ב„פילים לבנים" שבתל־אביב, או תמונות „אוריגינלים" בכל מחיר. נובורישיות, בעיני קון, היא גם גנרי־נוי העשויים בעיקר לראווה. הקיבוצים בעלי הנוי הראוותני הם, כמובן, מקבלי הפרסים. בעוד שקיבוצים רבים אחרים טיפחו נוי מרהיב שאפשר באמת ליהנות ממנו ולחיות בתוכו.

„תמצית הסנוביות היא הנסיון להיות מה שאינך, וזה מה שקורה עם הסלון בקיבוץ" — אומר במאי איש קיבוץ, שהכיר כרכים רבים בעולם. עצם הביטוי „סלון" נראה לו מגוחך כאשר מדובר בחדר של ארבע על חמש. במקום לעשותו מקום לחיות בו, הופכות אותו רוב המשפחות לענק מגומד, עם אביזרים המתאימים לווילה, עם קיר חזותי בצבע חורג, החולם חדר גדול אך מקטין עוד יותר את חדר המגורים הקטן ממילא.

הוותיקים - טעם „אירופאי"

חומרנותם של הוותיקים אינה מלווה כמעט בגילויי סנוביות. אבל היא חסרה גם סופיסטיקציה של טעם, גישה לצבע ולצורה. בימי הפוריטניות של צעירותם, לא טופח טעמם. במרדם „בכל צורות החיים המקובלות שגודף מהן ריח בורגנות", ביקשו המייסדים להדגיש את „סגנון החיים הפרולטריים". אפילו נימוסים נתפסו כ„גינונים בורגניים", ולא כל שכן „קישוטים חיצוניים". וכך, למשל, הודעזעו המייסדים כאשר גישה זו השתקפה אליהם. כבבואה חוזרת, מדמות ילדיהם. הפעוטות לא גילו שום „נימוסיות" והירבו לקשקש „מילים גסות", והזעקה „ילדינו אינם מחונכים" פשטה אז במחנה.

„הוותיקים" — לדעת איש שיחי — „נוטים עד היום להיטים כבדים ויקרים, שרכישתם היא מעשה גורלי, נטייתם זו מעוגנת בגישת האירופית אל רהיט כאל רכוש העובר בירושה, כמו מעיל פרווה. ואילו לצעירי הקיבוץ אין גישה נצחית לריהוט. הם רואים בו משהו הניתן לשינוי ולהחלפה, ונוטים לסגנון קל, בהמוד ומתולדרי". עם זאת, סבור גם הוא כי חשוב לאדם, שיהיה לו רהיט אשר ממנו הוא מתקשה להיפרד. בלעדיה, הוא משול לדייר בבית־מלון.

אך מסתבר כי גם בחיותם טובלים בשפע, אין ותיקי הקיבוץ משתחררים כליל מהערך האידיאל של ההסתפקות במועט שהיה טבוע בקיבוץ בימי הבראשית. הרווחה הנוכחית, שליבם אינו גס בה, עודה גורמת להם נקיפת לב קלה. על סתירה זו שבה הם נתונים, מעיד גם מחקר שערך המכון לחקר החברה הקיבוצית בגבעת־חביבה (לפני מלחמת יום־כיפור). המחקר חורה על הבדלים בולטים בין צעירים לוותיקים בחשיבות שהם מייחסים להנאות חומריות. בתשובה לשאלה על יחסם להנאות כאלה, השיבו רוב הצעירים כי הן „חשובות למדי", ואילו רובו של הדור הוותיק השיב „חשוב במידה מסויימת", או „לא חשוב במיוחד".

צעירים ובני דור הביניים שעימם שוחחתי, הירשו לעצמם להרהר אחר תשובה טיפוסית זו וטענו שהיא מעידה על מצפונם הלא־נקי של חלק מהוותיקים. הם מייסרים עצמם על להיטותם אחר דברי חומר שנשללו מהם בצעירותם. גם קשה להם להאמין שהשפע יתמיד (היום, נראית גישה זו כספקנות בריאה). והיו צעירים שטענו, לא בלי ציניות, כי „ההסתפקות במועט" לא היתה מעולם אידיאולוגיה, היא נבעה פשוט מחסרון כיס.

[illegible]

„השמרנות המהסכנית" של הקיבוצים, לדעת מיכאל קון, ניכרת גם בתחום הארכיטקטוני. שומרים את ההישגים המהפכניים של העבר. מתכונות הדיור הקיימות מתאימות, לדבריו, לעבר או להווה המיידי ואינן צופות לעתיד. אנשי הקיבוצים אינם נוטים לתקדימים ולהפיכות. לא במתכונות חברתיות ולא בבניה. יוצא, איפוא, שהקיבוץ, אשר נגמל משיטות „השוויון המכאני" בצריכה, עדיין מספק לחבריו שיכון סטנדארטי ומבטל בכך את האוטונומיות של הפרט. ובזאת דומה מדיניות השיכון שלו, כדברי קון, למדיניותן הפאטרנליסטית של מדינות הסעד, המחלקות „שיכון לנצרכים" ומסווגות את האורחים באורח אדמיניסטרטיבי, בלי שום התחשבות בשיקוליהם האישיים. בארה"ב וגם בבריה"מ, הוא מעיר, יש כיום התמרדות כנגד הסטנדארטיזציה והמיסוד הנפרז של השיכון והארכיטקטורה.

האחראים על התיכנון בקיבוצים שוברים ראשם בבעיית הסטנדארטיזציה, אך הפתרונות נראים די סבוכים. השיכונים האחידים שנבנו עד כה מתאימים לממוצע מסויים. מסתבר כי קשה לקבוע ולהגדיר במדוייק את צרכיהם השונים של המשתכנים בני שכבות הגיל השונות.

המחלקה הטכנית של הקיבוץ־הארצי, העוסקת בתיכנון מבנים בקיבוצים, שוקדת לאחרונה על מודל של שיכון שיאפשר לחברים לקבוע בעצמם את סדר העדיפויות בדירתם. הרעיון מבוסס על מחיצות נידות שיותקנו בשיכונים, ובעזרתן יוכלו המשתכנים להחליט האם הם מעדיפים חדר עבודה גדול, שירותים משוכללים או פינת אכילה מורחבת. מתכנני המודל „הגמיש" יוצאים מהתנחה שהשימוש בחדר המגורים הקיבוצי מגוון היום יותר מאשר בעבר, לאחר שהקיבוץ הגיע למעגל דמוגראפי נורמאלי: הילדים מרבים לבלות ב„חדרים", חברים רבים זקוקים לפינות עבודה בשל תהליך האקדמיזציה העובר על הקיבוץ. הוותיקים, שכבר השתחררו מעול גידול בנים, עשויים להרגיש נוח יותר בשיכונים קטנים. אך ספק אם הם עצמם יסכימו בכך. „הרי התרגלנו לשמור על השוויון הפורמאלי" — מעיר על־כך אחד מאנשי המחלקה הטכנית. — „ועל־כן קשה לי לתאר לעצמי שחברים יסכימו לקבל שיכון יותר קטן".

מאת שלומית טוב

לדעת מיכאל קון, היתה אפשרות לפתח סגנון בניה קיבוצי מובהק, אך הנתונים לכך הוחמצו. הארכיטקט קאופמן, שתיכנן את נהלל הקלאסית זאת „המחנה" של ראשוני הקיבוצים, הגה תפיסה חסרת תקדים של הפרדת אזורי המגורים מאזורי הילדים, האכילה והמשק. היום ממשיכים באותה קונצפציה, למרות שינוי התנאים. וכך, נאלצים ותיקים בני שבעים שמונים בקיבוצים הגדולים והוותיקים ביותר, לכתת רגליהם לחדר־האוכל, מהלך רבע שעה הליכה ממגוריהם.

וכל זה כדי להתמיד במגורים „הכפריים", כביכול, של שיכון חד־קומתי בן ארבע דירות וגג משופע. כאילו שהגג המשופע הוא תנאי לסגנון כפרי. קיבוצים שהחלו בבניית בתי קומות, עשו זאת בדרך־כלל מחוסר ברירה וחוסר שטח לבניה (באפיקים רבתי כבר הגיעו לשלוש קומות). „העתיקו בפשטות את מתכונתו הסטנדארטית של השיכון העירוני" — טוען קון — „ולא ניסו להפוך את הכורח למשהו שניתן להפיק ממנו יתרונות ולישות לו צביון קיבוצי מתאים".

על סגנון בניה כפרי עוד אפשר להתווכח. אך באשר ללבוש מסכימים היום כמעט כל הקיבוצניקים כי אנו חיים בכפר אחד גדול (כהגדרת מקלוהן). סגנונות לוקאליים נשמרים רק בשמורות טבע. והקיבוץ — כבר חדל להיות כזה.

אך לפני שנים ספורות בלבד, בתקופה שקדמה למלחמת ששת־הימים, היו עדיין חברים ותיקים שקראו לטיפוח מכוון של „סגנון קיבוצי" באדריכלות, בריהוט ובלבוש, ולגיוס השקעות ומתכננים שיעסקו בכך במסגרת בריית התנועה הקיבוצית.

הוגי הרעיון התכוונו בעיקר ל„אופנה קיבוצית" בביגוד. הם נבהלו למראה היסחפותן של בנות הקיבוץ אחר מירוץ האופנה „העירונית", והעלו לדיון את השאלה „האם יש מחיצה בטוחה בין חוץ המשתגע להתחלף ובין פנים המבקש באיזה תוכן עקשני — עמוק?"

הוותיק שהתבטא כך בעלון הפנימי של קיבוצו, תיאר באורח מוגזם וגרוטסקי את ההשתוללות האופנתית: „אצלנו לא אמריקה, ולא צרפת ולא תל־אביב. עדיין לא. רק נוסעים לתל־אביב לקנות. קיש־קיש מיתקשקות לוחיות מתכת מוזהבות על חזות המזוקרים, המשתדלים, של חברות צעירות ולא כל־כך צעירות. טונות תנודות של תכשיטים בני סגנון ברוטאלי־אוריינטאלי מכסות בגאווה מרשיעה חדרי לב שנתמלאו צהלה. ...אדם נידון להחליף משכב, מושב, מהלך כדי לא לפגר. וקיבוץ נידון לרוץ העירה. קיבוץ נידון לפשיטת־רגל בחנות לנעליים ופשיטות ראש בחנות למימכר השקפות".

רעיון „האופנה הקיבוצית", הנראה היום אנאכרוניסטי להלוטין, נדחה כבר אז בשתי ידיים ע"י ציבור המתלבשות. „עברו זמני המדים!" החריסו חברות, והוסיפו שגם אם יעוצב ויפוברק סגנון מלאכותי כזה, הן יתביישו להופיע „בחוץ" בלבוש הקיבוצי אשר יוצע להן.

רוב החברים שדנו ברעיון, ראו בו יומרת שווא. אנשי כלכלה סברו שהרעיון אף אינו ראוי מהבחינה הכלכלית. כי גם אם יוצאו לשוק „דגמים קיבוציים", לא תהיה להם תפוצה שתכסה את ההשקעות.

[illegible]

„הסגנון החלוצי" של פעם, שהסך ללבוש קיבוצי נורמאטיבי, היה, בעצם, אופנה קיבוצית. או מוטב לומר: „אנטי אופנה", בדלנות במתכון המזכירה במשהו את בדלנותם של ההיפים. גם היום, כאשר מכוני יופי, מספרות וקוסמטיקה הפכו למוסד בקיבוץ, עוד נותרו כמה לאוים, שרידי אותה בדלנות.

הצעירות, בנות הקיבוץ, בוחנות כיום כל תופעה אופנתית מצידה האסתטי הטהור, בלי „תוספות אידיאולוגיות". האופנה הספורטיבית של השנים האחרונות סייעה להן „להדביק את העיר". אך גם ביניהן יש כאלה הסבורות ש„הצעקה האחרונה" מדיזינגוף לא תמיד משתלבת בנוף הקיבוץ. הגדירה זאת אחת מהן: „אצלנו אין מקום לשגעון אופנה שעיקרו באקסטראווגנטיות ובחריגות. אשה בעיר מתפרכסת בצאתה החוצה. אבל הקיבוץ הוא כולו בית. אין בו מקום ל„הלבושות ייצוג". יהיה זה מגוחך אם מישהי שראינו אותה בבוקר מגישה לסועדים בחדר־האוכל, תופיע בערב בדמות חדשה ותחליף את צבע ראשה".

„המודה בקיבוץ" — כדברי אחד קיבוצניק — „סיגרת תמיד שנתיים—שלוש אחר המודה בתל־אביב, שסיגרה שנתיים—שלוש אחרי פאריז. היום אין כמעט פיגור, כי למעשה אין מודה. אנשים בעלי סגנון אישי ממש, בלבוש ובדיור, נדירים בקיבוץ כמו בכל מקום אחר; אותם בודדים שעושים דברים מקוריים, אינם תלויים בתקציב גדול דווקא".

מחיר ה„תמרי־קיבוצניקים" בהשוואה לעירוני? האם הוא גדול בהתפשטותו? — חיים גן, כלכלן מקיבוץ צרעה, ניסח בפני דיעה נפוצה: „הוציאי את הקיבוצניק המצוי לתל־אביב, והוא יהיה דומה מכל לצפון תל־אביבי הזוקק לו בשכבה, במוצא, בהשכלה. אבל הקיבוצניק — כקיבוצניק הרושב בתוך עמו, שונה מאוד. החברה הקיבוצית משנה את התייחסותיו".

„כי קיבוץ, בסופו של דבר, הוא הרבה יותר מאשר סך כל היחידים החיים בו".

אוריאה־פוספאט

מאת יהושע סובול

אוריאה־פוספאט - מרכיב חדש במזון לבעלי־חיים, תגלית ישראלית בעלת חשיבות עולמית, שנועדה להעשיר בחלבונים את סל המזונות שלנו.

כיום, בשנה הראשונה לשבע הרזות שהובטחו לנו, מתחילים להתברר דברים. פיגורות גדולות נסדקו והתפוררו, אשפי־פינאנסים נתגלו קבל־עם כאפסים מאופסים, גאוני־אסטרטגיה חוזרים בצינעה לעיסוק שהיה כפי הנראה ייעודם האמיתי בחיים: סוחרי־עתיקות ומוכרי־זכרונות, וכשוך הסערה הולך ומתברר דבר אחד: עם ישראל יצטרך לעבוד, ולעבוד קשה, אם ירצה להוציא את עצמו מהבוץ. כיום ברור שכל להקת המנכ"לים אנשי־הכספים־הגאונים שצמחו בערימת הדשן וסימאו את עינינו באגו שנופח בכספי העם היהודי — לא תרמו כלום לעצמאותנו הכלכלית. ואלו זו, כשנגיע אליה, אם נגיע, הרי נגיע אליה הודות לכוחות יצירה ולמאמצי יצירה אמיתיים הגלומים בנו והיוצאים מן הכוח אל הפועל. כך בתחום החקלאות, כך בתעשיה, וכך גם בתרבות.

ואמנם, כשמתפנים לרגע מעיסוק בפרשיות, מרדיפת אחר מסקנות זמניות של ועדות חקירה ומעיון ב„תיקים" המצטברים, מסתבר שפה ושם, למרות שבע השנים השמנות שחלפו, וכבר במרוצת אותן שבע שמנות, החלה להיווצר, אם גם בצינעה ובחשאי, איזו ישראל אחרת: ישראל נמרכל עבודה ובחלוק חוקרים, ישראל השוקדת לה בפינה על ייעול תהליך, על שיפור מכונה, על המצאה, על ייצור להבים למנועי־סילון בסטנדארטים אמריקניים, על פיתוח תהליך להרכבת חומר כימי מתוחכם שאולי יהיה לו ביקוש, מחר, בשוקי העולם. העתיד שלנו, כך מסתבר, יתחיל להאיר ביום שבו יצללו לתהום הנשיה שמותיהם של אותם מנכ"לים ויו"רי־דירקטוריונים שגלגלו מיליונים מכספי העם היהודי, ויתחילו להופיע שמותיהם של יוצרים אמיתיים, שיוציאו לשווקים את התוצרים המתוחכמים שמבחינת הפוטנציאל האנושי אין כמו ישראל ארץ המסוגלת להתמודד עימהם. אז גם נגלה, למרבה הפתעתנו, ששמה האמיתי של עצמאותנו הכלכלית איננו מגבית או שילומים, אלא להבי־טורבינות, מעגלים מודפסים, סורקי־גוף, ו... אוריאה־פוספאט. עליה נייחד היום את הדיבור, וזאת בעזרתם של שני אנשים האחראים לכך שישראל הינה הראשונה המוציאה כיום לשוק העולמי את האוריאה־פוספאט בתהליך ייצור תעשייתי שכולו פותח בארץ.

על מנת שנדע במה מדובר, האוריאה־פוספאט היא מרכיב אפשרי בהזנת מעלי־גירה, ותהליך ייצורו של החומר פותח במחלקת המחקר של מפעל כימיקאלים ופוספאטים במפרץ חיפה. את הסיפור המרתק על לידתו של החומר גוללו לפנינו ד"ר דליה גרדינגר, מנהלת צוות המחקר של המפעל, והמהנדס טוביה לוי, שהוא המהנדס הראשי של המפעל וראש אגף הפרוייקטים.

ממעלי־גירה ייצא חלבון

העולם של ימינו נתון, כידוע, במשבר מזון, שיש אומרים כי הוא חמור ממשבר האנרגיה. בין השאר דל העולם בחלבונים, ובעיקר בחלבון מן החי. מסתבר שמכל בעלי־החיים העשויים לעלות על שולחנו של האדם, מעלי־הגירה הם היחידים המסוגלים לייצר חלבון גם מתרכובות חנקניות סינתטיות שפרודותיהן פשוטות בהרבה מפרודות החלבון. בין התרכובות החנקניות הללו נמנית האוריאה, שהיא תרכובת חנקנית לא־חלבונית, וניתן להפיקה בתהליכים פשוטים יחסית בכמויות גדולות. כאשר באה האוריאה אל כרסה של בהמה מעלת־גירה, היא עוברת עיבוד ע"י מושבות המיקרואורגניזמים המאכלסים את מערכת העיכול של מעלה־הגירה, והללו הם ההופכים את האוריאה לחלבון, הנקלט בגופו של מעלה־הגירה.

חסרון אחד קטן יש לה לאוריאה: בכמויות מסויימות היא פשוט הופכת לרעל קטלני, כיוון שהיא גורמת להצטברות אמוניה בדם בעלי־החיים. עובדה זו יכלה לסתום את הגולל על כל תקוות להעביר את האוריאה ממשפחת הדשנים הכימיים, עימהם היא נמנית, אל המשפחה המיוחסת יותר של מזונות בעלי־החיים. העניין שבהעברת חומר מסטאטוס של דשן לסטאטוס של מזון הוא ברור: המחיר עולה, הרווחיות עולה.

רוצה המזל, ולפני כחמש שנים „עולים" אנשי המחקר של כימיקלים־ופוספאטים על מאמר הרואה אור בעיתונות המקצועית בבריטניה, ממנו מסתבר כי אוריאה־פוספאט המפוזרת על־פני שטח מאבדת חנקן בקצב הרבה יותר אטי מאשר האוריאה, והדבר מוסבר בחומציותה של התרכובת, המקשרת ביתר־עוצמה את האוריאה ומונעת את התפרקותה. מספרת דליה גרדינגר: כשקראנו את המאמר, אמרנו לעצמנו: פעולה ממתנת זו של האוריאה־פוספאט צריכה בעצם לפעול בכרסו של מעלה־הגירה בדיוק כשם שהיא פועלת על פני השטח, שכן — גם פה וגם שם מדובר במיקרו־אורגאניזמים הפועלים על התרכובת. ואמנם, כעבור זמן קצר הופיע מאמר גם בעיתון אמריקני, ובו הודגש על פוטנציאל האוריאה־פוספאט כחומר־זינה לבעלי־חיים. המאמר התבסס על עבודותיהם של פרופ' לוולי מקורנל ושל פרופ' המינגווי מגלאזגו. חוקרים אלה הכינו את התרכובת במעבדותיהם, מאחר שלא היה בנמצא שום מקור מסחרי או תעשייתי ממנו ניתן להשיג את החומר.

לידי צוות המחקר של כימיקלים־ופוספאטים הגיע המאמר בדיוק בימים שהצוות החל להתעניין בתכונותיהן המיוחדות של תרכובות זרחניות שונות, שכן באותם ימים נסתמנו תקוות גדולות (נערכו תוכניות גדולות לגבי תשלובת ערד) הדבר על כך שיש סיכויים להפיק בתשלובת חומצה זרחנית באיכות גבוהה. בצוות המחקר של כימיקלים ופוספאטים החלו כבר אז „לשבור את הראש" איך להפוך את הכמויות הגדולות של החומצה הזרחנית (שטרם החלו בהפקתה אז...) לתרכובות יותר מתוחכמות, שערכן המוסף גבוה בייצוא, אם תרצו, אפשר לקרוא לזה חזון.

ובכן, קם צוות המחקר ופנה לפרופ' המינגווי, והלה המציא את נתוניו ממחקר השוואתי על כמות אמוניה בדמם של מעלי־גירה שהוזנו באוריאה בהשוואה לקבוצה שהוזנה באוריאה־פוספאט. ההבדלים בריכוזי האמוניה, היינו: ברעילות, היו משכנעים ביותר לטובת האוריאה־פוספאט. פרופ' המינגווי הוזמן (ב־72') לארץ, ובפגישה איתו הועלתה השאלה אם אין בכוחה הממתן של האוריאה־פוספאט להגדיל את יכולת הקליטה של הבהמה גם לגבי אוריאה נקיה, אשר תעורבב באוריאה־פוספאט. עבודות שבוצעו בהמשך לאותה פגישה אימתו את הסברה, ונתברר כי האוריאה־פוספאט היא לא רק מקור מצויין לחומר חנקני לייצור חלבון, אלא שהיא מאפשרת למעלה־הגירה לקלוט גם כמויות גדולות של אוריאה, אשר בלי נוכחות האוריאה־פוספאט היו פשוט מסכנות את חייו. הסתבר שאפשר להגדיל את כמות האוריאה במזון שלושה ואף ארבעה מונים, הודות לאוריאה־פוספאט. בנוסף לכך, מאחר שהאוריאה־פוספאט מכילה זרחן, הסתבר כי יצרן תערובת לבע"ח יכול להחליף באמצעות האוריאה־פוספאט גם את זרחת־הסידן שהוכנסה לתערובת על־מנת לספק זרחן, וגם את קמח־הסויה ששימש עד כה כהשלמת מנת החלבון שבגרעינים.

בניית מיתקן מגדואות

כדי להשלים את התמונה, פנה צוות כימיקלים־ופוספאטים אל ד"ר חיים תגרי מהפקולטה לחקלאות ברחובות, העלה בפניו נתונים כימיים של החומר, וביקש לעמוד על תכונות תזונתיות של החומר מבחינת תוצאת אצירת־החנקן בגוף. מחקר מטאבולי שבוצע ע"י ד"ר תגרי הצביע אמנם על יעילותו הגבוהה של החומר גם מבחינת אצירת־החנקן בגוף, והסתבר שבהשוואה להזנה בסויה לא היו לאוריאה־פוספאט שום חסרונות, וזאת בשעה שפרוטאין־הסויה עשוי לשמש מזון ישיר לאדם, והגשתו לבע"ח פירושה גריעתו מהאדם.

כאשר השתכנעו אנשי־המחקר של כימיקלים ופוספאטים בסגולותיו של החומר כחומר־זינה חשוב למעלי־גירה, ניגשו לחיפוש דרך יעילה ליצירתו של החומר בתהליך תעשייתי. השיטות שתוארו בספרות הכימית נתגלו כטובות למעבדה, אך כבלתי יעילות כשעוברים לממדים ולכמויות של ייצור תעשייתי. אנשי כימיקלים־ופוספאטים פיתחו גישה שונה מזו שהיתה מקובלת בספרות הכימית, והצליחו לפתח תהליך מקורי שהוכיח את עצמו כיעיל מבחינה תעשייתית, וכיום הוא מוגן בפאטנטים בשורה של ארצות. יותר מזה קשה להציל מפיהם של דליה גרדינגר ושל טוביה לוי, וזאת מפני שעדיין כדאי לשמור על סודיות ביחס לכמה שלבים ורעיונות בתהליך הייצור שפיתחו.

מאמץ מרוכז וקצר יחסית הצעיד את השיטה מהשלב המעבדתי לשלב של מיתקן נסיוני, וממנו למיתקן חצי־חרושתי אשר הופעל לפני כחודשיים, ואשר פולט כבר עתה טונות של אוריאה־פוספאט לשעה. בעוד שהמיתקן הנסיוני הופעל לראשונה באוגוסט 73', הרי המיתקן החצי־חרושתי הופעל באוגוסט 74', וזאת לאחר שהמלחמה גרמה לפיגור של כארבעה חודשים. המהנדס טוביה לוי מדבר על המיתקן לא־בלי־גאווה, והטעם לכך מסתבר כשאתה לומד שהמיתקן הוקם בכוחות עצמאיים של המיפעל, כשחלק ניכר מהחומרים לבניית־המיתקן נלקחו מערימת הגרוטאות המוטלת ליד גדרות המיפעל. כל מלאכת התיכנון נעשתה ע"י אגף התיכנון של המיפעל. אשר לצוות, מסתבר שהצוות העובד עתה ליד מיתקן האוריאה־פוספאט מורכב ממהנדסים ומטכנאים שכולם עולים חדשים.

מטרתו של המיתקן החצי־חרושתי היא לספק למהנדסים נתונים סופיים לקראת תיכנונו ובנייתו של המיתקן התעשייתי הגדול, אשר ייצר כשלושים אלף טון אוריאה־פוספאט לשנה. מטרה שניה של המיתקן הזמני לעסוק בשיווק נסיוני של המוצר, לחדור לשווקים, להכין את הקרקע לקראת שיווק בכמויות בשוק העולמי. ואמנם, עד כה שווקו בהצלחה כמויות של עשרות טונות לצרפת, איטליה, אנגליה ואוסטרליה. מסתבר שבארצות רבות כרוכה הפצתו של חומר־זינה חדש בקבלת רשיון מכירה ממשלתי, ורשיון כזה כבר הושג לתוצרי של כימיקלים־ופוספאטים בגרמניה ובצרפת, ולאחרונה הותר למכירה גם באנגליה. מסתבר שגם בארה"ב עומדת האוריאה־פוספאט שלנו לקבל את אישורו של ה־F.D.A. (סוכנות המזון והתרופות), ובכך תיפתח למעשה אפשרות שיווק בלתי־מוגבלת.

אנשי כימיקלים־ופוספאטים מודעים לכך כי הצלחת החומר הישראלי תעורר התעניינות נרחבת בתעשיות כימיות בעולם, ומסתבר כי כבר עתה יש עדויות לנושא. ואולם בתחום הזה שמורה לתוצרת שלנו סגולת הראשוניות, העובדה שהתהליך שלנו הוא יעיל, ולדברי טוביה לוי הרי המוניטין של החקלאות הישראלית מסייעים מאוד בהפצת החומר בחו"ל.

אשר לחומר הגלם לייצור האוריאה־פוספאט, מסתבר שזה צריך להגיע ממיפעלי תשלובת־ערד, לפחות בכל הנוגע לחומצה הזרחתית. כאשר המיתקן החרושתי בכימיקלים־ופוספאטים יתחיל לעבוד בתפוקה מלאה, יזדקק המיפעל ל־15 אלף טון חומצה זרחתית בשנה, ומכיוון שכיום עובדת תשלובת ערד רק ב־20% מכושר תפוקתה, אין ספק שזו תוכל להעמיד לרשות כימיקלים־ופוספאטים את מלוא צורכם בחומצה זרחתית בעוד כשנתיים. כך תבוא למימושה המחשבה האסטרטגית שמאחורי רשות הכימיקלים־לישראל (כי"ל), היינו: שבדרום יעסקו בחציבת ובעיבוד ראשוני של המחצב, ואילו התעשיות הקיימות בצפון הארץ יעבירו את המוצר לשלב של תיחכום מכסימלי, כדי שביצוא נקבל תמורתו את הערך המוסף הגבוה ביותר שניתן להשיג. ואמנם, נראה כי השיגשוג בתחום הפוספאטים הגולמיים לא יימשך יותר מאשר עד סוף העשור הנוכחי, שאז ייווצר ככל הנראה שפע של חומצה זרחתית בעולם, והשווקים יהיו רוויים. באותו שלב, רק מי שיוכל להוציא לשוק מוצרים זרחניים מתוחכמים — יוכל לעמוד בתחרות ולהרוויח.

וכשאתה מתבונן בטבלה המייצגת את חזית המחקר והייצור בחדר־עבודתה של ד"ר דליה גרדינגר, אתה נוכח לדעת שכאן, ליד השולחנות הפשוטים האלה, חשבו לפני חמש שנים מחשבה נכונה. ייתכן מאוד ששמות כמו אוריאה־פוספאט ואמוניום־פוליפוספאט (שגם עליו אפשר היה לספר סיפור) אינם שמות מפורסמים כל כך, אבל דרכם עובר כנראה החוט המוליך לעתיד.

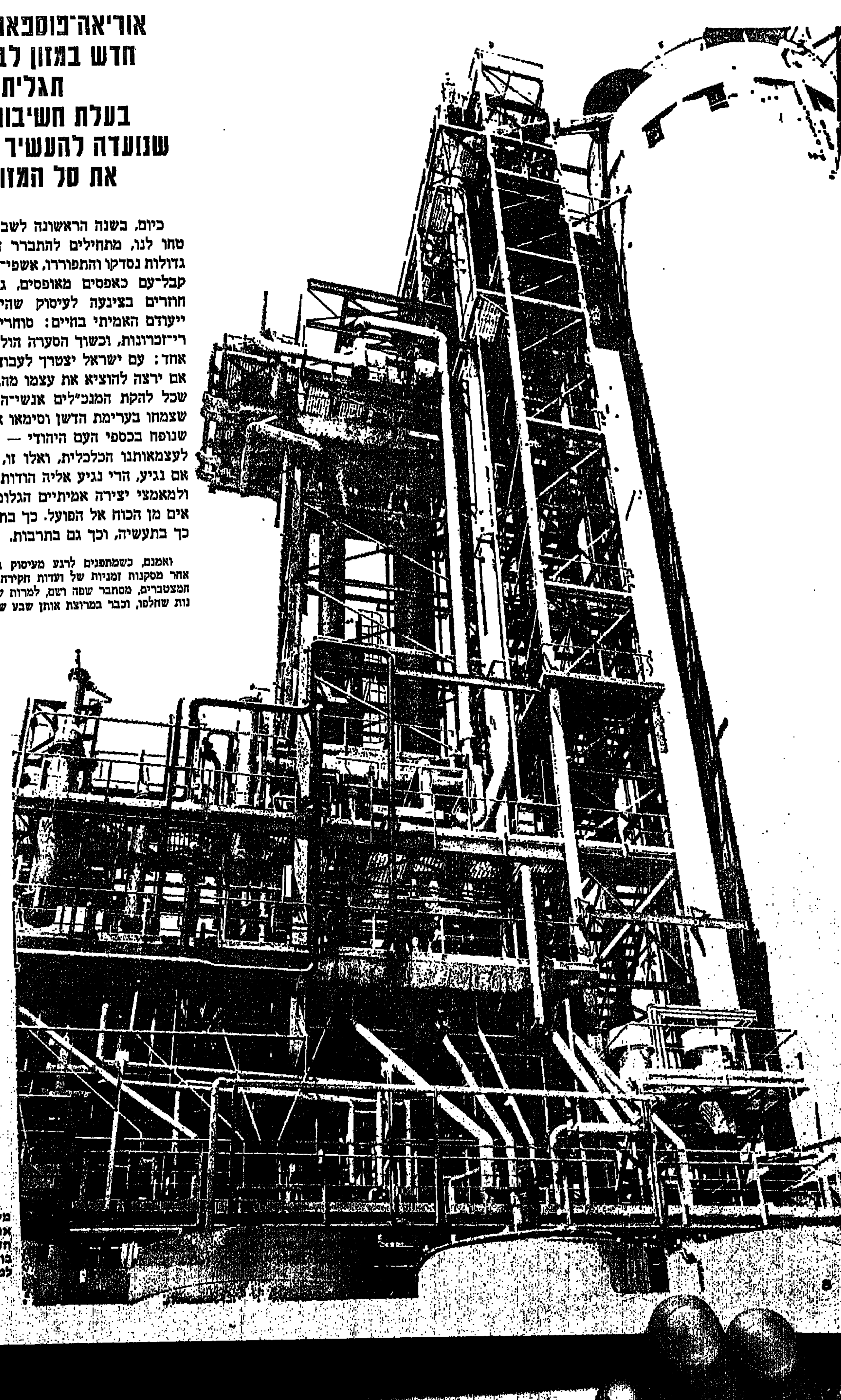

מיתקן לייצור אוריאה. הדשן המיוצר בו יכול ליהפך למזון

[illegible]

[illegible]

מאת גוגה כוגן

סימנים מדאיגים מבשרים תמורה שקטה אך משמעותית בהלך מחשבתם של חלקים מהדרוזים בארץ. אולי אין אלה עורבים ה־מבשרים את בוא החורף, אולם נימות חדשות מתחילות להישמע בקרב העדה, אשר תרמה את חלקה לבטחון המדינה, כולל קר־בנות צעירים.

כל עוד היו ההתבטאויות בעל־פה ובכ־תב, לא הדאיג הדבר במיוחד את המוסדות הרשמיים ואת החברה הישראלית. אך כא־שר מספר דרוזים החלו לשאול בקול רם: מי אני בישראל? מיהו דרוזי בישראל? והעניין החל לגעת בצה"ל ולשירות החו־בה — נעשה לבעיה. פה ושם הופיעו דרו־זים אשר סירבו להתגייס לצבא מטעמים אידיאולוגיים, טענו: „אנו חלק מהאומה הערבית".

הפגנה בנבי שועייב

תאות הראשון ניתן בחגיגות נבי־שועייב, יום העליה לרגל של העדה הדרוזית, כאשר מול ראש־הממשלה ואנשי המימסד המטפלים במיעוטים, יצאו כ־1,000 איש עם כרזות וקריאות נגד גיוס־החובה. לפי דברי אחד ממארגני ההפגנה, בחור צעיר בשם אסם אל חטיב, איש לא נעצר. רק לאחר מכן, במחסומים, בדרך חזרה לביתם, נעצרו אחדים ואסם ביניהם.

אסם אל חטיב, מכפר רמי, אינו מהסס להציג את העניין, לדבריו, בידיו רשימה של 56 סרבני־גיוס, הנמ־צאים היום בבתי־כלא צבאיים, ויש עוד 200 עריקים הנתונים לרדיפות ותיפושי פתע מצד המשטרה, כאשר הם מתחבאים בהרים ובמערות. לפי דבריו רובם כלואים, ממאי 74.

אך סרבנות־הגיוס נוגעת לא רק לבחורים צעירים לפני השירות הצבאי.

אסם עצמו אירגן עצומה נגד גיוס החובה, בשנת 1962, עת, בהיותו בבית־ספר תיכון, ברגע שהגיע אליו צו־התייצבות. את העצומה הוא שלח לראש־הממשלה ושר־הבטחון דאז, דוד בן־גוריון, והעתקים לעיתונות הערבית בארץ. הוא מספר כי דבר לא התפרסם, והתגובה היחידה היתה התראה על אי־התייצבות. הוא שלח מכתב נוסף ובו פירט את סיבותיו לסירוב. ומאז לא הוטרד יותר.

לפני שנתיים התארגנה קבוצת צעירים ושייחים אשר קראה לעצמה „הוועד היזום הדרוזי העצמאי". הוועד לקח על עצמו את ריכוז הפעילות לביטול חובת הגיוס, והח־תים, לפי דברי אסם, קרוב ל־2,000 איש, והפעילות עודה נמשכת.

„המטרה העיקרית והבלעדית של הוועד" — אומר לנו אסם אל חטיב — „היא להחזיר את העדה הדרוזית למקומה הטבעי, ההיסטורי, המציאותי, האמיתי, שהוא: כת מוסלמית שהתהוותה במאה ה־11 והיא חלק בל ינותק מהאומה הערבית. לא ממשלת ישראל ולא הציונות לא יקבעו אם אנחנו ערבים או לא. אנחנו ערבים. כשם שיש בין היהודים אשכנזים או ספרדים, כך יש אצל המוסלמים שיעים, סונים, וישנם גם דרוזים. אולם דרוזים זה שם מזוייף. השם האמיתי, לפי הדת ולפי ההיסטוריה, הוא: אלמואחידון, המאוחדים.

„בעיתונות וברדיו, ובכל הזדמנות, מדגישים הבדל בין ערבים לבין דרוזים. נוסף לכך, ביטלו לנו את חג־הראמדאן, כחג רשמי, אשר הדרוזים היו חוגגים אותו יחד עם יתר המוסלמים, והוא סימלה ההיסטורי של העדה.

„המנהיגים שלנו, אשר ,מנהיגים' אותנו מלמעלה, קבעו את נבי־שועייב כחג לאומי דרוזי. אין דבר כזה, לא היה ולא נברא. הם עשו מזה חג, יותר נכון, במה פוליטית, כעין שבועת־אמון לממשלה. כל הנואמים בחג זה מדברים על חידוש הברית, כביכול, בין מה שנקרא ,המנהיגות הדרוזית' לבין ממשלת ישראל. במה פוליטית במקום שהוא קדוש לי, אני לא רוצה.

„סיסמת הוועד, אשר בראשו עומד השייח פרהוד, האימם של הכפר שלנו (שעוד ב־1956 התנגד לחוק־הגיוס והחתים אלף אנשים על עצומה נגדו) היא: כולם או אף אחד. הדרוזים הם לא יותר נאמנים או פחות בוגדים מאשר יתר הערבים. עקרונית, אני אישית מתנגד לגיוס, אך הוועד אומר שהחוק חייב להיות שווה לכולם. אם החוק שומר עלי, אני אשמור על החוק.

„למה אני מתנגד? כי אני רואה שכל הזכויות שלי נשללו ממני".

בשלב זה של השיחה מתערב בחור אחר:

„המשבר אצל הדרוזים הוא יותר חריף מאשר אצל עדות אחרות, מצד אחד שומעים על שוויון ושיתוף, ומצד שני מפקיעים אדמות בבית־ג'אן, בסאג'ור, בחורפיש ובנבי־שועייב עצמה. כאשר מפקיעים אדמות לא מסתכ־לים אם החלקה הזאת של הדרוזי סמוכה לחלקה של ערבי הסמוכה לחלקה של מוסלמי. מפקיעים בלוק שלם, מבלי לעקוף את הדרוזי".

„הצעיר הדרוזי פושט את מדיו, ומזמים אחרי כן כשהוא נכנס לאוטובוס, מתנהגים אליו כאילו הוא פושע או חשוד. הוא נקלע לחברה גזענית, אשר רואה אותו כור. היהודים שברו את הגיטאות באירופה כדי לחיות פה ללא גויים, ושכחו שבכל זאת מצויים פה גויים. לכן, גורלנו קשור לגורל כלל הערבים כאן, אשר הם חלק בלתי נפרד מהעם הפלסטינאי.

„הציונות נכשלה, לצערי הרב, בשילובה של האוכ־לוסיה הלא יהודית. אחרי סיומו את השירות הצבאי — ממשיך אסם — נתקל הצעיר הדרוזי בכל מיני מחסומים הכרוכים בהשגת עבודה והמובילים אותו למספר אפשרויות ידועות מראש: שירות בבתי־הסוהר, ישירות במשמר־הגבול או פקידות באיזה מקום נידח. זה הכל. הכל חסום לפניהם. אפילו לאוניברסיטאות אין הם מתקבלים בקלות, למרות ששירתו בצבא".

התביעות העיקריות

ממשיך אסם אל חטיב: „הדרישות שלנו אינן מסתכ־מות אך ורק בביטול גיוס־החובה. אנחנו תובעים החזרת האדמות שהופקעו, בניית שיכונים לחיילים המשוחררים; שמשרד־הדתות יכיר ב,חג־הראמדאן' כחג רשמי גם של הדרוזים. זאת אומרת, שכל דרוזי אשר עובד כמורה, כפקיד, כחייל במשמר־הגבול או כסוהר, יקבל את החופ־שה המגיעה לו, אחרת זהו שלב נוסף בהרחקת הדרוזי מהאומה הערבית.

„אחרי הכרוז הראשון שחילקנו, מספר אסם, קיבלנו בכל הכפרים תגובות חיוביות מצד הצעירים, ואז החלו גם החקירות מצד השלטונות. אנשי הבטחון רצו מאוד לשמוע מה קורה פה, כי זאת היתה תופעה חדשה. הם ניסו בכל הדרכים להפסיק את פעילותנו, בטוב או ברע. בהתחלה באו ושאלו: ,אסם, מה חסר לך, מה כואב לך?' אמרתי להם: ,לאסם לא כואב ולא חסר, יש לו הכל; כאשר חסר לו לא שאלתם אותו, אז אנא תרדו ממני'.

„אחר־כך עברו לשיטות יותר מטרידות. במשך כמה חודשים, מאז פברואר 73 עד ספטמבר, היו חקירות במשטרה. מצד אחד היו חקירות, מצד שני התעלמו השלטונות מקיום הוועד. אין דבר, שיתעלמו, אנחנו בינתיים נחפש את האנשים שמסרבים להתגייס ונתקדם לאט לאט. עוד חודשיים נפרסם רשימה באיזה בתי־כלא הם נמצאים".

יועץ שאינו מודאג

היועץ לעניינים ערביים באיזור הצפון, יורם כץ, אינו נראה מוטרד מתופעת הסרבנות, לדידו, ולפי נימת דיבורו, כבר היו דברים מעולם, וניצני הבעיה אינם חייבים להקים את משרדו על הרגליים.

סיפור שירותם הצבאי של צעירי המיעוטים ידוע. עד שנת 1957 הכל פעל בהתנדבות. בשנה זאת, לפי יוזמה משותפת של נכבדים דרוזים וצ'רקסים, הוחקק החוק, שהתקבל ללא עוררין. אך עם זאת, היתה [illegible] קטנה של דרוזים אשר טענו, כי מנהיגי העדה מכרו אותם ולא טרחו לערוך משאל־עם. נוסף לכך טענו שהם ערבים וכל הנושא הדרוזי הינו פרי המצאתם של הישראלים. כנימוק סופי אמרו כי השירות הצבאי הוא פשוט אובדן זמן. לפי היועץ כץ, חוגים אלה היו תמיד קשורים עם רק"ח והשפעתם ברחוב הדרוזי לא היתה משמעותית.

נשארו, אם כן, מוקדים של מתנגדי גיוס בפקיעין, מראר וירכא, אשר עד היום מצויים בה צעירים המתנגדים באופן עקבי לשירות הצבאי.

הבעיה החלה לקבל צביון חדש אחרי מלחמת ששת־הימים, כאשר בצפון נוצר מגע עם הדרוזים שבגולן. אלה הושפעו מאוד מה„בעת" הסורי, אשר כפר בהפרדת העדות ודגל תמיד באומה ערבית אחת. „חלק מהדרוזים שלנו" — אומר יורם כץ — „קנו את הדעות האלה. במקום שהם יקרינו על אחיהם קרה ההיפך. הדבר הביא, בין היתר, להתחזקות הרק"חיות בין הדרוזים.

„היום, אחרי מלחמת יום־הכיפורים" — ממשיך כץ — „המצב לא נשתנה מבחינה כמותית. מה שהשתנה זאת עוצמת ההתנגדות, אשר התבטאה, בין היתר, בחגי־גות נבי־שועייב. פתאום הופיעו עשרות כרזות: ,לא רוצים לשרת בצבא', דבר שבעינינו היה בלתי צפוי.

„אך התמונה היא לא לגמרי שחורה. הדרוזים מתגיי־סים ואין הם נדחקים ליחידות של מיעוטים, אלא יכולים להצטרף לכל חיל. זה נותן להם הרגשה של ליגה א'. יש גם קידום בדרגות. לא כל הסרבנים הם סרבנים תמידיים. יש כאלה אשר הם סרבנים זמניים. כללית לא התרשמתי שמספרם כולל מאות".

טענות ישנות

ככל שהדבר נראה חלק או מנסים להחליק עליו, עדיין מזדקרות צלליות. טענה א' של סרבני־הגיוס היתה הפקעת האדמות. מה יש ליועץ להגיד על כך?

כץ: „טענות אלה היו טובות לשנות ה־50 ולא להיום. באותן שנים היתה הפעם הראשונה והאחרונה שהפקיעו קרקעות מדרוזים, ואלה היו אדמות שהיום הן של קיבוץ עמיעד, כי השטח היה סמוך לשטחים מפורזים. באותן השנים, כל ריקמת היחסים עם הדרוזים לא היתה מגובשת ונוסף לכך היו אלה אדמות שהבעלות עליהן לא היתה ברורה. וכאשר הפקיעו, אפשר היה לדרוש פיצויים. 99% מבעלי התביעות פוצו בכסף או שקיבלו אדמות לחליפין: בכרמי־זיתים, באדמות שבאיזור בית־ג'אן. בכל זאת, אל לנו להתעלם ממימד הזמן. מאז לא הפקיעו אדמות יותר". קיים עניין של הסדר קרקעות. זהו תהליך חוקי, הבא להסדיר את הבעלות על השטחים שהיו שנויים במחלוקת. תהליך זה עדיין לא נסתיים בגליל, אשר שם היו טענות רבות לבעלות על הקרקע מצד דרוזים. ברגע שמבצעים רישום מסודר ישנם כאלה המכנים זאת הפקעה. כללית, אפשר להגיד שהמדינה נהגת ביחס לאדמות מעובדות, אשר על בעלותן היה ספק, לפי בית־הלל.

טענה ב' — חוק־הגיוס הושג ע"י מאניפולאציות בין המנהיגים לבין השלטונות. אומר היועץ: „אי־אפשר לבצע דברים בחלל ריק. הדרוזים היו תמיד עדה נרדפת ע"י המוסלמים. אלה ראו את הדרוזים ככופרים, כאנשים שאינם משלהם. כבר בתקופת המנדאט חיפשו הדרוזים באופן טבעי התקרבו אל היהודים. לכן, היתה נכונות גורם, אשר יתמוך בהם במאבקם נגד המוסלמים. ולכן רבה מצידם להתגייס לצבא ולהילחם יחד עם היהודים".

שאלות צצות

יורם כץ אינו מתעלם מהמציאות. הוא מכיר בעובדה כי היום, נוכח תופעות דחיה מצד החברה היהודית לדרוזים וזיהויים כערבים, החלו לצוף שאלות בקרב הצעירים. „מי אנו?" שואלים הם. מיהו דרוזי? איפה נגמרת היישות הדרוזית ומתחילה הערבות? ההוויה הדרוזית הולכת ומצטמצמת נוכח גילויים כמו המקרה של קרית־שמונה, כאשר הותקפו חיילים דרוזים ע"י התושבים המקומיים. „הקליפה הדקה הדרוזית הולכת ומתפוררת", אומר היועץ.

אין היועץ מקבל את הטענה כי הרומאן בין הדרוזים לבין מדינת ישראל עומד על עברי פי פחת. „זרעי־שיתוף המעולת היהודי—הדרוזי הניבו פירות טובים. הנו עץ שנקלט. המבחן הראשון והממשי היה במלחמת 48', בימים ההם התגייסו הדרוזים וללא עוררין. יש להם נציגות בכנסת, הוקמו בתי־דין דרוזיים והחיילים משוח־ררים דינם כדין כל חייל אחר. אך בכל זאת, עדיין אין בין היהודים הערכה מספקת לדרוזים, וזאת שאלת שהחברה היהודית חייבת לתת עליה את תשובתה".

אדוני, לא זקוקים לך

לפני כחודש ימים אירגן הירחון הדרוזי „אל הדא־יה" יום עיון „מרכז ההסברה" כנס סטודנטים דרוזים באוני־ברסיטת חיפה. השתתפו כ־100 איש. האוירה היתה שמאל־נית. היועץ לעניינים ערביים שבמשרד ראש־הממ־שלה, הדברים שנשמעו שם, לא נעמו בוודאי לאזניו של היועץ הנכבד.

אמר אחד הסטודנטים: „המימסד רואה בנו נטע זר, ולא אוכלוסיה אינטגראלית בתוך המדינה. הושטנו את היד, אבל היהודים נרתעים. ההחלטה צריכה להיות חד־משמעית: אזרחים לכל דבר. לוקחים מאיתנו אדמות ואין מחזירים. לו היו קוראים לי למילואים הייתי מסרב ללכת; כל ההתמרמרות נובעת מחוסר־הבנה מצד ה־מימסד..."

הוסיף אחר: „טולדנו האיש ניסה לעשות הרבה, אבל המדיניות שהוא מייצג היא רקובה. גם הדרוזים אשמים הרבה. לא עושים הרבה ושונאים אחד את השני... היום ערים למה שהולך. היו שתי אפשרויות — להשתלב במדינה או לחזור למקור — אל המציאות הערבית. היום רוב הצעירים הדרוזים רוצים לחזור למקור, הם פשוט התייאשו..."

אמר שלישי: „לדרוזים שתי בעיות: א) צרכים אלמנטאריים של בני־אדם — חשמל, מים, מילגות וכדומה. הבעיה השניה והחריפה: ההזדהות והזהות־העצמית. אני חושב שאני חסר זהות, לא מפני שנולדתי כך אלא מפני שלא גובשה יישות דרוזית ואני לא יודע איפה אני נמצא ולאן נגיע לבסוף".

מה היתה תשובתו של היועץ? : „הבעיה העיקרית של הדרוזים היא לא מי יטפל בהם. בעייתכם העיקרית קשורה בשילוב של אמת — הלכה למעשה, בכל מערכות החיים במדינה, כדי שהדרוזי לא יהיה שונה מיהודי אלא שווה לו בהזדמנויות, כמו כל אזרח אחר". ובנקודה אחרת: „הדרוזים הגיעו למסקנה שהמחלה שלהם היא המחלקות הערביות. אני מקווה שהוועדה (ועדת שקמה לבדוק את מצב הדרוזים ואשר מסקנותיה חייבות להגיע לשולחן הממשלה) תמליץ בהקדם על ניתוק. אני מצידי אמליץ לראש־הממשלה לקבל את ההמלצה. אייעץ שבאווירה השוררת כיום, אין המחלקות הערביות מתאי־מות לטפל בדרוזים... איך נביא למצב שהציבור היהודי יראה בכם שווים? — שיהיה טייס דרוזי, איש ש.ב. דרוזי, שיוכל להתקבל לכל משרד".

מילים כדורבנות. אך חבל שלא הושמעו לפני שנים רבות, כאשר נדרש מהדרוזים אותו מאמץ כשל היהודים. משרדו של היועץ הוא לא פחות אחראי למצב שנוצר מאשר כל מוסד אחר, כי הוא הנציח את עצמו בתפקיד לא לו, והלש על בעיות, שמתפקידו היה להגיד בפה מלא: אנחנו לא מטפלים בזה, כי הדרוזים שווים ליהודים.

„לכן היום אנו מגיעים למצב בו אומרים ישר לפנים: ,אדוני, אנחנו לא זקוקים לך. יתירה מזאת, אתה המכשול, או אחד מהמכשולים בדרך להשתלבותנו'.

פגישות עם צעירים דרוזים

כאשר הנך ניצב מול צעיר דרוזי, המספר לך על מצבם של בני עדתו במדינת ישראל, מציף אותך גל של בושה. לפגוש אדם שאינו מתנקה במילים, שאינו זורק את הישגי המדינה מאחורי גבו ואינו משמיץ בשלמא. פשוט בן־אדם, אשר דורש ממך, כנציג הרוב, שתיתן לו דבר אלמנטארי: שוויון. לשמוע מלה כזאת בשנת 1974, אחרי 26 שנה של קיום המדינה, היא תעודת עניות לחברה שהתיימרה להקים דבר שונה בעולם.

נאמר לנו כי בכפר ירכא, אשר בעבר נתן את המספר הגבוה ביותר של מתנדבים לצבא, ישנם גם סרבני־הגיוס. נסענו לשם. בדרך אספנו צעיר במדי משטרה אשר לפי מבטאו ניכר בו מוצאו הדרוזי. שאלנו אותו למצבו בשירות. השאלה הספיקה כדי לזכות במקלחת של טרוניות על אפלייתו בקידום בהשוואה לחבריו היהודים שאיתם שירת שלוש שנים בצבא. זה מספר חודשים שהוא נאבק למען יקבלוהו לקורס סמלים, ואין קול ואין עונה. למה? הוא שואל, למה לא נותנים לי? קשה לקבוע בשיחה חטופה אם האדם הזה חסר כישורים לתפקיד, וזאת הסיבה לאי־קידומו. קובלנתו נשארת תלויה באוויר.

למצוא את ביתו של ראש־המועצה בכפר קטן אינה בעיה. מקבל את פנינו אדם בגיל העמידה, אשר מציג עצמו כאחד מבניו, ובגלל היותו פקיד ממשלתי אינו חפץ כי ארשום את דבריו. אך בינתיים נכנס לחדר צעיר אחר, רחב כתפיים ובעל חזות קודרת. גם הוא אחד מבניו של ראש־המועצה, ונהג במקצועו. כאשר אנו מציגים את בעיית סרבני־הגיוס, הוא אינו מהסס להגיד לי „זה בצדק". למה? אנו שואלים. „תראה", הוא מספר, „במלחמת־אוקטובר התנדבתי עם האוטו שלי. שלחו אותי עם מטען חשוב לגמל־אשדוד. בכניסה הסתכלו בתעודת־הזהות שלי ולא רצו לתת לי להיכנס. בא אחד ואומר לי: ,תן את המפתחות, מישהו אחר יכניס את המשאית שלך ואתה תמתין בשער'. עניתי לו שמי שיעז לעלות על הקאבינה של האוטו שלי אשבור לו את הרגליים. כאשר ראו שאני לא מתלוצץ — נכנעו והסכימו. אחרי משא־ומתן ארוך, נתנו לי להיכנס. אני בא ומתנדב ומתייחסים אלי בחשדנות כזאת. בפעם הבאה לא אלך. לא רוצה שיסתכלו עלי כעל אוייב. לא רוצה את הטובות שלהם. די".

בעוד אנחנו מדברים נכנס צעיר אחר, כבן 32 ומת־יישב מולנו ומקשיב לשיחה. הוא מציג את עצמו כמוחמד רמאל, אשר בהמשך היום עתיד להתגלות כאדם אשר אומר דבריו ללא כחל ושרק וחושף את הבעיות.

כולם קמים ברגע שנכנס ראש־המועצה, חליל רמאל. לפנינו אדם בלבוש מסורתי דרוזי, הטרוד בדאגות אך אופטימיסט בדיבורו. אולי מפני שהוא איש מימסד מובהק. לדידו, הממשלה חייבת להחליט באופן חד־משמעי מה גורל הדרוזים. כפרו נמצא בלב איזור פיתוח, אך הפיתוח פוסח עליו כמו במטה־קסם. התקציבים אשר הרשויות מזרימות לכל יישוב יהודי באיזור המוגדר כאיזור פיתוח, אינם מגיעים לכפרים הדרוזים, אשר שוכנים בלב ליבו של המקום. מסביב הכל משגשג ומתפתח. ואילו אצלם, מפקיעים, ומה שנותר — אין מפתחים. לקיים מועצה בתנאים כאלה הינו דבר כמעט בלתי אפשרי. אין כסף לשלם לגננות, אין אפילו כסף לשלם לפקיד הקטן שבמשרדי המועצה. השאלה שרמאל שואל את עצמו היא: למה? למה לנו אומרים לא, ולשכנים אומרים כן? דבריו מזכירים דברי דרוזי אחר שאמר: בשביל הלולים של המושב על־יד סאג'ור יש חשמל, שם דולק האור כל הלילה. אך לכפר הדרוזי אין. אתה יכול להבין דבר כזה? אין לי תשובה.

„לממשלת ישראל אין קו ואין מדיניות כלפי הדרוזים — ממשיך ראש־המועצה רמאל — כיוון שאף פעם לא ישבו ודנו על קו. אין קו הכולל את השוטר הקטן ביותר ועד לראש־הממשלה. חייבים להחליט באופן סופי, כי הדרוזי שווה בכל ליהודי".

מוחמד רמאל מתערב בשיחה: „הדרוזים הם במיליון אחוזים אזרחים נאמנים למדינה וכואבים את כאביה בכל רגע. אך מה קרה פתאום שבכפר כזה חלק מהצעירים שהיו חייבים להתגייס — סירבו ללכת לצבא? שברו אותם מוראלית על־ידי ההפליות, והיום הצעיר אומר: ,אני אלך לבזבז שלוש שנים בצבא? במקום זה אעבוד, ארוויח טוב, מה לי ולכל העניין הזה?'

„לדרוזים ארבעה דברים החשובים מכל: כבוד (לא במובן השלילי של המלה); אשתו; נשק (דבר שהיום ויתרנו עליו) והאחרון והחשוב ביותר: האדמה. היום ואתמול הפקיעו את האדמות שלנו. כל הסיפורים שסיפרו לך במשרדים הממשלתיים הם סתם נסיון לטייח את העניין. יהיו ההסברים אשר יהיו, יהיו החוקים אשר יהיו, אתה רוצה שאני אקבל את זה, כאשר אני חי בירכא למעלה מ־300 שנה ואבא שלי, וסבא שלי, וסבא של הסבא שלי ישבו פה על האדמה. היום הם קוראים לה ,אדמת טרשים', עושים עליה ,הסדר־קרקעות', ועלי לוותר עליה ועוד להגיד להם תודה רבה? כל הנסיונות לטשטש דברים כאלה מרגיזים יותר ויותר. היום באים בשם חוק עותומני משנות ה־20 וקוראים לזה ,הסדר־קרקעות', כאשר לזה מוסיפים עוד תככים ולכלוכים, ורוצים שאני אגיד ,זה בסדר רבותי'?"

בשביל מה הפקיעו את האדמות האלה? „תאמין לי שאינני יודע. אומרים שזה בשביל עיר שיקימו בגליל, אך עד היום אף אחד לא מנצל אדמות אלה. בכפר שלנו ישנם 768 קושאנים רשומים, אשר אפשר לבדוק אותם בארכיונים בירושלים, אך למרות זאת הפקיעו אדמות באמצעות תככים ואיומים.

„הייתי פעם בכנסת ודיברנו עם שר־החקלאות. היה שם גם ח"כ דוד קורן. „השיחה [illegible]. וכל השירותים

(המשך בעמוד 20)

מאת רות חזן
צילמה ריבה סגל

תזמורת מיתרים עירונית, למוזיקה קלאסית, בבאר־שבע? רעיון מוזר, – ומלהיב.

התייר היורד לבאר־שבע מהצפון, קולט את העיר כאילו היתה זו התפרצות של רוחב־מידות, בתי הקומות בבנייתם, כבישים חדישים בסלילתם, מזנקים אל המדבר. כל הצביון הקצבי, העממי, הפתאומי, המוווספס הזה. מעט „מערב פרוע"... ובתווך, בתוך שטח חרוש, — המבנה הלבן־האציילי של הקונסרוואטוריום העירוני. אתה סובב סביבו ברגל כושלת בין טרשים ורגבי אדמה, למצוא את הכניסה... ומבעד לחלונות, לקראתך: צלילם המעודן של כינורות: מוצארט, באך, צ'ייקובסקי. משב מעולמות רחוקים, ספוגי זכרונות הבארוק...

אלא שבפנים זו עדיין באר־שבע: אנשים צעירים לרוב. בליל שפות. אווירה בלתי אמצעית של הלוך ושוב. הכל מכירים את הכל. לאונרד אוילשטיין (בפי כל: לני), מי שהיה משך שנתיים מנהלו בפועל של תיאטרון ירושלים, המכהן פה כמנהלה האדמיניסטראטיבי של התזמורת, מתאמץ למצוא שפה משותפת עם הצ'לנית זויה אולסקובסקה. מבטאו האנגלוסאכסי מסגיר אותו כ„עולה". היא קנתה מיתרים לצ'לו, ואינה מתמצאת בסדרי הגשת הקבלות. הרבה חיוכי חיבה הדדיים, אך הגשר לא נוצר. מישהו מתערב. מציל את המצב בעזרת כמה מלים יידיש והרבה תנועות ידיים רחבות.

מישה חוויולן

תמונה ראשונה זו מאירה כבהארת בזק את ייחודו של המבצע המתבצע כאן. אין מדובר פה בתזמורת סתם, אלא בתזמורת שהיא כל כולה גוף קולט לנגנים עולים מברית־המועצות. משרד הקליטה הוא שאספם מכל הקצוות, (עתים הישר משדה התעופה), להתלכד כאן בבאר־שבע לגוף מוזיקאלי בעל רמה. להיות בעת ובעונה אחת מכשיר קליטה ותרומה: קליטה בזו העיר הצעירה, תרומה להנחת התשתית התרבותית ההכרחית לעיר בהתחלותיה...

[illegible]

חזרה: שבעה־עשר הנגנים מתאספים מכל עבר. כל חזותם — מבע הקשב המתוח, שמץ אי־הבטחון שבמבט — מעידה על העולה בסביבה זרה עדיין. רק המנצח הוא כל כולו בשדה מוכר, בבית. זהו אבי אוסטרובסקי, הצבר היחיד שבחבורה, המוכר לנו ממיבצעים מוזיקאליים רבים, בארץ ובחו"ל. עתה קולו רך ופתוח. מבטו חנה על נגניו חם, כמעט „אבהי". זו חזרה אחרונה לפני מופע. התזמורת „מברישה" רק חספוסים פה ושם. הפיציקאטו של הכינורות בוואלס... כניסת הוויולות בסרנאדה... לא כולם מבינים הכל, ויודעי שפת עבר מפרשים לשכניהם בלחש.

„יופי!... הפעם זה היה!... יותר כוח... עוד פעם מ..." ממריץ המנצח. תנועותיו רוויות איזו שמחה עצורה, מתוחה. שמחת הציפיה: שנה תמימה עבדה התזמורת בסגור כתלי הקונסרוואטוריון. שנה תמימה עשו הוא ונגניו את עבודת הגיבוש האפורה, המוצנעת. עתה, הערב, עומדת התזמורת לצאת כמעט בפעם הראשונה לאור עולם. להתייצב בפני קהלה: תושבי עיר הנגב ויישוביו. קהל שאינו מורגל לחיים מוזיקאליים סדירים. האם, כיצד, איך זה יקבלנה?...

אך אבי ולני בוטחים באיכותה: „כשאבי הציע לי את ההנהלה האדמיניסטראטיבית", אומר לני, „לא קיבלתי אותה מיד. רציתי קודם לשמוע את התזמורת, להתרשם. לא רציתי „למכור" דבר שאיני מאמין בו. באתי, שמעתי, ו—נכבשתי. זוהי תזמורת מאוד טובה. אני אומר זאת כאיש מוזיקה המוקיר ואוהב את האמנות הזאת"...

רעיון הקמת תזמורת העולים ריחף באוויר, עלה בעת ובעונה אחת במוחות רבים. „אני עצמי", מספר אבי, „שמעתי אותו תוך פרק זמן קצר משלושה אנשים. יום אחד אומרת לי מיכל זמורה מהראדיו: „אתה יודע, אבי, מה היית צריך לעשות עכשיו? להקים תזמורת עולים! יש כעת הרבה נגנים מקצועיים טובים בארץ, הנתונים בסד לבטי הקליטה. אתה היית עוזר להם, והם היו תורמים תרומה לחיים המוזיקאליים בארץ." „היתה זו שיחה בעלמא, והייתי שוכחה, אלמלא, ימים ספורים לאחר מכן, דבריה של חברתי לאה פורת: „מעשה ציוני של ממש היום יהיה הקמת תזמורת עולים, מוסד שיקלוט את הנגנים המצויינים הבאים עכשיו מברית־המועצות. זה מה שצריך היה לעשות"... וכעבור מספר שבועות מצלצל אלי הטלפון: על הקו — בן־ציון כרמל, סגן ראש עיריית באר־שבע, האחראי לענייני חינוך ותרבות: „יש כאן 7 נגנים עולים. גרעין לתזמורת עירונית. אתה רוצה להקימה? בוא ושמע אותם!"... מאז חלפה שנה. הרבה צרות. אך גם הרבה עבודה מספקת, בה נתגלה לי בן־ציון כרמל כאדם בעל חזון, שלחם בעירייה רבות למען התזמורת".

יש לנו כניסות טובות

הרעיון היתה, כאמור, באוויר, אך מיילדתו האמיתית, מי שהוציאו אל־הפועל, שאסף את הנגנים מהאולפנים והביאם לבאר־שבע, מי שמשלם עד היום את משכורתם, הוא משרד הקליטה. זעירה, [illegible], נרגשת ומתלהבות, נוחתת עם ערב אפרת נאור, היועצת לקליטת אמנים במשרד הקליטה, בבירת הנגב. זה עתה הגיעה מירושלים, לשמוע את בני טיפוחיה לראשונה בנגינתם. להיות עדה לרגע החגיגי הזה של ההבקעה, היציאה לאור. אך אפרת נאור היא גם בוגרת הקונסרוואטוריון. על כן שיפוטה חד וחלק. בערב הקונצרט יושבת והיא קשובה ומרצינה: „יש להם כניסות טובות מאוד" היא לוחשת לי, „ואל יהיה הדבר קל בעיניך. יש אינטימיות, גם מבחינת האווירה. זה מה שצריך להיות בתזמורת מיתרים... יש עוד מה לעבוד כמובן, אך, כן, הרמה הושגה"... היא מפליטה אנחת־הקלה עמוקה, וכבר היא צוחקת צחוק מלא, כובש: „עתה, משעמדו בהבטחות, יש לי המון תכניות בשבילם! הו, כמה תכניות!!"

המנצח אבי אוסטרובסקי — הצבר היחיד

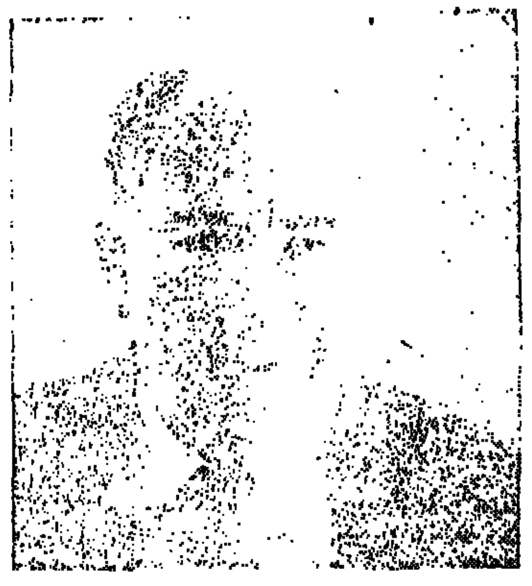

כנר ראשון גודל יאשנוב — הכל מצא חן

והנגנים? אלה שסביבם מתמקדים המאמצים, המעשים והדרות? אחר החזרה שוחחנו עם כמה מהם. איפה ניגנתם? מתי ומדוע החלטתם לעלות? האם עשו לכם קשיים? מה הם קשיי ההיקלטות?... שאלות סטריאוטיפיות ותשובות מפתיעות: נראה שמהות המוזיקה, זו האמנות הרוחנית שבאמנויות, שומרת את העובדים לה מפגיעה קשה. פורשת כנפיים על המתמסרים לה בדביקות. הם מנגנים מגיל ארבע, חמש, שש... למדו בבתי ספר עם מגמה מוזיקאלית, עלו לאקאדמיות, ניגנו בתזמורות הגדולות של עריהם. עלייתם במקצוע היתה חלקה ומאורגנת מלמעלה, כמו הכל שם... לא, הם לא סבלו מאפליות כיהודים. החוגים המוזיקאליים ברוסיה הם במידה רבה „עולם לעצמו". הרוח שם יותר ליבראלית. אולי מפני שיש כל כך הרבה יהודים בין המוזיקאים הרוסים. הם גם לא סבלו מבחינה כלכלית. המשכורות היו הוגנות, הדירות נאות, היתה מכונית... מדוע החליטו לעלות? „מה זאת אומרת מדוע?! אנחנו יהודים, לא?!!"

„לא יכולתי לסבול את האנטישמיות של האוקראינים. לא הרגשתי אישית, אך כיהודי נפגעתי". „אנחנו תמיד הרגשנו כיהודים, וכשאחי הציע שנעלה, הסכמנו מיד כולנו". „רוסיה, זה לא היה אף פעם באמת שלי. הייתי שם זר. רציתי להיות בארץ שלי, במקום שתהיה לי מעורבות"...

קשיי עליה מטעם השלטונות? לא. איש מאלה עימם שוחחתי לא ידע לספר עליהם: „בשנת 73 פניתי לעליה. לא, אנשי התזמורת בה ניגנתי לא נידו אותי. המשכתי לנגן עד יום העליה. אחרי 4 חודשים עלינו, כל המשפחה..."

לא [illegible]

ליורג — בן 29

בכל זאת, סיפור אישי מסורט יותר יגלה מורכבות יתר. הנה, לדוגמה, סיפורו של גודל יאשנוב, הכנר הראשון של התזמורת. הוא פה זקן־החבורה. כבר בן 52. היה משך כ־30 שנה כנר ראשון בתזמורת של קישינוב. מורה בקונסרוואטוריון. כמה מהנגנים פה היו תלמידיו. זהו יהודי מקסים. מוצק ואופטימי ומלא טוב. מתעקש לדבר עמי בעברית רצוצה, אף על פי שהגיע ארצה רק לפני כמחצית השנה ולא סיים אולפן. „יש לי שני ילדים, אשה ואם חולה. נו, אז מיהרתי לחפש עבודה... הלכתי להיבחן בכמה תזמורות: של חיפה, נתניה ועוד. כמה רצו אותי. אז כתב לי ליב (הכנר השני של התזמורת) על התזמורת הזאת, שמקימים אותה. שהיא חדשה. ליב, הוא תלמיד שלי, נו. אז באתי לבאר־שבע, וכמו שבאתי הכל מצא חן בעיני. הכל רחב, זה מזכיר את רוסיה. הרגשתי: עיר של עתיד. ושוחחתי עם אבי, תיכף ראיתי שהוא מנצח מצויין. וגם תזמורת חדשה. משהו שמתחילים, שגם אני יכול להתחיל בארץ שלי. נו, לחת..." אף שלא היו לו לגודל יאשנוב קשיים בהשגת היתר העליה, סיפור עלייתו טעון לא מעט דראמאטיות: „לא סיפרנו לבנים שלנו שאנו עומדים לעלות. לא דיברנו איתם על הארץ אפילו מלה. פחדנו שהם ידברו. שיהיו בעיות, או החזקנו את זה בסוד. פתאום יום אחד, קראו אספה בבית ספרם. הוקיעו אותם בפני כל התלמידים. אמרו שהם בוגדים. וזרקו אותם מבית־הספר. בני הגדול בן 16. לומד כינור. היה כמו רוסי. וזה היה חלום נורא בשבילו. הוא לא הבין, לא רצה לעזוב את רוסיה. ואז אתם לוקחים אותנו?! צעק. וכל הדרך וכשבאנו לארץ זה היה נורא. הילדים בארץ לא קיבלו את הבנים שלי. אני מבין את זה, אבל הם...

„ואני? לא, אני לא התאכזבתי. ידעתי מראש שזה מוכרח להיות קשה, להתחיל. ואני כל הזמן שמח שאני בישראל... ועכשיו גם הבנים. הגדול לומד בבית ספר מקצועי. לא, לא מוזיקה. יש מספיק מוזיקאים, אני רוצה שיהיה לו מקצוע שממנו... בארץ ייצור. והקטן — ברגע שבא לבאר־שבע הבין הכל. הרגיש את החופש, הדמוקראטיה. היה כמו צבר עם כל הילדים. ולפני שבוע הוא אומר לי: אבא, אתה יודע, עכשיו אילו לא היית מביא אותנו לארץ, הייתי כועס עליך. למרות מה שהיה שם בבית הספר. היה היום המאושר בחיי"...

צ'לנית זויה אולסקובסקה — מיתרים חדשים

ועוד — קונצרט במחנה צבאי אי־שם. הכניסה מרצון. אולי לכן באו רק אוהבי המוזיקה. מכל מקום, היה מלא. הדריכות בפני החיילים הצעירים היתה [illegible]... כשיצאנו את המחנה אחר המופע אנו נעצרים ליד השער. [illegible] מוסר תעודותיו לבדיקה. „אה, זה אתה! אבי [illegible] המנצח של התזמורת!" פונה אלינו חייל. „[illegible] מצויינים. באמת, כל הכבוד. רק חבל שהוציאו אותנו מאמצע לשמירה. תבואו עוד פעם. בחיי, תמיד נשמח!!"

עלילת חיים ניאו־ריאליסטית

מאת א. ניר

תוך שנה אחת בלבד איבדה איטליה שני שחקני קולנוע אשר ביטאו את רגשותיהן של שכבות רחבות מאוד בעם האיטלקי. תחילה הלכה לעולמה אנה מאניאני, שהמוני איטליה לא שכחו לה את חסד „רומא עיר פרזות"; ולפני שבועות מספר הסתלק ויטוריו דה־סיקה, שכה היטיב לבטא את סערות נפשו של האדם האיטלקי, את לבטיו ואת זעזועיו הנפשיים והחומריים בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה. ואכן, אבלו של העם האיטלקי במות שני השחקנים הללו — אבל אמת היה.

גם אנו, היהודים חייבים לדבר בשבחו של דה־סיקה: על אף הקשרים החזקים שבהם היה קשור בשנים האחרונות עם הקומוניזם האיטלקי, שהתנכר לישראל ולמפעל הלאומי היהודי, לא זו בלבד שלא היסס להשמיע מעל בדי הקולנוע באיטליה ובעולם כולו את זעקת השואה היהודית (בסרטו „הגן של פינצי־קונטיני") אלא גם כרך זעקה זו, בהתלהבות רבה, בזיקה הגיונית ורגשית אל העם היהודי בישראל, אשר בה בחר כמקום המתאים להצגת הבכורה של הסרט. ועלי להוסיף במרירות, כי כל העיתונים האיטלקיים, ללא יוצא מן הכלל, אמנם הקדישו למחרת מותו עמודים שלמים לאישיותו ולפעלו של דה־סיקה, אך ברשימה הארוכה של יצירותיו „שכחו" לכלול דווקא את „פינצי־קונטיני". אכן, מתקבל הרושם שהנושא היהודי נעשה „טאבו" אף בארץ ספוגה אנושיות כמו איטליה...

אולם כל זה רק דרך אגב. הבה ננסה לשרטט כאן את דמותו של מי שהאיטלקים כינוהו באחרונה, מתוך יחס של חיבה והערצה, „דון ויטוריו", כשם שהעם של רומא קרא לאנה מאניאני „נאנארלה".

שני תריסרי ורדים

עם סיום מלחמת העולם השנייה ומעברה של איטליה מפאשיזם לדמוקראטיה, „התפרצו" אל עולם הקולנוע האיטלקי שלושה סרטים, אשר סימנו את דרכו החדשה: „רומא עיר פרזות" של רוסליני, „האדמה רועדת" של ויסקונטי ו„שו־שה" של דה־סיקה. הראשון כבש מייד את העולם כולו, יחד עם ספרו של קארלו לוי „ישו נעצר באבולי" (אגב, לפני מותו עסק דה־סיקה בהסרטתו של אותו ספר), ושניהם העניקו לאיטליה החדשה „כרטיס כניסה" אל העולם הדמוקראטי; הסרט השני לא הצליח לרכוש לעצמו פופולאריות ורושש לזמן־מה את מפיקו־מממנו; והשלישי שעסק ביחסים שנרקמו בשנים 1944—1945 בנאפולי בין ה„שו־שה" (מן המלה האנגלית „שושיין" — מצחצח נעליים, ואכן נקרא הסרט בישראל „מצחצחי נעליים") הנאפוליטאניים ובין חיילי צבא השחרור האמריקני, ובמיוחד עם הכושים שביניהם — קנה לו את עולמו באמריקה דווקא, ומשם עברה הצלחתו לאיטליה, שהתנכרה לו תחילה (אגב, אותו דבר קרה לספרו של סילונה „פונטאמארה", שאיטליה, משום־מה, מיאנה לקבלו גם אחרי שחרורה מן הפאשיזם ואמריקה „כפתה" אותו על האיטלקים)...

דה־סיקה בא מן התיאטרון, שלתוכו הכניסתו עוד בשנת 1923 הרחוקה טאטיאנה פאבלובנה. בראשית דרכו — ובמשך שנים רבות — היה שחקן סנטימנטאלי בנוסח נאפולי וברוח הזעיר־בורגנות שלה. ה„טיפוס" שגילם באותן שנים היה בחור מחונן, נעים־הליכות, המוצא חן בעיני הנשים; בחור דק־גזרה, הדור בלבושו, בעל חיוך רחב, קול משיי ושער מבריק משוח בשכבה עבה של בריל־אנטינה, כיאה ל„גואפו" נאפוליטאני המכבד את עצמו (מעניין שמאותה בריל־אנטינה לא נפרד דה־סיקה עד יומו האחרון). כל זה — בנוסף על מבטים מלאנכוליים „רומאנ־טיים" — שיגע את קהל צופי התיאטרונים. החלק הנשי בקהל זה הביט עליו באותה הערצה אשר באותה בציבור רחב היא נהפכת לפאנאטיות. ואלו הקהל הגברי זיהה בכשרונו הרב לערבב יחד מנות של עדינות ופקחות, תמימות ורגש, מה שבימים ההם טרם כינו „Latin Lover" (מאהב לאטיני; אגב: בימי הפאשיזם אסור היה להשתמש במלים לועזיות), מונח שעליו כיום גאוותו של המין החזק באיטליה. הן מדובר בתקופה (שנות העשרים וחלק משנות השלושים) אשר בה „שלטו בלבבות" גרטה גארבו ורודולפו ואלנטינו, באיטליה שרו (וויטוריו דה־סיקה בקול המשי שלו הצטיין בכך) „דבר אלי אהבה, מארליר", ולפני קופות התיאטרונים נמשכו תורים ארוכים של אנשים שביקשו לקנות כרטיסים ל„שני תריסרי ורדים אדומים" (כמובן, עם דה־סיקה כגיבור ראשי)...

פנים מן ההמון

כל זה בשנות העשרים והשלושים. על סף שנות הארבעים גדלות יומרותיו של גיבורנו והוא נעשה במאי סרטים. בינתיים הגענו אל שנת 1940, איטליה נכנסה למלחמה האומללה והסרטים שביים דה־סיקה („תרזה יום ו'" — 1941; „לוחם של גאריבאלדי במנזר" — 1942), על אף הסתגלנות התפלה שלהם ביחס למשטר של מוסוליני, כבר מגלים „הקשבה" מעמיקה יותר לנפש האדם.

צבאות בעלות הברית כבר פלשו לסיציליה ונחתו בסאלרנו, כאשר מבית היוצר של דה־סיקה יצא הסרט „הילדים מביטים בנו", המרמז כבר באופן יותר מודגש לקולנוע האיטלקי החדש בצירי לידתו: מדובר בו בילדות בעולם מנוכר, ילדות עמוסה כאב וטעונת מרד ודראמה. עם הסרט הזה נולד למעשה דה־סיקה חדש, הרחוק כרחוק מזרח ממערב מן הטרזן הסנטימנטאלי כובש הלבבות, דה־סיקה שיש לו מה לומר.

המלחמה הגיעה אל קיצה, בהשאירה פצעים ומומים בנפש בני־האדם והריסות ועיי חרבות בערים; אך מייד הסתמן רצון עז להתחדשות חומרית ורוחנית. דה־סיקה אינו משתהה אף רגע בהלך־רוח של נוסטאלגיה אל מה שהיה ואיננו עוד, אלא מתייצב בשורה הראשונה של הבונים והמחדשים. בימים אלה נולד והולך מה שכינו לאחר־מכן „הניאו־ריאליזם האיטלקי". שאינו אלא אופן שונה של התמצאות במציאות, תוך שאיפה להכירה מקרוב כדי לשנותה, לשפרה. אליל הזעיר־בורגנות לשעבר מתייצב בשורה הראשונה של התנועה החדשה ונמנה עם הקנאיים ביותר בהוקעת שטחי העזובה, המועקה והמרירות, שקודם־לכן הוסתרו או טושטשו בידי האופטימיזם הרשמי של המשטר. איש אינו מכיר עוד ב„מצחצחי הנעליים" את הגיבור, המביא נשים להתעלפות, מ„תריסרי הוורדים". כברת דרך נוספת עובר הניאו־ריאליזם ב„גונבי האופניים" (1948); שבו רואים רבים — ובצדק — את הסרט החזק ביותר של הניאו־ריאליסט דה־סיקה. ועד מהרה מוציא הבמאי מתחת לידו את „נס במילאנו" (1950) ו„אומברטו ד'" (1952).

שרויים אנו בתקופה של השחקנים „הלקוחים מן החיים". מורגש צורך דחוף בפנים חדשות, פנים מן ההמון, גיבורים שקלסתר פניהם מעיד על „ההיסטוריה" האמיתית שלהם. דה־סיקה, יותר מכל במאי סרטים איטלקי אחר, ידע לסחוט משחקניו המאולתרים את מירב אפשרויותיהם האוטוביוגראפיות והאקספרסיביות, אם הללו הם ה„שקו־ניצי" (ילדי הרחוב הנאפוליטאנים) מ„מצחצחי הנעליים". שגיעת חייהם בשלהי המלחמה הנוראה (מספר קורבנות ההפצצות בנאפולי הגיע לעשרים אלף בקירוב) היתה בין מדרכות הרחוב ובין בית־הסוהר לקטינים; אם זה מחוסר־העבודה מ„גונבי האופניים", התועה יחד עם ילדו בחוצות רומא בחיפושים אחרי אופניו שנגנבו ממנו, ואם זה הפנסיונר הבודד אומברטו ד', שכלבו הינו הנפש היחידה הקרובה לו, והעומד בנסיון לאבד עצמו לדעת. לכל הגיבו־רים הללו, הלקוחים מן החיים ממש, מעניק דה־סיקה זהות אנושית, האופיינית לאיטליה באותם ימים. הבמאי נסך בגיבוריו את כוח הרגש ואמת הסבל והמכאוב של תקופה היסטורית יחידה־במינה, והוא עשה זאת בפשטות ובאמ־צעים אלמנטאריים כפי שלא הצליח לעשות שום במאי אחר.

שלושת הסרטים הללו יישארו לא ספק שמורים באוצר הקלאסיקה של הקולנוע האיטלקי, וכבר כעת מרבים לנתחם מכל הצדדים, מכל הזוויות ומכל נקודות הראות. כבר הזכרתי שהקהל האיטלקי התמהמה בקבלת „מצחצחי הנעליים"; קהל זה עסק עד כדי כך בחורבות והריסות, עד שמיאן לחזותן בהשתקפותן על בד הקולנוע. רק גל ההתלהבות שעורר אותו סרט ניאו־ריאליסטי ראשון ברחבי העולם, ובראש וראשונה באמריקה, „פייס" את איטליה עם יצירתו המופלאה של הבמאי הגדול שלה. לעומת זאת מצא „גונבי האופניים" מייד את דרכו אל לב האדם האיטלקי, והופעת הסרט היתה למאורע לאומי ממש. וגם כעת, עם מות הבמאי, הציגה הטלוויזיה לזכרו את הסרט, ומן הדיווחים מתברר כי הערב שבו הוצג דמה לערבים שבהם מעלה הטלוויזיה בשידור ישיר משחק כדורגל של נבחרת זרה: הרחובות היו ריקים מאדם ועשרים מיליון איטלקים גדדו יחד עם מחוסר־העבודה הרומי ברחובות והזילו דמעה אחרי הבמאי שהסתלק ואחרי גיבורו המסכן...

על שלושה בלבד

„אומברטו ד'", שיש המעריכים אותו כסרטו הטוב ביותר של דה־סיקה מבחינה אמנותית, עורר בשעתו הסתייגות־מה בקרב הציבור האיטלקי שהיה אז בראשית דרכו אל עידן הצרכנות („הנס הכלכלי האיטלקי" המפורסם) ולא אבה לשעות לצערו וכאבו של היחיד, של האומלל. סרט זה, שהיה אי־הצלחה קופתית לגבי הבמאי, יש אומרים שדווקא הוא סימן את ראשית ירידתו האמנותית.

אכן, אינני הטעם בין מבקרי אמנות הקולנוע עוצרים כאן. פוסקים הם כי דה־סיקה הוציא מתחת ידו שלושה סרטים בלבד שהם בבחינת יצירה: „שו־שה", „אופניים" ו„אומברטו". כאן הוא נעצר, וכל מה שעשה אחר־כך איננו אלא „מאניירה" ותו־לא. ב„לחם, אהבה ופאנטאזיה" וב„שחק" הכול בנוי על „עיגוליה" של לולובריג'ידה ועל הדמות הסנטימנטאלית של ה„מארשאלו", הלקוחה מן ה„קומדיה איטאליאנה" הנושנה.

עובדה היא שאחר „אומברטו ד'" פנה דה־סיקה עורף ל„שחקנים הלקוחים מן החיים", ושם את הקלף שלו על שחקניות בעלות צורה שופעת. הוא העמיד את כשרונו לרשות סופיה לורן, „השופעת" מס' 1 בימים ההם (מיד אחריה באה „לולו"). „זהב נאפולי" (אשר בו מגלמת סופיה את דמותה של „פיצאיולה" נאפוליטאנית) ו„הציוצ'ארה" (לפי ספרו של אלברטו מוראביה), שני סרטים שהיתה להם הצלחה רבה באיטליה ובעולם (והבמאי התעשר מהם), אף־כי ניתן לסווגם כ„סרטים מעניינים", הרי מעידים הם, עם זאת, על זניחת העקרונות המוסריים והסגנוניים של הניאו־ריאליזם. ואם תרצו, הרי חל אותו דבר גם על הסרט „שלנו" — כוונתי ל„גן של פינצי־קונטיני".

וכאן מגיעים אנו אל הפרק האחרון של חיי דה־סיקה. רחקו ימי האמביציות הגדולות; איטליה, הממלאת את שטחיה אוטוסטראדות ואת כיכרותיה זיפות מכוניות לרוב, אינה יכולה עוד להבין כיצד זוג אופניים גנובים עלול להוות טראגדיה בשביל משפחה. גם דה־סיקה נהפך לבורגני גדול ועשיר, הגורף כסף מכל מקור שהוא. הוא קוביוסטוס גדול, המשחק השכם והערב פוקר ורולט ומרוויח הון־עתק במרוצי סוסים. יש לו שתי משפחות, אחת מאשתו הראשונה (עם בן אחד), ועוד אחת מאשתו השנייה, ספרדייה שילדה לו בן ובת. כמובן, העיתונים המצויירים מלאים כל העת פרטים על „עלילות" חייו הפרטיים. הן עוד לפני שלוש שנים היתה איטליה ארץ ללא גירושין, ובהקשר זה יש לראות את העובדה שדה־סיקה נעשה בשנת 1966 אזרח צרפתי, כדי שיוכל להתגרש מאשתו הראשונה. בימים ההם כתבו, כמובן, שהדבר נעשה בגלל מיסים, שכן האוצר האיטלקי התדיין אז עם הניאו־ריאליסט הגדול על תשלום חוב בסך 366 מיליון לירטות. במצב זה של „התברגנות" מתדפקת הוליבוד על דלתות דה־סיקה. ויוצר „גונבי אופניים" אינו עומד בפני הפיתוי להסריט סרט הוליבודי באנגלי, „שבע פעמים אשה", עם שירלי מקלין — אלא שלזכותו יש לומר כי אחרי נסיון קלוקל זה אמר לאו מוחלט להוליבוד, ואפילו סירב להסריט את „מראה מעל הגשר" של הנרי מילר.

בסוף חלה במחלה ממארת, ניתחוהו בשווייץ — אך ללא הועיל. אחרי הפסקה קצרה יצא להתרפא לפאריס, הכול חשבו כי יצא לשם כדי להיות נוכח בהצגת הבכורה של סרטו האחרון, „המסע" עם סופיה לורן וריצ'ארד ברטון. לאמיתו של דבר נסע לפאריס כדי למות בה; ל„מאמה רומא" החזירוהו בארון מתים. היו הרבה מברקי תנחומים ונאומי הספד של אמנים, סופרים ואנשי פוליטיקה. וכאן תמה ונשלמה עלילת חיים ניאו־ריאליסטית.

הנושא היהודי — „הגן של פינצי־קונטיני", העיתונים האיטלקיים לא הזכירו

דה־סיקה עם סופיה לורן בשעת הפסקה באלפו „לחם, אהבה ופנטאזיה"

אדם ומלואו

לא על המלל לבדו...

דמותו הציורית של דמוסטנס הצעיר, המנסה לגבור בקולו על המיית גלי הים המתפרצים מול הצוק כשחלוק אבן מתחת ללשונו, אינה מעוררת היום כל התפעלות. אכן — היה נער עקשן — יגידו הצעירים של היום — וגם השיג את מבוקשו. אך אין ספק שהיה קצת מטורלל. ככה להתאמץ כדי ללמוד לדבר? ככה לסבול כדי ליהפך לנואם?

היום להיות רטוריקן זאת לא מרמה. כדי להיות מישהו עליך לעשות ולא לפטפט. ואם כבר — אז הרבה יותר חשוב שיהיה לך מה להגיד. שתתמצא בנושא, שלא תיפול בפח של שאלות פרובוקטיביות, שיהיה לך מוניטין של מומחה. מילים גבוהות, משפטים מנוסחים כהלכה, קול דראמאטי והפסקות במקומות הנכונים — אינם עושים כבר כל רושם. היום אין לך רטוריקן שמתנגדיו הפוליטיים לא יגדירוהו כדמאגוג.

„אנו חיים בעידן של משבר המלה המדוברת" — אומר מנחם שמעון, מנהל „צוותא", האיש אשר בתוקף תפקידו נוכח באין-סוף פגישות בין נואמים ושומעיהם והצליח לעמוד על „יחסי הגומלין" שבין שני הצדדים — „במרוצת הזמן הרגשתי באיזו מידה המלה השתפשפה ואיבדה את כוחה".

ישנם צירופי מילים שהם כל כך שחוקים, עד כי האזניים נאטמות מאליהן. מישהו פותח את המשפט ב„שעה הרת-גורל" — ואתה חדל משמוע. שמעון מנסה לרדת לשורש של התופעה.

„דומני כי זה חוסר מאמץ אינטלקטואלי מצד הנואמים. יש כאלה שאצלם המילים רצות לפני המחשבה, ויש שהמילים מכסות אצלם על חוסר המחשבה. והמאזינים עייפים למלה הנאמרת".

הטלוויזיה תרמה לא מעט לעייפות זו. היא הוכיחה כי הפעלת שני חושים — ראיה ושמיעה — קלה ומהנה יותר מאשר הפעלת חוש אחד בלבד. אמנם גם בטלוויזיה לא חסרות תוכניות מלל, דיונים, ויכוחים, סימפוזיונים, שבהם אינך רואה יותר מאשר באולם ההרצאות — אך בתוכניות אלה משתתפים לרוב אנשים „מהשורה הראשונה", כלומר כאלה שיש להם מה לומר. אתה יכול להאזין להם בביתך, יושב בתוך כורסתך הנוחה, ואם שילמת את החצי השני של אגרת הרדיו — גם במצפון נקי. וחשוב מכל — אתה יכול לסגור את המקלט.

רק במרוצת השנים גילו הבריות את המגרעות שבדיונים טלוויזיוניים. רק בשנים האחרונות — ובפרט בשנה האחרונה, מאז מלחמת יום-הכיפורים — הורגשה המועקה של ההאזנה הפאסיבית.

„עד המלחמה" — אומר מנחם שמעון — „היתה בציבור איזושהי פאסיביות. רצון לעזוב את הדברים, שיתגלגלו מעצמם, בלי התערבותך. היתה הרגשה שממילא אינך יכול לשנות. שהתערבותך אינה מועילה. הדמוקראטיה נותנת אמנם לכל אחד הזדמנויות שוות, אך לא לכולם יש כושר לנצל הזדמנויות. לדור שלם לא היה כושר לנצל די את השפעתו".

מנחם שמעון

לא היה טעם בדיבורים. בפרט לא לדיבורים בעלמא, למילים ריקות מתוכן, למשפטים ללא חדירה לעומק. בין הנואמים לבין שומעיהם הפרידה תהום של מושגים.

„שמעתי פעם מבובר" — מספר שמעון — „כי קונפוציוס, לאחר שהתמנה למושל של אחד המחוזות, נשאל מה תהיה פעולתו הראשונה. הוא השיב כי יתחיל בהבהרת מושגים. והסביר: ,כשהמושגים אינם ברורים הדברים אינם הולמים, וכשהדברים אינם הולמים — המעשים לא נעשים'... ממלחמה למלחמה הלך וגדל אצלנו הפער שבין הדורות. החומה בין הדורות הולכת וגבוהה והיא כמעט מבטלת את חילוף המחשבה הפורה. לא נמצאו דרכים להידברות אלא למחאה".

שמעון תולה את הקולר בעיקר בנואמים — עסקנים מקצועיים, שידעו איך לומר דברים, אך לא היה להם מה לומר.

„הפער בין יכולת להסביר את המציאות לבין המציאות המסתבכת הוא כה גדול, עד כי לא היה מנוס ממשבר המלה המדוברת".

ב„ערבים הפוליטיים" הקבועים, שנערכו ב„צוותא" — ניצבו הנואמים על הבמה מול אולם כמעט ריק. אפילו „התוכנית האמנותית" שהובטחה אחרי הנאומים לא משכה את הקהל. מה הקשר בין זמרת או בדרן לבין הנושא שהוזמנת להתייחס אליו?

יש טוענים כי בזמן האחרון ממעט „צוותא" בערבים פוליטיים. מישהי אפילו כתבה על כך מכתב ל„על המשמר". מי שמעיין מדי שבוע בלוח התוכניות של המועדון — נוכח לדעת כי אין באשמה זאת כל שחר. ישנן הרבה מאד תוכניות פוליטיות — אמנם אינן כולן תוכניות של מלל! הבה נבהיר את המושגים — כמו שאמר קונפוציוס: מה זה פוליטיקה בהסברה?

שירי ברכט אינם פוליטיקה? המחזות של קינן ושל מונדי אינם פוליטיקה? שירי-עם צ'יליאנים ושקופיות, ביום השנה לרצח איינדה — אינם פוליטיקה? הצגות כמו „דו-קיום" או „סטאטוס קוו-ואדיס" אינן פוליטיקה?

פוליטיקה, בדומה לסחר בנשק, אינה משאירה חללים ריקים. כל הטוען כי הוא א-פוליטי משרת בהתנהגותו קו פוליטי מסויים מאד. גם „אמי הגנראלית" ו„משהו מצחיק קרה לי בדרך לסואץ" — שירתו מגמות פוליטיות.

„דומני", — אומר מנחם שמעון, לא בלי גאווה — „שבשנה האחרונה מצאנו דרכים חדשות. ערבים שבהם משולב דיון של מומחים, התערבות של קהל ותוכנית אמנותית הקשורה לנושא — ממלאים את האולם עד אפס מקום. אני חש בהתעוררות שחייבים לנצל אותה".

הנסיון לימד אותי כי ישנם כמה אלמנטים המבטיחים הצלחה של ערב פוליטי: אקטואליות של הנושא, צוות מהימן, מוסמך ומקצועי. שילוב אלמנט דראמאטי. ואם אפשר — קהל מוגדר.

„הייתי רוצה להפוך ערבים כאלה למפגשי רעים", — הוא מתווה — „שהאנשים יבואו לפני ההופעה, יישבו, ישתו, ישוחחו בידידות ושישארו אחרי ההופעה — מנתחים אותה, מתווכחים, מחליפים דיעות. יפיקו מהערב גם הנאה אינטלקטואלית וגם חוויה חברתית. אילו יכולתי הייתי מקים בכל חלקי הארץ צוותאות כאלה, מטפח צורה של בילוי בצוותא ב„צוותא".

בנובמבר 1972 הגיש מנחם שמעון למרכז לתרבות של ההסתדרות תוכנית מפורטת של פעולות משותפות.

- „במה ללא מתווכים" — מפגש בלתי אמצעי של הציבור עם „האיש המחליט".
- „במה לדיון ולאמנות" — דיונים שיתנהלו ע"י פרשנים ומומחים ותוכנית אמנותית משולבת של קטעי משחק, שירה, פזמון...
- „במת תקשורת" — שמטרתה ליצור מגע בין חלקי ציבור שונים.
- „צעירים ללא צנזורה" — ביטוי חופשי לשמיניסטים, פועלים צעירים, סטודנטים וכו'.
- „במה לטיפוח כשרונות" — אפשרות הופעה למתחילים בשטחי אמנות שונים, משולבת בביקורת מחנכת.
- „משפט ציבורי" — שיוערך לפי כל גינוני בתי-המשפט והקהל ישמש כחבר השופטים.
- „צוותי חשיבה" — חוגים מצומצמים (עד 10—15 איש) שתוצאות מחקריהם יובאו בפני הקהל.
- „משחקי תפקידים" — במסגרת נבחרת של קבוצת פועלים או אקדמאים, או במעורב, יוטלו תפקידים לחיפוש פתרונות לבעיות חברה ומדיניות.
- „הזירה הנודדת" — שילוב של פרשנות ומופע אמנותי — תוך דו־שיח עם הקהל, במה נודדת בכל פינות הארץ.
- „סדנה לאמן עולה" — לקליטה חברתית ומקצועית של אמנים עולים ועידוד הופעותיהם.
- „בימת צעירים שוחרי תיאטרון" — לטיפוח תודעת התיאטרון ומציאת ביטוי דראמאטי להתרחשויות.
- „בימת הקיבוץ" — להופעות בשכונות ועיירות פיתוח.
- „מחזאות מקורית" — עידוד חבורות כותבים והעלאת יצירותיהם.
- „צוותא צעירים בהתיישבות" — למפגשי רעים לדיון רעיוני ומעורבות חברתית.

שיתוף הפעולה לא יצא לפועל, אולם רבות מתוכניות אלה קרמו עור וגידים ומוגשות ב„צוותא", אם כי לפעמים בשמות אחרים. בשני מכשולים נלחמים השכם והערב: העדר אנשים והעדר אמצעים.

שמעון חולם על הרחבת היריעה. לטפח כתיבה מגמתית („דרושה הזמנה סוציאלית לכותבים"); לארגן צוותי חווי נודדים, של 3—4 איש (משורר, סופר, שחקן, זמר...) שיגיעו לשכונות, לבתי-הספר, לבתי-חרושת...; לבקש מאנשי רוח להנהיג „בתים פתוחים" (פעם בחודש יהיה ביתו של פרופסור פלוני פתוח לכל החפץ לבקר ולהחליף דיעה. „אינני יכול להבטיח שיפתחו את הלב, אך אם יפתחו את הבית יש שמץ של סיכוי שגם הלב ייפתח"). לארגן ציבורים: נוער, סטודנטים, פועלים צעירים, צעירי שכונות. לזמן אותם להתכנסות שמטרתה דיון, בירור ובילוי חברתי.

„אין אצלנו מאבק עיקש, מודע, לשנות את פני הדברים" — אומר שמעון ואתה חש בכאבו — „לא מייאש אותי שאיני מגיע תמיד לתוצאות רצויות. מייאש אותי שאין נכונות ושותפים למאבק".

בניגוד לאנשים רבים, שאולי רוצים לעשות דברים אך אינם יודעים איך — יש למנחם שמעון תוכניות מפורטות למדי. בניגוד לרבים (ואולי לא כל כך רבים) שהיו רוצים לפעול אך אין להם היכן —, יש לו כלים, יש לו בית, מועדון, במה והחשוב מכל — תדמית של פתיחות ונכונות לחידושים.

כאשר הוא אומר: „אני רוצה למצוא מוקדי רוח שיכולים לגלם את ההומאניזם, את היצירה, רוח קרבית למען איכות החיים" — הרי שבעייתו היא רק למצוא ולקיים; כי יש לו אכסניה, לזמן בה את המוכנים לתהות ואת המוכנים לקלוט ואת המוכנים לפעול ואת המוכנים לשמוע. יש לו אכסניה להחיות בה את המלה המדוברת — זו שאינה משופשפת ואינה נדושה ואינה ריקה מתוכן. יש לו בסיס שממנו אפשר לצאת לפעולות בשטח.

יש משהו מעודד באולם מלא אנשים צעירים, שבאו לשמוע דיעה של אדם מוסמך, להתווכח אתו ולחזות במופע אמנותי הקשור בנושא, ויש תקווה שלא יסתפקו בהאזנה ובדיבורים. האם יש משהו מיואש בהצהרה של מנחם שמעון שהוא עדיין מ ח פ ש! לא, בעצם גם מכך אפשר להתעודד. חיפוש דרכים חדשות היה מאז ומתמיד צעד ראשון לקידמה.

בעריכת צביה בן שלום

לכל הדעות

ראובן מרוז

ה„גשרים הפתוחים" אינם גשר לשלום

יש הטוענים כי הפגנות התלמידים בערים שקטות לכאורה, כמו ג'נין וחברון, והשפעתו המתפשטת של אש"פ אפילו על המתונים שבתושבים, מוכיחים כי המדיניות הליברלית של המימשל הצבאי בשטחים פשטה את הרגל. נשמעות כבר תהיות, שמא כל המדיניות הנקוטה בידנו אינה אלא מחדל נוסף בשרשרת המחדלים שנתגלו לפתע בעקבות מלחמת יום כיפור.

כבר טענתי בעבר, כי שלטונות המימשל אימצו לעצמם בדיעבד מדיניות שהוכתבה ע"י תושבי השטחים. כך היה מיד לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר תושבי הגדה החלו לייצא בהחבא, ובניגוד מוחלט להוראות צה"ל, אבטיחים דרך מעברות הירדן לגדה המזרחית. משה דיין הפך את המצב העובדתי, שלא הוא גרם לו, לאידיאולוגיה של „הגשרים הפתוחים". גם את מדיניות קליטת עובדים מהשטחים בישראל הכתיבו התושבים, בניגוד מפורש לפקודות שאסרו עליהם לעבוד בישראל. הם עשו זאת תחילה ע"י הסתננות ללא היתר ועבודה שלא באמצעות לשכת העבודה. המשק, שקלט אותם כי היה צמא לכוח עבודה זול, הוא שהכתיב למעשה את מדיניות התעסוקה, והממשלה אישרה אותה בדיעבד, לא לפני שניסתה להילחם בתופעה, אך ללא הצלחה.

מטרת המדיניות הליברלית שאומצה ע"י המימשל היתה להוכיח כי ניתן ליצור אפשרות של דו-קיום בין שני העמים, להוליך לקראת אינטגרציה בין העמים ובין המשקים ולהפוך את אוכלוסיית הגדה לגשר של זהב לשלום. מדיניות זו בוצעה ע"י העסקתם של מינימום פונקציונרים יהודים בשטחים, העמסת עול ניהול השלטון המקומי על כתפי האוכלוסיה, והקטנת המגע והחיכוך בין השלטון הישראלי לאוכלוסיה הערבית בשטחים עד למינימום האפשרי.

אמנם את רמת החיים של תושבי השטחים הצלחנו להעלות בשיעור של יותר מ-10% לשנה (ולעתים אף 15%). הגענו אף למצב לפיו אין השטחים מהווים מעמסה כלכלית על המדינה, וקיים איזון בין הוצאות המדינה על השטחים לבין הכנסותיה מהם בצורת מיסים עקיפים (ההכנסות מהנפט באבו־רודס אינן נכללות בחישוב), שלא לדבר על התרומה הגדולה שתורמים 70 אלף הפועלים הערבים, הבונים את המשק והתעשיה בישראל. ברם, תופעות אלו הינן תוצאות לוואי למדיניות הליברלית.

יש מה להפסיד!

המטרות העיקריות של מדיניות ניהול השטחים היו:

א. לשמור על זיקתם של התושבים לירדן.

ב. למנוע השפעתו המדינית של אש"ף.

ג. למנוע הפעלת חוליות חבלה בישראל מקרב תושבי השטחים, דהיינו לשמור על רמה גבוהה של בטחון פנים.

ד. למנוע היווצרות של מנהיגות כל־פלשתינאית בשטחים. ניתן לומר שעד תחילת 1974 הושגו היעדים שהוצבו, עד שאפילו החצר הירדנית החלה לזכות מחדש באמון, השפעה ושליטה בתושבים, לאחר שאיבדה אותם לחלוטין אחרי ספטמבר השחור 1970. שנת השיא להחזרת השפעתה של ירדן בשטחים היתה 1973, כאשר שוב החלו זורמים המענקים והמשכורות לעיריות ולפקידים, וכאשר שוב לא התמנה אפילו פקיד זוטר אחד בגדה, שלא לדבר על תכניות פיתוח ללא אישור המשרד המתאים בירדן.

עד מלחמת יום-הכיפורים שימשו איפוא „הגשרים הפתוחים" את המדיניות שהציב לעצמו המימשל הצבאי. העליה ברמת־החיים ושמירת הקשר הרצוף לעולם הערבי ולירדן ע"י הגשרים מנעו היווצרות סיר לחץ כלכלי ופוליטי, הביאו לרגיעה ולמצב בו יש לתושבים הרבה מה להפסיד במקרה של שינוי המצב הפוליטי והכלכלי הקיים.

מלחמת יום-הכיפורים הביאה לשינוי הלכי הרוח בשטחים. שינוי זה מקורו בגורמים הבאים:

א. עליית מעמדו הבינלאומי של אש"ף.

ב. הכרת מדינות ערב ברבאט, שאש"ף הינו המייצג הבלעדי של הפלשתינאים.

ג. התקפלותו והסתגגותו של המלך חוסיין מייצוג תושבי הגדה.

ד. שינוי תדמיתה של ישראל בעיני התושבים כמדינה שלעולם אין לנצחה.

ה. שינוי מעמדה הבינלאומי של ישראל נוכח הצלחת נשק הנפט ובידודה המדיני של ישראל באפריקה ובאירופה.

ו. אי קיומה של אלטרנטיבה מדינית לאש"ף בשטחים, בדמות הנהגה מדינית מתונה מקרב נכבדי יהודה, שומרון והרצועה, דהיינו היעדר כתובת מדינית מקומית ומתונה שתשמש פורקן למאוויים הלאומיים של הפלשתינאים.

כתוצאה ממצב בינלאומי ובינערבי זה הפכו הגשרים משסתום בטחון לקיטור שבסיר לחץ, לאמצעי יוצא מהכלל להעברת הוראות וכספים לפעילי אש"ף בשטחים. דהיינו, מכשיר לאדרת השפעתם של ארגוני החבלה על התושבים, אם לצורך מניעת התארגנות של מנהיגות אלטרנטיבית, ואם לצורך הפעלת חוליות חבלה, ואם לשם שליחת תועמלנים לשם ביסוס ההשפעה המדינית של אש"ף. דהיינו אם

נציין כי היו שמועות שיו"ר הפרלמנט הירדני לשעבר ומי שהיה ידוע כאיש מובהק של המלך חוסיין — חכמאת אל מצרי משכם, נסע לרבאט (ולא לירדן) בתקופה בה נערכה שם ועידת הפיסגה. הוא גם נזכר כמועמד לעמוד בראש הממשלה הגולה של אש"ף.

נשאלת השאלה: האם מדיניות הגשרים הפתוחים אינה כיום אנאכרוניסטית, והאם לא מוטב היה במצב הנוכחי לסגור את הגשרים?

מדיניות של יד חזקה

האינטגרציה המיוחלת הינה מאיתנו והלאה. גם הקונצפציה על היות האוכלוסיה גשר לשלום לא התממשה. אפילו ביקוריהם של מבקרי הקיץ, שמספרם עלה על 100 אלף לשנה, לא השפיעו כהוא־זה על סיכויי השלום, ולא התרשמותם הטובה מישראל היא שמכתיבה את המדיניות העויינת של מדינות ערב. להיפך, ייתכן שהתסכול של בני הפליטים גובר בעקבות ביקוריהם ביפו וברמלה, מקום שם יושבים יהודים בבתים שננטשו ע"י הוריהם בשנת 1948.

גם המדיניות המוצהרת של אי התערבות בנעשה בשטחים נתגלתה כפיקציה, משום שכל עוד לא ניתנה אוטונומיה מנהלים למעשה קציני המטה היהודים בדרג ממשלתי ומחוזי את כל התחום המוניציפלי: החינוך, המסחר, הכספים, הסעד ועוד...

במאמר ב„ידיעות אחרונות" טוען מי שהיה מושל הצבאי של שכם ושל עזה, סא"ל (מיל.) צבי אלפלג, כי „כיום מוצאים ערביי השטחים את עצמם בשליטה ע"י המחבלים... את המחדל ניתן לתקן ע"י עמידת המימשל. נבטל את השימוש במטבע הירדני, נאסור מגע עם מדינות האויב, ביקורים — נכניס אנו ותושבי השטחים למימשל לו היו נתונים ערביי ישראל במשך שנים לאחר הקמת המדינה, או אם תרצו, למימשל כמו זה שבו חיים 800 אלף הפלשתינאים בירדן..."

או או נחזיר את התושבים למצב של הכנעה וכניעה כפי שהיו רגילים בו לפני 1967 בממלכה ההאשמית. דהיינו יש להנהיג את שלטון „היד החזקה" במקום השלטון הליברלי, שפשט את הרגל נוכח שינוי פני המציאות המדינית הבינלאומית והבינערבית. דמותו של הישראלי הנאור הפכה ממילא במשך השנים בעיני הפלשתינאים ל„ישראלי הכובש", שאיננו מתכוון להחזיר את השטחים לשלטון פלשתינאי. כל הציפיות שהיו לנו מתושבי השטחים או שהיו להם מאיתנו נתבדו, איפוא.

לפיכך, על מנת למנוע סחף נוסף במעמדנו, שנחלש מחמת מתן עודף דמוקראטיה לאוכלוסיה החיה במשטר פטריארכלי, יש אולי לבחון את אפשרות סגירת הגשרים והנהגת מימשל צבאי, עם קונצפציה של שליטה הומאנית אך ביד חזקה. אין הכוונה להחזיר את הפועלים מהשטחים הביתה, אם כי המדיניות הכלכלית הנדרשת ממילא תפעל בכיוון זה. אין הכוונה לפגוע ברגשותיהם של התושבים ע"י השפלתם או רדיפתם, אלא למנוע מדיניות סלחנית ותרנית, שאנו קוראים לה ליברלית, אך התושבים לאחר יום-הכיפורים רואים בה מדיניות של חולשה. הם הופכים גם את הסיוע הנדיב, שניתן להם על-ידינו לפיתוח, למנוף לביסוס מדיניות ה„צימוד החיובי" שלהם, דהיינו ההיצמדות וההדבקות בארץ תוך כדי ניצול ההון והידע היהודי לפיתוח המדינה הפלשתינאית שבדרך. אם זוהי המטרה המוצהרת של מדיניות התמיכות והפיתוח בגדה אינני יודע; על כל פנים, כך נחשב ומנוצל הסיוע הישראלי.

מעצבי המדיניות בשטחים טוענים, כי כל עוד נפגשת המדיניות הליברלית שלנו בשטחים עם ציפיות של התושבים, הרי כדאי לנו להמשיך ולקיים אותה, ע"מ שיהיה להם מה להפסיד אם יפנו למרי אזרחי.

השאלה היא, עד כמה ישמש הפיתוח הכלכלי כדבק שימנע סחף בעמדת האוכלוסיה נוכח הלחץ המאסיבי של אש"ף המופעל עליהם. ייתכן שנקודת השבירה שלהם אינה רחוקה, ואז צפויים אנו לצרות צרורות בשטחים. והאמצעי הטוב ביותר למנוע זאת הוא לסגור את הגשרים.

יפה נוף
לזר

אודה ולא אבוש, כאשר שמעתי כי אחת הסיבות להריסת תחנת המוניות במזרח ירושלים ע"י העיריה היתה רצון פרנסי העיר לטאטא ממנה מבנים המכערים את נופה ופוגמים בצורתה האסתטית-היסטורית, רווח לי. באשר זמן רב סברתי כי שיקולים פעוטים וחסרי חשיבות מעין אלו, אין להם מקום בתיכנונה ופיתוחה של עיר בירה מודרנית, ובייחוד לא בעיר שחוברה לה יחדיו.

כך, למשל, כשאני ניצב בימים אלה אל מול תחנת „אגד" בכניסה לעיר קודשנו, אינני יכול שלא להתפעל מצמיחתו העיקשת של מין שטרונגול עצום-ממדים על גב בנייני-האומה. שטרונגול מצופה שיש, כמובן. ואלו השניים, האומה והשטרונגול, יוצרים יחד פנינת-נוף ירושלמית שאין ערוך לה. וכשאני שואל לשמו ומעשיו של אותו מיגדלור ארכיטקטוני, אני מתבשר כי זהו מלון „הילטון" בכבודו ובעצמו, שש-שבעה כוכבים אם לא יותר.

בכמה פינות-חמד בתוככי הקאמפוס שבגבעת-רם, אתה עומד נפעם נוכח הדאגה והמסירות בה מסוככים מגדלי השמירה של קריית-וולפסון על בניין הכנסת ועמק המצלבה. גבוה-גבוה מעל הרי גלבוע, יישב לו הגביר, גבוה מנשיא המדינה, גבוה מראש הממשלה, גבוה גם מכבוד ראש העיר, איש איש כרום-מעלתו. וכשאתה משקיף בחרדת-קודש מגג בית-הספר לחינוך שבהר הצופים על הנוף המרהיב של ירושלים הנפרש תחתיך, ובאמת בא לך להשתחוות אפיים, היזהר רק שלא ייכנס לך בעין איזה גורד שחקים אחד מבין אלו הפזורים בשטחה הריבוני של העיר, פה ושם. לקחת פינצטה ולתלוש, אחד-אחד.

אבל בעיקר „הילטון". משסיימו לבנות את ארובת-הענק של רידינג ד', אמרו ליצני תל-אביב כי איש לא יכול עוד להטיל ספק באשר לסיווגה המיני של העיר, שהרי אברה בולט למרחוק. נתקנאה בה ירושלים והעמידה לה צלם זכרות משלה, זקוף למהדרין, שלא תהא טעות, חס וחלילה.

וולפסון, כך מספרים, הבטיח כי דירתו תתנוסס לתפארה גבוה מעל כל דירות ירושלים. בא „הילטון" ושיבש את תוכניותיו. מה יעשה? יילך וולפסון ויגור בדירת-הגג של מלון „הילטון", ושלום על ישראל.

ובשנה הבאה בירושלים המכוערה, ואמרו אמן.

מיהו תבוסתן?
דוד שחם

כמי שכבר זכה להיקרא „תבוסתן" — כינוי, העומד במילון הגידופים הישראלי רק מעלה אחת פחות מ„יפה-נפש" — נזדמן לי פה ושם להרהר במובנו האמיתי של מונח זה. אני טוען שהתבוסתן האמיתי — במציאות שלנו — הוא מי שמאמין ש„נגזר עלינו" להמשיך במלחמה עד אין-סוף, או — לחילופין, כנאמר בכתבי-טענות משפטיים — מי שאיננו מאמין באפשרות של פתרון-בשלום של הסכסוך בינינו ובין הערבים. כמו, למשל, כמה מאלופי (המיל.) שלנו, שהטריחו עצמם בשבועות האחרונים להתראיין ולכתוב מאמרים להוכחת תיזה זו, עם כל העוז והעזוז ותעצומות הנפש ששאבו מן התערובת המשונה של הסגנון הצבאי הסטרילי ופרחי הלשון הפסבדו-משיחית, שבה קלחו אמריהם.

מאליו מובן, שאני חייב גם להוכיח את טענתי.

ננסה גיאומטריה.

ובכן.
הגדרה: תבוסתן הוא מי שאינו מאמין בנצחון ואינו מוכן למאמץ הדרוש להשגתו.
נצחון במלחמה מושג כאשר מגיעים לאחד המצבים האלה:

אלף, אחד הצדדים הושמד לחלוטין, או:

בית, אחד הצדדים נכנע כניעה גמורה וקיבל את כל תביעותיו של הצד האחר; או:

גימל, שני הצדדים התפשרו ביניהם, הסכימו להפסיק את המלחמה וכוננו ביניהם שלום. יש שקוראים לסיום כזה של המלחמה סיום בלי מנצחים ובלי מנוצחים, אבל לאמיתו של דבר יש כאן מצב של שני מנצחים.

האם אפשר לסיים את המלחמה בינינו ובין הערבים במצב אלף? אולי. אבל כולנו יודעים היטב בהשמדתו של מי אפשר לסיים מלחמה זו. לא של הערבים.

ומה בדבר אפשרות בית? דומני שגם אחרון המטורפים בינינו כבר אינו מאמין שנוכל אי-פעם להביא את הערבים לכניעה גמורה ומוחלטת. מצד שני, כולנו יודעים ש א ו ת נ ו אי אפשר יהיה להביא לכך עולמית.
מסקנה: לא בא בחשבון.

מה נותר?
האפשרות השלישית, כמובן. הנצחון יהיה השלום, השלום יהיה הנצחון.

מי שאיננו מאמין גם באפשרות השלישית, איננו מאמין בנצחון.

ומי שאינו מאמין בנצחון, הריהו — על פי ההגדרה — תבוסתן.

מי שקם ואומר לנו שהערבים לא ישלימו עימנו עולמית, ושום דבר אינו עשוי לשנות מצב זה;
מי שאומר שלא חשוב מה שנעשה אנחנו — רצון הערבים להשמיד אותנו הוא קבוע ועומד ואין למעשינו שום השפעה עליו;
מי שאומר כך, אומר לא רק שהמלחמה הזו תימשך עד אין סוף — הוא אומר גם שזו מלחמה שאין לנו שום אפשרות לנצח בה, כיוון שלא נוכל להשמיד את הערבים, לא נוכל להכניע אותם ולא נוכל גם להביאם להשלמה עימנו. האפשרות היחידה לסיים את המלחמה היא, לפיו, בהשמדתנו.

מי שאומר שאין סיכוי לשלום במלחמה הזו הוא, איפוא, תבוסתן.
שהרי הוכחנו כבר שהשלום הוא הנצחון והנצחון הוא השלום.

וזה מה שצריך היה להוכיח.

כמו שכתבנו במחברת הגיאומטריה שלנו: Q.E.D.

ו"ח מיוחד
אהרון בכר

המדיניות הכלכלית החדשה, הנמצאת עתה בעיצומה, ממשיכה לפגוע בבעלי-היכולת. אחרי שהרסו להם את ואדוז ומרחו בעיתונים את עלילותיהם המוניטאריות, נוצרה פתאום בארץ אווירה של ציד מכשפות נגד העשירים. האספסוף המוסת מסרב פתאום לפרוע את מחיר הארוחות שלהם בפונדקי היוקרה ולעמוד בהוצאות של נסיעותיהם לחוץ-לארץ ובעוד הכל מזילים דמעה על מצבן של השכבות מעוטות היכולת ושל השכירים, הסתבר שהעלוקות האלה חיות לגמרי לא רע. ביקרתי השבוע בביתה של משפחה כזאת וראיתי שם במו עיני צנצנת עם עשרה זיתים עומדת בגלוי על השולחן. עשרה זיתים. לא אחד, לא שניים, לא שלושה. עשרה!
פתחתי את הפריג'ידר וראיתי מדפים עמוסים כל טוב. חמש ביצים, שתי חבילות מרגרינה, גבינה צהובה, לבן, חלבת שומשום וזנב של דג מלוח.
כאשר ישבתי בדירה המרווחת, בת שני החדרים, עם חמשת בני הבית, כדי לשמוע מפיהם הסברים על כך, כיבדה אותי המארחת בכוס תה. טעמתי מן המשקה, ורעד קל עבר בכל גופי. הוא היה ממותק! לא להאמין, אבל לפאראזיטים האלה יש בבית סוכר!
בבדיקה שערכתי בארון המצרכים שלהם גיליתי עד מהרה חצי קילו סוכר, קילו סולת, שני קילו אורז, שקית בוטנים, 100 גראם גרעינים עם מלח וקופסה מלאה סוכריות טופי. בני הבית נאלצו להמציא כמה תירוצים מפוקפקים כדי להסביר את המחסן הזה. הם טענו, למשל, שקנו זאת בכספם שלהם, אבל זוהי, כמובן, טענה שאין לה כל אחיזה במציאות. בני הבית התלוננו על מצבם הקשה, אבל בפינת החדר ראיתי, במו עיני, תנור נפט שבער באין מפריע. בחדר השני עמדו שלוש מיטות. מיטות ממש. לא איזה תחליף עלוב. גם בחדר האורחים עמדה ספה, והמארחים שלי עצמם הודו שזוהי ספה רב-תכליתית שהופכת בלילות למיטה ועליה שוכבים שניים מילדיהם.
בבדיקה יסודית שערכתי בדירה, התברר לי עד מהרה שיש להם מכשיר טלוויזיה, טראנזיסטור, מגהץ חשמלי, ארבעה כיסאות, עציץ במרפסת, שולחן אוכל, קומקום בשביל תה ופח-זבל מפלאסטיק. בחדר אחד יש אפילו אהיל על המנורה.
אינני יודע מדוע האנשים האלה צריכים להתלונן. מה כל כך רע להם. לא מספיק שהם חיים על ערימת שמנת, לא מספיק שהם טובעים בתוך השפע עצמו — יש להם תלונות נגד אחרים והם פוזלים כל העת לעבר צלחתם של בעלי היכולת. ביקור קצר אצלם מוכיח, שחור על גבי לבן, שהם לא כאלה דפוקים ומסכנים כפי שזה נראה. יש להם בבית מספיק לחם וזיתים. לפני שנפרדתי מן המשפחה שבביתה ביקרתי, הגנבתי מבט חטוף מתחת למיטה. משם הציץ לעברי, התח; בקבוק עראק. חה!

„סוכריה על מקל"
אביבה גולדשטיין

מכתב מניו-יורק

באוקטובר 1974 קיבלנו הודעה כי פרופ' אמנון רובינשטיין ירצה על הנושא — „המשבר בחברה הישראלית". העניין פורסם בתוכנית הרדיו בעברית, המשודרת ארבע פעמים בשבוע. אינני יודעת אם לפרופ' רובינשטיין הודיעו מהו נושא ההרצאה, אך התברר שבין ציפיות הקהל לבין כוונתו של המרצה לא היה כל קשר. אנשים קיבלו את ההודעה והחליטו שהנושא מעניין. והמרצה? יש לו אשראי רב אצל רבים: הוא הגיע לתפקיד הרם של דיקאן הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב בגיל צעיר, יחסית; רבים קוראים את מאמריו ב„הארץ"; אלה שהם „ירוקים" בניו-יורק זוכרים אותו כמנחה התוכנית „בומרנג", ובכלל — צעיר מצליח ומבטיח. אם כי יש גם כאלה שלא תמיד מסכימים לדעותיו ויש גם הזוכרים שבעיצומה של מלחמת יום-הכיפורים הוא פירסם ב„ניו-יורק טיימס" מאמר (סנסאציוני בשעתו) תחת הכותרת „אין עוד יונים", מאמר שהופיע מוקדם מכדי שתהיה לו איזו שהיא פרספקטיבה, ואשר מאוחר יותר התברר שאכן במידה רבה היה זה „פיספוס".
ההרצאה נפתחה בזריקת סוכריה לקהל. מזה זמן רב מתנהלת פעולה למען חקיקה שתבטיח לישראלים השוהים בחו"ל את האפשרות להצביע בבחירות בארץ. ובכן, פרופ' רובינשטיין פתח את דבריו בקריאה נמרצת למען הסדרת העניין, וקנה את ליבו של הקהל. אך לא לזמן רב, שכן מייד התברר לאנשים, שהטריחו עצמם לבוא מכל רחבי העיר ניו-יורק ולשלם דמי כניסה על מנת לשמוע הרצאה על החברה הישראלית, שהם משתתפים באסיפת תעמולה למען תנועת „שינוי".

המוצא של המצע

מלבד הונאת הציבור (ושוב: לא ברור לי אם פרופ' רובינשטיין קבע את שמה של ההרצאה, או שמא היה „קצר" בינו לבין מארגניה) עבר המרצה על חוקי הארגון המארח, וזאת גם לאחר שיו"ר האירגון העיר לו על כך וביקש ממנו לא לעסוק במשיכת חברים לתנועתו בחסותו של האירגון. שכן, פרופ' רובינשטיין לא הסתפק בקריאה לקהל להצטרף לתנועתו, אלא הודיע שבקהל נמצאים כמה חברים נוספים של התנועה וכל המעוניין ייגש אליהם בתום ההרצאה ויירשם. לאחר מיקוח חביב עם היו"ר סוכם, שההרשמה לא תיערך באולם עצמו, אלא במדריגות על-יד היציאה.
הדברים נכתבים לא מתוך התנגדות לתנועת „שינוי", אלא מתוך אכזבה מהדרך בה בחרה תנועה זו להרחיב את שורותיה. אמנם היו בדבריו של פרופ' רובינשטיין גם הערות חשובות על עניינים שונים, אך ההרצאה בכללה היתה רדודה ביותר. והשיא היה, שתשובתו לשאלות שונות היתה — „קרא את המצע המוצע, ותדע!" תודה רבה! אם כן, יכולה היתה התנועה לשלוח את מצעה בדואר למעוניינים. אך לא זו בלבד, אלא שפרופ' רובינשטיין הודה שהוא עצמו אינו מסכים עם כמה סעיפים במצע המוצע, ולאחר מספר דוגמאות התברר למי שביקש למצוא איזו תוכנית-פעולה עקבית ומקיפה, שהוא הופנה לכתובת הלא נכונה.

נגד לינץ'
יוסי בן־בסט

באביב 1973 הוצע לי לעבוד במטה המערך. הסכמתי, וכך מצאתי את עצמי יום אחד עולה במדרגות של בית לא חדש, במרכז העיר. היה זה מטהו של אחד האישים המרכזיים המופקדים היום על גורלה של המדינה. האיש הממושקף, בעל המבט הנוקב, הביט בי עם כניסתי לחדר ואמר: אני מבין שאתה מקבל את התפקיד. לחץ את ידי והזמינני להצטרף אל שולחנו. לאחר ההלם הראשון התפניתי להביט סביבי. ליד השולחן ישבו מספר אנשים. הראשון שבהם היה לבוש ספורטיבית ובעל משקפיים כהות. „אתה מכיר את אהרלה"? — שאל — „הוא קצין המבצעים שלנו", הוסיף בחיוך. היה זה האלוף אהרן יריב, שזה לא כבר השתחרר משירותו הפעיל בצה"ל, כראש אגף המודיעין במטה הכללי. לחיצת יד חזקה — וכך נתוודעתי אל האיש.
במשך כמחצית השנה שעבדנו יחד, למדתי להכירו. רציני, מעמיק, מביע את דעתו בדרך כלל, לאחר שהקשיב למרבית המשתתפים בדיון. כל מלה — סלע, כל משפט — לאחר עיון ושיקול רב.
לימים נבחר לכנסת. שמחתי. האמנתי כי האיש יתרום רבות למערך. לסיעה. ולמדינה.
ייתכן שהמעבר המהיר משירות ממושך בצה"ל לחיים פוליטיים היה בעוכריו, כאשר חתם על העצומה להקמת ממשלת ליכוד לאומי. דומה שאהרלה, האמון על יושר ואמירה גלויה של דעות ומחשבות, לא הצליח במשך הזמן הקצר שעבר עד להצטרפותו לממשלה, ללמוד את מה שידוע לכל עסקן, גם אם צעיר בגיל, אך עתיר נסיון פוליטי. יחיאל לקט, מזכיר המשמרת הצעירה של מפלגת העבודה, קרא לראש הממשלה לשקול מחדש את המשך השתתפותו של אהרן יריב בממשלת ישראל, בשל החתימה הנ"ל, בטענו כי בפוליטיקה, שלא כמו בצה"ל, יש כידוע כמה אמיתות: אחת הנאמרת בלב, שניה הנאמרת בפה, ושלישית המודלפת לעיתון, וצריך היה לצפות מיריב שיסתגל במהרה לסגנון הפוליטי המקובל.
אמת, אהרלה שגה כאשר חתם על העצומה. הקמת ממשלה בהשתתפות „הליכוד" תהיה אסון לאומי. אולם, מכאן ועד למסע הלינץ' הציבורי שאורגן נגדו, ע"י חברים ממפלגת העבודה עוד הדרך רחוקה (לזכותו של אהרלה יש לזקוף גם את ההכרזה המקורית והנועזת ביותר שהושמעה עד עצם היום הזה בנושא הפלשתינאים ואש"ף).
אהרלה למד לדעת כי עובדת חברותו בממשלה, והיותו נציג של מפלגה פוליטית, מחייבות לנורמות התנהגות מסויימות, שאולי לא היה מודע להן עד היום. אין לי כל ספק שהוא הסיק את הלקחים והמסקנות הנכונות מהמעשה שעשה, ודי בכך.

רד אלינו אווירון...
יהושע סובול

תסלחו לי שאני פונה אליכם בעברית. אני מקווה שאתם עדיין זוכרים כמה מילים בשפה הבלתי צמודת הזו, שהמשתמשים בה אינם יכולים להתברך בכך שערכה עלה במיוחד אחרי הפיחות האחרון. שמעתי שאתם באים מכוכב לכת אחר, ממקום שם מדברים שפה אחרת ומסתפקים בהגיון אחר. שמעתי שבאותה ארץ רחוקה שאתם חיים בה, לירה שטרלינג שווה לירה ישראלית, אחת שווה ארבע-עשרה, עשר לחודש זה נטו ועוד דברים מרוממים. אומרים לי שפעם, לפני חמש-עשרה או עשרים שנה, לפני שהמראתם גבוה גבוה מעל לראשינו, עוד דיברתם והבינותם אותה שפה דלה שאנחנו כאן, בארץ הזו, ממשיכים לדבר עד היום.
זוהי הסיבה שאני מעז לפנות אליכם בעברית. אני רוצה לספר לכם על החיים בישראל, מפני שנדמה לי ששכחתם על קיומה של ארץ כזאת. זוהי ארץ אחת קטנה במזרח הים-התיכון עם בית נתיבות קטן אחד ושני כבישים ראשיים החוצים אותה מצפון לדרום, אחד ברוחב 16 מ', השני 8 בלבד. אם יזדמן לכם לנסוע על הכביש הזה, תיזהרו בקטע שבין זכרון לחיפה: יש בורות וקופצים הרבה, כי אין כסף לתקן. מאותה סיבה כדאי שתיזהרו גם בכביש בין עכו לצפת. דרך יפה אבל משובשת.
האנשים החיים בארץ הזאת, פועלים ופקידים, סופרים ואמנים, מורים ורופאים, אחיות וגננות כולם מקבלים את משכורתם בלירות ישראליות בלבד, וגם לצורך ניכוי המיסים ממשכורותיהם מחשבים להם את הלירה הישראלית כלירה ישראלית שלימה, ולא כ-7 אגורות, עד כמה שהדבר יישמע מוזר באוזניכם.
שמעתי שאצלכם, משום מה, לירה ישראלית היא 7 אגורות בלבד לצורך המיסים, וזה מאד מעניין. אמרו לי שאם היו עושים אותו חישוב לגבי כל האנשים הפשוטים בארץ שאני חי בה, אפשר היה לסגור את המדינה. אבל זה כמובן לא מחייב אתכם לשום דבר, מפני שאתם חיים כנראה בשמיים.
ודאי לא תאמינו למשמע אוזניכם, אבל האנשים השייכים לעם שלנו אינם מקבלים שום חלק משכרם בלירות שטרלינג או בדולארים. את המטבעות הללו הם רואים פעם או פעמיים בחייהם, כשאחרי כמה שנות מאמץ הם מצליחים לארגן לעצמם נסיעה לחו"ל. אז הם מתבקשים לשלם את מ ל ו א מחיר הכרטיס, את מ ל ו א סכום מס-הנסיעות, וכן הם מתבקשים לשלם תמורת כל לירה שטרלינג 14 לירות ישראליות ותמורת כל דולאר 6 לירות. אני יודע שזה נשמע לכם מוזר מאד, שאתם פשוט מתקשים להאמין, אחרת בוודאי לא הייתם יוצאים למאבק על 200 לירות של מס-נסיעות שרוצים להטיל על בני משפחותיכם.
אתם טוענים שאינכם נאבקים על 200 ל"י, אלא על הסכם שחתמו איתכם. יכול להיות שאתם צודקים: הגיע הזמן לבדוק מחדש הרבה חתימות בארץ הזו; הגיע הזמן לבדוק מחדש הרבה הסכמים שנעשו בין עסקנים מקצועיים למשתיקים מקצועיים, בין צווחנים למרחנים. הגיע הזמן לבטל הסכמים שנעשו כדי להוסיף עוד שומן לקבוצה שמנה, עוד דשן לקבוצה מדושנת או כדי לקנות אלוף התאבקות, או להחזיק בשוער של כדור-רגל.
הגיע הזמן לזרוק את כל השיטה שעבדה פה שנים והפכה אותנו לכנופיה של שומרי פערים. אתם טוענים שאתם נאבקים על פרינציפ. זה מזכיר את הסיפור על גברת שישבה בתיאטרון, ומצנפת לראשה. כשפנה אליה אדם שישב מאחוריה וביקש שתסיר את המצנפת, כי זו מסתירה לו את הבמה, השיבה הגברת: „אצלי זה פרינציפ". האיש התרתח והעיף את מצנפתה של הגברת ארצה, ואז נתגלתה לו קרחת מבהיקה.
אמר לה: סליחה גברת, לא ידעתי שאת קוראת לזה פרינציפ. בעברית פשוטה קוראים לזה קרחת.

הדרוזים על הגדר

(המשך מעמוד 11)

של המחלקות הערביות. אמרנו להם: ,רבותי, אתם רוצים להקים יישוב יהודי? בואו לירקה, תזמינו את כל ראשי הכפרים ותגידו להם שמבחינה בטחונית, מבחינת פיתוח וגם מבחינת אינטרס יהודי לאומי ברידא — תגידו אפילו בפירוש אינטרס ציוני — רוצים להקים יישוב יהודי. רוצים חלקה איקס בת 5.000 דונם. אני אהיה הראשון שאקום ואתרום חלקה. אך שיהיה לזה צד תרבותי, ציבורי, נימוסי. אבל לאיים עלי שזאת אינה אדמה שלי?' פעם אמר לי יורם כץ: ,נימוקי האדמה הזאת היא שלכם?' כאילו שאבא שלו קנה אותה בפולניה. לו יש קושאן מלפני אלפיים שני ולי יש קושאן מלפני 300 שנה. האם שלי אינו שווה?

„אני אומר זאת בפשטות: אם אתם היהודים אינכם יכולים להסתדר עם הדרוזים פה בבית, אף פעם לא תצליחו להסתדר במזרח־התיכון. אנחנו לא רוצים שי־לוב, אנחנו רוצים שוויון. אני רוצה שהיהודים יחליטו סוף סוף. אני לא מדבר עם היהודים בתחנונות — מגיע לי במדינה הזאת מלוא הזכויות.

„אם לא, אז שיגידו, לנו ,רבותי ניסינו וזה לא הלך, או בוא נבטל את החוק. אנחנו מצטערים ומוותרים על השירות שלכם'..."

ראש־המועצה רמאל נכנס לדבריו: „זה לא יילך, אף אחד לא יגיד דבר כזה. יש אלפי בחורים ולא יוותרו על השירות שלהם. אני רוצה רק שיקיימו את החלטת אשכול המנוח: כמונו כמוכם".

הזעם של בני שיחנו מופנה בעיקר נגד לשכת היועץ לעניינים ערביים, אשר לדעתם לא צריך לטפל בענייני הדרוזים, כי הוא מקלקל יותר מאשר מתקן. „אחרי 25 שנה אנחנו איננו צריכים אפוטרופוס על הדרוזים, שיהיה יועץ לאחורים עלינו". המחלקות הערביות למיניהן הן מצע מתוח לדרוזים, אשר רואים בהם מקור לתככים, לאיומים ולשורה. בכל חצי משפט נפלטת איזו מילת בוז כלפי גופים אלה, אשר לדעתם מררו את חייהם. „אני מכבד את מר טולדנו", אומרים הם, „אך אנו אומרים לו: ,אל תפלה אותי לטובה, משום שאני דרוזי, אך אל תפלה אותי גם לרעה בגלל זה. לא מדבשך ולא מעוקצך. אתה, מר טולדנו, מונע ממני את השאיפה להתקדם. הוא רוצה שאני אנהל את החיים שלי מנקודת חולשה, שאני ארגיש כל חיי שאני תלוי בו. אין לי נגדו שום דבר, אך כל פעם שאני מדבר על דברים אלה הוא שופט אותי כאדם קיצוני ובזה גמר אותי וגמר את העניין שלי".

„פעם הלכתי לדבר עם אשר ירדין" — מספר מוחמד רמאל — „מזכיר חברת־עובדים. שאלתי אותו למה לא מפנים תעשיה לכפרים הדרוזים? הוא ניסה להתעלם ממני. כאשר לחצתי עליו ענה: ,זה עניין של מדיניות'. מה זאת אומרת, יש לך מדיניות נגדי? כאשר מנסים לדבר עם כל פקיד על המצב שהתהווה הוא מתחיל להשוות זאת עם המצב ב־48'. אך כל העולם התקדם. מה הוא רוצה, שנשב ונחכה? אני רוצה לדעת אם אי פעם ישבו במשרדי הממשלה וחשבו עלינו. האם הדרוזים אינם שווים תוכנית חומש?

„הבעיה שאיננו מהווים קלף מיקוח בבחירות. אנו רק 18 אלף קולות, לעומת 240 אלף ערבים. אפילו שנצביע למען רק"ח — זה לא יעזור..." מסיים בן שיחי במרירות גדולה.

● המימסד מספק סיבות

פאיז עזאם, עורך הירחון „אל הדא" (דרך־הישר) ועוזר הוראה בחוג למזרח־התיכון באוניברסיטת חיפה, אינו מכחיש את קיומם של סרבני־גיוס. הוועד היוזם של אסם אל חטיב מייצג, לפי דבריו, זרם אידיאולוגי מסויים ומבטא אחוז אפסי בקרב הדרוזים.

מעטים עושים זאת בגלל סיבות אידיאולוגיות ואחרים מסיבות שהן מוחשיות יותר. ראשית כל, השירות הצבאי היום אינו דבר מלהיב ויש בו הרבה מן הסיכון. אך לצערו, נוסף לזה, המימסד מספק סיבות לא מבוטלות לתופעה הזאת. מקרים כגון קריית־שמונה ומעלות גורמים ביסוס חזק לסרבנים. אמרו לו צעירים דרוזים: „במדים אני שנוא לא רק אצל הערבים אלא גם אצל היהודים". הרבה זמן יעבור עד שמקרה כזה יימחק מזכרונם.

את בעיית הסרבנים יצרו היהודים. שקר לטעון שהדרוזים באו ודרשו את חוק הגיוס. הגיוס היה תהליך טבעי בקרב עדה, שחשה כי עליה לתרום את חלקה. אולם הם הציגו זאת בצורה מעוותת. יותר נכון היה לו המדינה היתה מחוקקת חוק גיוס והדרוזים היו מקבלים אותו. היום המצב הוא שצעיר מרגיש כי הוא הולך לצבא כיוון שכמה שייחים רצו בזאת.

„השייחים רצו — שהשייחים יילכו" — אומרים הם.

הדרוזים אשר התגייסו חשבו בהתחלה, כי זה יעניק להם מעמד חזק יותר, ומיוחד במינו. אך עם הגיוס המעמד לא נשתנה. החלום על השוויון לא נכבש, לא בגלל הדרוזים אלא בגלל היהודים, כי היהודים לא חשבו על הזכויות המתחייבות מחובות אלו.

● צעדים למניעת פורענות

לפי התרשמותו, הרוב במחנה הדרוזי הוא בעד גיוס־חובה. הוא סבור שזאת התרשמות אמיתית. אך אם לא ייעשה צעד נמרץ חד־פעמי, שיוכיח כי המדינה באמת רוצה בשוויון, מחנה הסרבנים יגדל.

חייבים לדעתו להפסיק עם הפקעת האדמות. דבר כזה היה משנה מקצה אל קצה את האווירה. „לא אלך לשרת בסיני כאשר בכפר שלי מפקיעים אדמות", אומרים צעירים. שנית, חייבים לבנות שיכונים בכפרים אשר בהם הפקיעו אדמות, כי בכפרים אלה אין אדמה לבניה. צריכים לבצע פעולה מפוצצת, שתנקר את העיניים. או אז כולם יגידו „הנה הממשלה עושה משהו דראסטי לתיקון המצב". לדעת עזאם, הממשלה לא צריכה להת־בייש ולהגיד „אנו בונים בשביל הדרוזים, משום שהם חיילים משוחררים". לפעמים נדמה לי, אומר הוא, שמתביישים מול הנוצרים והמוסלמים להכריז בקול רם שעושים משהו למען הדרוזים".

„היתה הצעה של צעיר דרוזי מפקיעין לבנות כפר חדש של דרוזים. בניית כפר בגליל המערבי בין פקיעין לתורפיש היתה מקלה על הנשמה, ממשיך עזאם. כולם היו אומרים „הנה האדמה חוזרת לדרוזים. זה יכול לתת תנופה של חיים חדשים לצעירים מכפרים מעורבים. זה יכול אף להקל על מועצות, שאין להן תוכנית מיתאר ואין להן רשיונות בניה".

דבר שלישי נוגע לחינוך. היום לומדים בכל האוני־ברסיטאות ביחד כ־125 סטודנטים דרוזיים בלבד. אם המצב יימשך כך, סבור עזאם, דיבורים על שוויון יהיו סתם פטפוט. האשמה היא בראש וראשונה בחינוך היסודי המוזנח. אם נוסיף לזה את המצב הכלכלי של משפחות מרובות ילדים ונישואים מוקדמים, אזי התוצאה היא שהרבה דרוזים, אשר מנסים להיכנס לאוניברסיטה — אינם מתקבלים.

במצב כזה חייבים לעודד את הדרוזים, צריך לקבל אותם לפאקולטות בהן מלמדים מקצועות מדעיים, כדי להרים את הרמה הכללית. מוכרחים „לדחוף אותם קדימה".

פאיז עזאם רוצה להאמין שהמצב יתוקן. הוא מקווה כי היהודים יחושו את הבעיה, אך הוא חושש כי זאת משאלה בלבד. הוקמה ועדה לחקר הבעיה הדרוזית, בה חברים גבריאל בן־דור, ראש המכון לחקר המזרח־התיכון באוניברסיטת חיפה, פלגן פראג' ופאיז עזאם. עצם קיום הוועדה מגלה, לדידו, רצון לתקן את העניינים, כי מסקנותיה חייבות להגיע לראש־הממשלה. לדעתו, לא

(המשך בעמוד 23)

רשימת הפרסים למנוי „על המשמר"

לשנת 1975

מנויי „על המשמר" המשלמים מראש את דמי החתימה לשנת 1975,

יקבלו הנחה מהמחיר הנקוב של העתון

נכן פרס מרשימת הספרים דלקמן

				תוספת תשלום
1.	אנציקלופדיה למדעי החברה	כרך א'		8.— ל"י
2.	" " "	כרך ב'		" 8.—
3.	" " "	כרך ג'		" 8.—
4.	" " "	כרך ד'		" 8.—
5.	" " "	כרך ה'		" 8.—
6.	אלבום צלמי הקיבוץ הארצי — „מבית מכל הארץ"			
7.	אלבום אמנותי — מיצירותיו של עמנואל רונקין			
8.	כרך „משמר לילדים"	(כרכים ח' — כ"ח)		" 10.—
9.	באלון קאנאן	רוסארין קאסטיאנוס	ספרית פועלים	
10.	בית-ספר לילדים נועד	א. הרצברג, א. סטון	" "	
11.	בעקבות בעלי-חיים	דב חלוי	" "	
12.	גל חדש בסיפורת העברית	גרשון שקד	" "	
13.	הגשר	ישעיהו שפיגל	" "	
14.	הדראמה של התודעה — פרקי דוסטויבסקי	לאה גולדברג	" "	
15.	זמן ומשמעות על קיום האדם ומידותיו	נתן רוטנשטרייך	" "	
16.	ליקויי למידה ותיקונם	שלמה ויעל שרן	" "	
17	מקבילות בסיפור המודרני	א. ב. יפה	" "	
18.	מעולם לא הבטחתי לך גן של ורדים	חנה גרין	" "	
19.	סוס עץ	יורם קניוק	" "	
20.	עול ימים	דוסטויבסקי	הקיבוץ המאוחד	
21.	עצי תמיד (שירים)	עזרא זוסמן	ספרית פועלים	
22.	7 סיפורים	ס. יזהר	הקיבוץ המאוחד	
23.	9 סיפורים	א. ב. יהושע	" "	
24.	שירים	ג'ורג' ספריס	ספרית פועלים	
25.	חופש ללמוד	קארל רוג'רס		
26.	אנציקלופדיה לבית	א. מאיר, א. מרקין	מסדה	10.— ל"י
27.	עם הילד	יאנוש קורצ'ק	הקיבוץ המאוחד	" 21.—
28.	דברי ימי רומא (3 כרכים)	מומסן ת.	מסדה	" 14.—

„חופש העיתונות מתבלה רק כשלא משתמשים בו"

סוף פסוק

שלח לחמך על פני ה־מים — ביום מן הימים מחירו יעלה!

יוי־יוי

עורכת: המערכת
השבוע: צב"ש, תמר, יהושע, גוגה, אברי, מוטי ש., נתי ד.
גראפיקה: יאיר
המערכת אינה אחראית למחדל בקרב ליד בית חורון.

חמשעיר

שר אחד שנבעט לראש עיר
שם כוחו בליכוד מקיר אל קיר
במבצע המסובך
כה יגע וטרח
עד אמרו: תישאר שם ראש עיר!

חסכון לאומי

חבל על כל נורה

בעשר כבים הפנסים. כאן — כל השורה, לאורך הרחוב; שם — רק כל שני. גם חלונות הראווה חשוכים. גם שלטי ניאון פסקו מקרוץ — החשמל יקר היום מפז, חבל על כל נורה!

נחלצנו מהמכונית המעוכה, שהתנגשה בעמוד טלפונים. עזרנו להעמיס לאמבולנס זקן פצוע שנדרס בתאונת פגע־וברח במבואות העיר. מסרנו את כספנו לברנש סימפאטי ששלף נגדנו סכין ביסמטת אפלה והתפננו לראיין את יו"ר המועצה לחסכון לאומי.

שאלה: בכמה לירות מתבטא החסכון בתאורה?

תשובה: הרבה! הרבה מאד! כל נורת פלורסצנט צורכת בשעה חשמל שמחירו כאגורה אחת. עתה, הכפל זאת בכמה אלפי פנסים כבויים ותגיע לחסכון של רבבות לירות מדי חודש.

ש. באיזו מידה יעזור חסכון זה לפתרון בעיותיהן הסינאנסיות של הרשויות המקומיות?

ת. לא על כסף לבדו תתקיימנה הרשויות. האפקט הוא בעיקר פסיכולוגי. ובהזדמנות זו אנו גם לוחמים באבטלה ומספקים תעסוקה לאי־אלה מוסדות חשובים. הנסיון הקצר של החודש האחרון הוכיח כי ניאלץ גם להגדיל את ההקצבות לאותם המוסדות שהיקף פעולתם גדל באופן משמעותי. את הסכום שנחסך בצמצום התאורה ב־רחובות נחלק איפוא בין מגן־דוד־אדום, בתי־חולים, המשטרה וחברא קדישא. — אגב — גם חברות ביטוח ביקשו סובסידיה אך סירבנו בכל תוקף. שיעלו את המחירים!

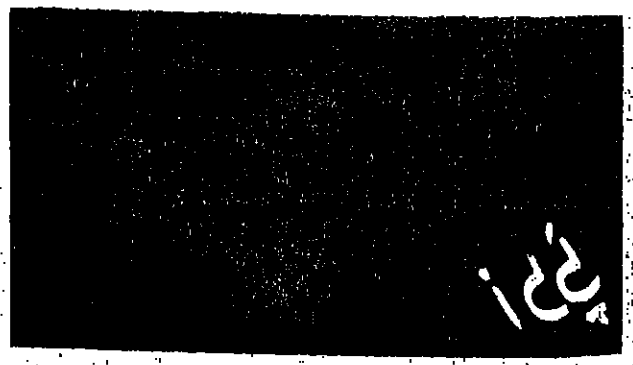

- צומת גהה בלילה

תזכורת

בעקבות הודעתו של השר רפאל כי הישיבות עומ־דות בפני חרפת רעב עקב תעלאת מחיר מצרכי המזון הבסיסיים, הרינו להזכיר כי קיים בארץ גוף ציבורי המבטיח במשך 3 שנים מזון, הלבשה ומחסה חינם לאנשים בגיל הישיבה.

אישים

„רציתי לדבר אל העם ב־פרחים והעם סירב לשמוע. הת־חלתי לטפל בליכוד הלאומי — מה יש? אני נשיא של כל הח־עם. לא? עכשיו אני עוסק ב־אטום. זאת המומחיות שלי — ושוב אינם מרוצים. במה הם רוצים שאעסוק? פער? עדות? קיבוץ גלויות? — הרי איש אינו מטפל באלה, אז למה דווקא אני?"

פלילים

לסגור את ת"א!

מערכת יוי־יוי פנתה לשר־הפנים בתביעה לסגור את העיר תל־אביב, על שכונותיה, בשל אי־היכולת של האנשים לחיות בה.

במכתבה לשר מציינת המע־רכת כי הגדולה בערי ישראל חסרת אוויר לנשימה בקיץ, מר־צפת מים בחורף, כבישיה סחו־מים, מדרכותיה מזוהמות, הרמ־זורים מתקלקלים, הדירות בה נועדו — לפי מחיריהן — ל־מולטימיליונרים בלבד, הירקון בואש, הים רועש, השכונות — כולל יפו — מוזנחות והסינמטק סגור.

במקביל פנתה המערכת לבית המשפט והגישה תביעה נגד הנ־הלת העיר, בשל אי קיום הבט־חותיה מלפני שנה (ערב הבחי־רות) לקיים פעולות תרבות גלויות בכל השכונות ובכל ימות השבוע.

- חתום, גזור ושלח -

עצומה

אני ______ | ______ | ______
שם מקצוע כתובת

מוחה בכל תוקף נגד הדחתו של המפקח רוברט טי איירונסייד, אשר הקדיש את מיטב מוצאי שבתו־ תינו למלחמה בפשע.

אני מוחה על הקנוניה נגד איש ישר וא-פוליטי, שנפצע תוך מילוי תפקידו אולם ממשיך לעשות את המוטל עליו על הצד הטוב ביותר.

העם דורש:

איירונסייד יוחזר!

תקום ממשלת ליכוד לאומי.

חתימה

הומור למחשבה

נחש את האיש

מקבל חלק משכרו בלירות שטרלינג ובדולארים. קונה סוודרים לאשתו באנגליה, יינות וגבינה בצרפת, סיגריות ומכשירים אלקט־רוניים בארה"ב, מצלמות ביפאן ובירה בדנמרק. בעל עקרונות: מוכן להשבית את חברת התעופה הלאומית בגלל 200 ל"י בשנה, מתוך משכורת של מאה־אלף. מי האיש? (סמן עיגול ליד התשובה הנכונה).

א) חבר באיגוד טייסי בי.או.אי.סי. ●
ב) עובד בנק אינטרה בלבנון ●
ג) עובד אי.בי.אם. בלוס אנג'לס ●
ד) ...לא לפי הערכתך).

ג'יהורשון

את ההסכרה של מי מנהל אהרן יריב? (סמן בעיגול את התשובה הנכונה).

א) של ממשלת ישראל הנוכחית ●
ב) של ממשלת ישראל בשנת 1969 ●
ג) של ממשלת ליכוד לאומית ●
ד) ממשלת ישראל בשנת אלפיים ●

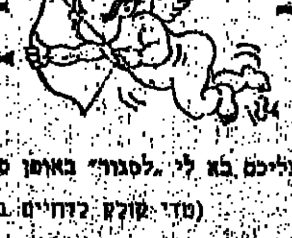

„כשאני חושב עליכם בא לי „לסגור" באופן סופי את התקווה".
(מדי שולץ בדוחיים בפרשת „ארוס")

הדרוזים על הגדר

(המשך מעמוד 20)

צריכים להשתמש בגיוס כנשק. יש לפנות אל מצפון היהודים, כי זאת הדרך היעילה ביותר. אחת מהמטרות של גישה מצפונית זאת היא שהיהודים יעקרו מתוכם את אלה השונאים דרוזים, ואת אלה החושבים כי המלה אחווה היא שטות והדרוזים אינם אלא מיעוט לצורך בחירות.

● האמת שבאמצע

ד"ר גבריאל בן־דור, ראש המכון לחקר המזרח־התיכון, אשר לא מזמן סיים מחקר על תהליכי מודרני־זאציה פוליטית בקרב הדרוזים, סבור כי ישנו ויכוח היסטורי מי הוליד את חוק־הגיוס לדרוזים. חלק מהיהו־דים אומרים שהנכבדים קמו בעצמם ודרשו זאת. הדרוזים, לעומתם, אומרים שזאת היתה מאניפולאציה מצד השל־טונות, אשר שיכנעו את הנכבדים ליטול את היוזמה לדרוש את חוק גיוס־חובה.

האמת, לפי ד"ר בן־דור, נמצאת כנראה באמצע. „אך אם נחזור להיסטוריה, הרי כבר בשנות ה־30 הקים אבא חושי — האחראי לפעולות ההגנה דאז בחיפה — קשר עם הדרוזים, אשר שיתפו פעולה במאבקם נגד הבריטים. במלחמת השחרור היו מספר ניכר של דרוזים אשר לחמו לצידנו, ואפילו היתה יחידה דרוזית אשר ערקה למחננו וחייליה השתקעו אחרי כן בארץ".

לדעתו, חוק הגיוס לא נתקבל ע"י הדרוזים כחידוש, אלא כהמשך לפעילותם הצבאית בתקופת טרום־המדי־נה. נוסף לכך, היה זה אמצעי לתבוע זכויות כחלק מ„רומאנטיקה" של עדה, אשר תמיד ידעה להילחם והמלחמה היתה חלק ממסורת הגבריות של אנשיה. על סמך כל זאת, קשה לקבוע איפה האמת במלואה.

אולם, במשך השנים הציפיות לא נתממשו. ההבטחה המפורסמת של אשכול המנוח „כמונו כמוכם", אשר הכריז אחרי מלחמת ששת הימים, לא נתממשה. המדינה היהודית לא בירדה את הנקודה מי הם, ולכן הם מתלב־טים בבעיית הזהות העצמית. „אנחנו לא הצלחנו, אומר בן דור, לתת לצעיר, מוקדים לזהות, ורבים המקרים בהם הדרוזים לא התקבלו לחברה או לתעשיה. לכן, ישנם כאלה המחפשים אלטרנאטיבה בתוך הלאומנות הערבית.

יחד עם זאת, לפי ידיעתו, פרסומים מוגזמים על סרבני הגיוס חוטאים לאמת, למרות שישנם מקרים לא מעטים, אך אסור בנושא זה להכליל. הרוב המכריע הוא נאמן למדינה ורוצה לחיות בשוויון מלא.

● המלצות לממשלה

לאור דברים אלה מינתה הממשלה ועדה, אשר מתפקידה להגיש המלצות רציניות ישר לשולחן הממ־שלה וללא עיכובים ביורוקראטים.

הוועדה עובדת לפי ההנחיה שצריך לא לכבות שרי־פות, אלא לגבש מדיניות שיטתית, ע"י איתור הבעיות ותתוויית קו ברור.

לפי דברי בן־דור, הקווים שגובשו עד כה הם:

א) יצירת זהות יותר ברורה, וניסוח החובות של תאורת הלא־יהודי.

ב) השגת הרגשת שוויון, ע"י השוואת התנאים עם היהודים, בעיקר לאלה אשר השתחררו מהצבא.

ג) הסברה ברחבה למען מנוע מקרים כמו בקריית־שמונה.

ד) פתרון לבעיות האדמיניסטראטיביות, כולל ביי־טול הטיפול בדרוזים דרך המחלקות הערביות.

ה) תכנית לימודים דרוזית. רק היום עומדים לקראת הכנת תכנית כזאת.

ו) פיתוח הכפרים, כולל תעשיה, תיירות וכו'.

כל הסעיפים האלה מסתכמים במלה אחת: שוויון, ברגע שדבר כזה יושג, תרדנה הבעיות לקו האפס.

● עת לעשות בטרם פורענות

לכל אלה המבטלים במשיכת כתף את בעיית הסלב־נות שבין הדרוזים, כאילו זאת תופעה שולית שאינה נוגעת רק לקומץ לאומנים, אנו ממליצים שלא להיות שאננים. השאננות שלנו עשתה כבר שמות במיגזרים שונים, ואל לנו לוסיף עוד כאב ראש. אנו רק מספקים דלק למפלגות מסויימות, ללאומנות שלילית שתתפוצץ בו בהמשך הימים.

או, כפי שאמר זאת דרוזי אחד שכדאי לחזור על דבריו: אם איתנו לא תצליחו להסתדר, — לא תסתדרו עם אף אחד במזרח התיכון.